

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.

**UYGUN YATIRIM ALANLARI
ARAŞTIRMASI**

GÜMÜŞHANE

YUYAA/98-18-23

**HAZIRLAYAN
MEHMET ALİ KAFALI
UZMAN**

ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ

**Aralık 1998
ANKARA**

TKB MATBAASI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLolar LİSTESİ	<i>iv</i>
1. İLİN TANIMI (GENEL BİLGİLER)	1
2. COĞRAFI KONUM VE İKLİM ÖZELLİKLERİ	2
2.1. Coğrafi Konum ve Doğal Yapı	2
2.2. İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü ve Akarsular.....	4
3. ULAŞIM VE ENERJİ DURUMU	7
3.1. Ulaşım	7
3.2. Enerji	8
4. EKONOMİK VE SOSYAL YAPI	11
4.1. Nüfus	11
4.2. İstihdam	14
4.3. Eğitim	18
4.4. Sağlık	23
4.5. Tarımsal, Hayvansal Etkinlikler ve Ormancılık	25
4.5.1. Bitkisel Üretim	28
4.5.1.1. Tarla Ürünleri Üretimi.....	30
4.5.1.2. Sebze ve Meyve Ürünleri Üretimi.....	33
4.5.1.3. İşletme Büyüklükleri ve Tarımsal Araç-Gereç Kullanımı.....	35
4.5.2. Hayvancılık	41
4.5.2.1. Hayvan Varlığı.....	41
4.5.2.2. Hayvansal Ürünler Üretimi.....	45
4.5.3. Tarımsal Krediler.....	48
4.5.4. Ormancılık	50
4.6. Madencilik	52
4.7. İmalat Sanayii	55
4.8. Turizm	64

	Sayfa No
4.9. Ticaret, Bankacılık ve Gelir Durumu	68
4.9.1. Ticaret	68
4.9.2. Bankacılık	72
4.9.3. Gelir	78
4.10. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu	85
5. YÖRENİN EKONOMİK GELİŞME YÖNÜNDEN ANALİZİ	91
5.1. Mevcut Durum	92
5.1.1. Coğrafi Yapı	92
5.1.2. Demografik Durum	93
5.1.3. Altyapı Durumu	93
5.1.4. Tarımsal Yapı ve Hayvancılık	95
5.1.4.1. Bitkisel Üretim.....	96
5.1.4.2. Hayvancılık.....	97
5.1.5. Sanayi	97
5.1.6. Turizm	98
5.1.7. Bankacılık	98
5.1.8. Teşvik Durumu	99
5.1.9. Gelir ve Sosyo-Ekonomik Durum	100
5.2. Tarım ve Hayvancılıkta Üretimi Arttırıcı Faktör ve Önlemler.....	101
5.2.1. Bitkisel Üretim.....	102
5.2.2. Hayvancılık.....	103
5.3. İlde Sanayi Üretimini Geliştirmeye Etkili Faktörler ve Öneriler	115
5.4. Yatırım Ortamını İyileştirici Önlemler.....	118
5.4.1. Yatırımlarda Devlet Yardımları	118
5.4.2. Organize Sanayi Bölgeleri.....	131
5.4.3. Altyapı Yatırımları.....	132
6. ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI	136
6.1. Değerlendirme Kriterleri	136
6.2. Uygun Yatırım Konuları	138

	Sayfa No
6.2.1. Doğal Kaynak ve Hammadde Potansiyelini Değerlendirmeye Yönelik Yatırımlar	139
6.2.2. Talebi Karşılamaya Yönelik Yatırımlar	141
6.3. Değerlendirme Kriterlerine Göre Önerilerin Sınıflandırılması	142
7. ÖNERİ GELİŞTİRME AŞAMASINDAKİ FAALİYETLER	151
7.1. Öneri Hazırlayan Danışman Hakkında Bilgi.....	151
7.2. Bilgi Alınan Kişi ve Kuruluşlar.....	151
7.3. Yerel Ekonomi Komitesi Hakkında Bilgiler.....	151
7.4. Komitenin Yaptığı Toplantılar.....	152
8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	153
YARARLANILAN KAYNAKLAR	157

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1 : Meteoroloji İstasyonlarındaki Ölçüm Sonuçları.....	5
Tablo 2 : İl Merkezinin İlçelere ve Diğer Merkezlere Uzaklığı	8
Tablo 3 : İl Elektrik Tüketiminin Türkiye ve Karadeniz Bölgesi İçindeki Yeri.....	10
Tablo 4 : Sayım Yıllarına Göre Ülke ve İl Nüfusu İle Yıllık Nüfus Artış Hızları	11
Tablo 5 : İl Nüfusunun Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı ve Nüfus Yoğunluğu	12
Tablo 6 : Türkiye ve Gümüşhane’de Şehir - Köy Nüfus Oranları	14
Tablo 7 : İl İktisadi Faal Nüfusunun Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı	15
Tablo 8 : İş ve İşçi Bulma Kurumuna Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler	17
Tablo 9 : Gümüşhane, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye'nin Sosyal Güvenlik Bakımından Karşılaştırması.....	18
Tablo 10 : Okuma-Yazma Bilen Nüfusun Eğitim Kurumlarına Göre Dağılımı.....	19
Tablo 11 : Okul Gruplarına ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranları (%).....	20
Tablo 12 : İldeki Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı.....	21
Tablo 13 : Eğitim Kademelerine Göre Okul Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (1996-1997)..	22
Tablo 14 : İlde Faaliyet Gösteren Sağlık Kuruluşları.....	23
Tablo 15 : Yataklı Tedavi Kurumlarının Yatak Sayısı Hekim Sayısı ve Faaliyetleri.....	24
Tablo 16 : Sağlık Personeli ve Nüfus (1996).....	25
Tablo 17 : İl Tarımsal Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi (Cari Fiyatlarla Milyar TL)..	26
Tablo 18 : İlçeler İtibariyle Arazi Dağılımı (Ha).....	27

	Sayfa No
Tablo 19 : İl Tarım Arazisinin Kullanıma Göre Dağılımı	28
Tablo 20 : Tarım Arazisinin İlçelere Göre Sulama Durumu.....	29
Tablo 21 : İli Bitkisel Üretim Değerinin Bölge ve Ülke İçindeki Yeri.....	30
Tablo 22 : Tarla Ürünleri Üretimi ve Ekilen Alan (1996).....	31
Tablo 23 : Gümüşhane İli Tarla Ürünleri Üretimin Karadeniz Bölgesi ve Türkiye İçindeki Yeri	32
Tablo 24 : Gümüşhane İli Sebze Üretiminin Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri (1996).....	34
Tablo 25 : Gümüşhane İli Meyve Üretiminin Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri (1996).....	35
Tablo 26 : Gümüşhane İli Toplam Tarımsal İşletme Sayısı ve Arazinin Dağılımı.....	36
Tablo 27 : İl ve Türkiye Traktör Kullanımı.....	37
Tablo 28 : İl Tarımsal Araç ve Gereç Sayısı (1996).....	39
Tablo 29 : İl Gübre Kullanımı ve Gübrelenen Alan	40
Tablo 30 : İl Tarımsal Mücadele İlaçları Tüketimi (kg).....	40
Tablo 31 : İl Büyükbaş Hayvan Varlığının İlçeler İtibariyle Dağılımı.....	41
Tablo 32 : Gümüşhane İli Küçükbaş Hayvan Varlığının İlçeler İtibariyle Dağılımı.....	43
Tablo 33 : Gümüşhane İli Kümes Hayvan Varlığının İlçeler İtibariyle Dağılımı	44
Tablo 34 : İl Hayvan Varlığının Bölge ve Ülke İçindeki Yeri	45
Tablo 35 : İlde Kesilen ve Sağılan Hayvan Sayıları	46
Tablo 36 : Gümüşhane Hayvansal Ürünlerinin Bölge ve Türkiye İle Karşılaştırması	47
Tablo 37 : Gümüşhane, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye Hayvancılık Sektöründe Verimlilik.....	48

	Sayfa No
Tablo 38 : Tarımsal Kredilerin Dağılımı.....	50
Tablo 39 : İl Orman Alanları (Ha).....	51
Tablo 40 : İl Orman Ürünleri Üretimi (M ³).....	52
Tablo 41 : İl Maden Varlığının Dağılımı ve Niteliği	54
Tablo 42 : Gümüşhane İmalat Sanayiinde Faaliyet Gösteren Kuruluşlar.....	57
Tablo 43 : İl Sanayi Sektörü Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi (Cari Fiyatlarla Mil. TL).....	57
Tablo 44 : Faaliyet Kollarına Göre İmalat Sanayi'deki İşyeri Sayısı	58
Tablo 45 : Gümüşhane İmalat Sanayiindeki İşyeri Sayısı, Çalışılan İşçi-Saat Toplamı, Çevirici Güç Kapasitesi, Stok Değişimleri, Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler ve Katma Değer (1994).....	60
Tablo 46 : Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri İşyeri Sayısı ve İstihdam Durumu.....	61
Tablo 47 : Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinde Yaratılan Katma Değer (Milyar TL).....	62
Tablo 48 : KOS İşletmelerinde İstihdam ve Katma Değerin Sektörel Dağılımı.....	63
Tablo 49 : Yıllar İtibariyle İle Gelen Turist Sayısı	68
Tablo 50 : İl Ticaret Sektörü Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi (Cari Fiyatlarla Milyon TL).....	69
Tablo 51 : İl Sanayi Odasına Kayıtlı İşyerlerinin Faaliyet Türlerine Göre Dağılımı.....	70
Tablo 52 : Gümüşhane İli Ticaret ve Hizmetler Sektöründe Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı ve Türkiye İle Karşılaştırması	71
Tablo 53 : Toplam Banka Mevduatının Yıllar İtibariyle Gelişimi.....	72
Tablo 54 : Kişi Başına Banka Mevduatının Yıllar İtibariyle Gelişimi.....	74

	Sayfa No
Tablo 55 : Toplam Banka Kredilerinin Yıllar İtibariyle Gelişimi.....	75
Tablo 56 : Kişi Başına Banka Kredilerinin Yıllar İtibariyle Gelişimi	75
Tablo 57 : Kredi/Mevduat Oranı Açısından İlin Bölge ve Türkiye ile Karşılaştırması.	76
Tablo 58 : İl Bankacılık Verilerinin Bölge İlleri ile Karşılaştırması.....	77
Tablo 59 : İl GSYİH'sının Yıllar İtibariyle Gelişimi	78
Tablo 60 : İlin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının Sektörlere Göre Dağılımı (Cari Fiyatlarla)..	80
Tablo 61 : İlin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının Sektörlere Göre Dağılımı (1987 Üretici Fiyatlarıyla Milyon TL).....	81
Tablo 62 : Gümüşhane İli GSYİH'sının İlçelere Göre Dağılımı (Cari Fiyatlarla).....	83
Tablo 63 : İl GSYİH'sının Bölge ve Ülke İçindeki Payı(1987 Üretici Fiy.).....	84
Tablo 64 : İlde Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Cari Fiyatlarla).....	84
Tablo 65 : İllerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	86
Tablo 66 : Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları	87
Tablo 67 : İlçeler İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	90
Tablo 68 : 1990-1996 Dönemi Kamu Yatırım Harcamalarının Gelişimi.....	95
Tablo 69 : Yıllar İtibariyle Türkiye, Karadeniz Bölgesi ve Gümüşhane İline Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı.....	99
Tablo 70 : 1990-1998 Dönemi İtibariyle Gümüşhane'ye Verilen Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı.....	100
Tablo 71 : Devam Etmekte Olan Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı.....	134
Tablo 72 : Devam Etmekte Olan Kamu Yatırımlarının Kuruluşlara Göre Dağılımı.....	135

	Sayfa No
Tablo 73 : Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi	144
Tablo 74 : İmalat Sanayi Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi	146
Tablo 75 : Turizm Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi	149
Tablo 76 : Önerilen Yatırım Konularının Tahmini Yatırım Tutarı ve İstihdam Durumu.....	150

1. İLİN TANIMI (GENEL BİLGİLER)

Yüzölçümü	: 6.575 Km ²
Nüfusu (1997)	: 153.990 Kişi
Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (1997)	: Binde -12.95
Nüfus Yoğunluğu (1997)	: 23 Kişi/Km ²
Şehirleşme Oranı (1997)	: %41.02
Toplam Doğurganlık Hızı (1990)	: 2.98
Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü (1990)	: 5.98
Okur-Yazarlık Oranı	: %78.52
Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı	: %3.29
Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (1990)	: %74.7
İmalat Sanayinde Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (1990)	: %2.63
Onbin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı (1997)	: 20.9
Yataklı Tedavi Kurumlarında Onbin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	: 2.27
İmalat Sanayii İşyeri Sayısı (1994)	: 3
Çalışan Kişi Başına İmalat Sanayi Katma Değeri (1994)	: 334.8 Milyon TL
Sanayi Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Yeri (1997 Cari)	: %0.01
Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Yeri (1997 Cari)	: %0.23
Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Türkiye İçindeki Yeri (1996)	: %0.34
Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1997)	: 1.324 \$
Banka Şube Sayısı (1997)	: 16
Kişi Başına Banka Mevduatı (1997)	: 58.932.398 TL (286 \$)
Banka Mevduatının Türkiye İçindeki Yeri (1997)	: %0.09
Kişi Başına Banka Kredileri (1997)	: 13.358.010 TL (65 \$)
Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Yeri (1997)	: %0.03
Kredi Mevduat Oranı (1997)	: %23
Onbin Kişiye Düşen Otomobil Sayısı	: 185
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (1997)	: 297 kwh

2. COĞRAFI KONUM VE İKLİM ÖZELLİKLERİ

2.1. Coğrafi Konum ve Doğal Yapı

Gümüşhane, Karadeniz Bölgesi'nin doğu kesiminde ve denizden yüksekliği ortalama 1210 metre olan engebeli bir arazide kurulmuştur. İl toprakları doğudan Bayburt, batıdan Giresun, kuzeyden Trabzon ve güneyden de Erzincan illeriyle çevrilidir.

İl 6575 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. İl toplam alanının %60'ını dağlar, %29'unu platolar, %11'ini ise ovalar oluşturur. Yeryüzü şekilleri açısından çok engebeli bir yapı arzeden il toprakları Yeşilirmak ve Doğu Karadeniz havzalarının kaynak alanı üzerinde yer almaktadır. Gümüşhane'nin kuzeyinde kalan Harşit vadisi, denize yakın olan bölümü dışında, yüksekliği yer yer 3000 metreyi geçen Doğu Karadeniz dağlarının genç kıvrımlarıyla çevrilmiştir. Güneyde kalan Kelkit vadisi ise Karadeniz dağları ile iç sıra dağlar arasında sıkışmış bir plato görünümündedir. Harşit vadisinde kuzeyden güneye, Kelkit Vadisinde ise batıdan doğuya doğru çeşitli yükseltilerden oluşan basamaklı bir coğrafi yapı söz konusudur.

Gümüşhane il alanı, kıyı kuşağından sonra birden yükselen Doğu Karadeniz Dağlarının yüksek kesimleri ile Kelkit çöküntü oluşumlarını güneyden çevreleyen Anadolu'nun yüksek iç sıradağları üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle Torul ve Kürtün ilçeleri dışında il topraklarının yüksekliği 1000 metrenin üzerindedir. Orta Karadeniz'de Ordu il sınırları içinde Canik Dağları ile başlayan Doğu Karadeniz Dağları üzerinde bulunan Gümüşhane Dağı, Balaban Dağı, Vavuk Dağları ve Zigana Dağları ildeki en önemli dağları oluşturur.

Karadeniz kıyı kuşağını İç Anadolu'ya bağlayan Harşit Vadisine kadar uzanan Gümüşhane Dağları, il merkezinin güneyinde birden yükselen ve geçit vermeyen

bir yapı arzeder. Bu özelliğiyle denizden gelen yağmur yüklü bulutları tuttuğundan, kuzey kesimi genellikle çok yağış alır. En yüksek noktaları 2507 metre ile Elmalı Tepe ve 2285 metre yükseltisiyle Güdül Tepe'dir.

Gümüşhane-Giresun il sınırlarını oluşturan tepelerin üzerinde yer aldığı Balaban Dağları, Giresun Dağlarını, Gümüşhane Dağlarına bağlayan sıradağlardır.

Harşit vadisinin kuzeybatı sınırını oluşturan Zigana Dağları, güç geçit veren yüksek bir sıradağ silsilesidir. Trabzon'dan gelen ve Karadeniz Bölgesini Erzincan ve Erzurum'a bağlayan devlet karayolunun geçtiği, 2000 metre yükseklikteki Zigana Geçidi bu dağlar üzerindedir. Ladin ağaçlarından oluşan zengin bir orman varlığıyla kaplı olan Zigana Dağlarının en yüksek noktaları, Alacadağ 2180 metre, Horoz Dağı 2396 metre ve Çakırgöl Dağı 3065 metredir.

Vavuk Dağları, Soğanlı Dağlarının batı yönünde uzanan kolu olup, Doğu Karadeniz havzasıyla Kelkit Vadisi'ni birbirinden ayırır.

Gümüşhane ili akarsu havzalarının yüksek kesimlerinde yer aldığından, il alanı dağlar ve platolarla kaplıdır. Engebeli bir yapı ve yüksek eğim nedeniyle ovalık alanlar, genellikle küçük düzlükler halindedir. İldeki iki önemli düzlük, Kelkit Vadisi ve Harşit Vadisidir.

Kelkit ırmağının iki yanında, farklı yükseltilerdeki seki biçiminde düzlüklerden oluşan ovalık alanlar, parçalı ve birbirini izleyen küçük düzlükler halindedir. Kuru tarımın egemen olduğu Kelkit vadisinde tahıl yetiştiriciliği, yer yer de meyve yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Gümüşhane Dağlarıyla Vavuk Dağlarının kuzey yamaçlarından başlayan Harşit Vadisinin Gümüşhane Torul arasındaki bölümünde, vadinin iki yanında küçük

düzlükler bulunmaktadır. Harşit vadisinde bulunan bu düzlüklerde, iklimin ılık, yağışın nispeten fazla olması nedeniyle daha çok meyvecilik yapılmaktadır.

2.2. İklim Özellikleri, Bitki Örtüsü ve Akarsular

Karadeniz Bölgesinin iç kesimlerinde yer alan Gümüşhane ili iklim bakımından, Doğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi arasında bir geçiş bölgesi konumundadır. Bu nedenle de il topraklarının tamamına hakim bir iklim sözü konusu değildir. İlin Doğu Karadeniz havzasında kalan bölümlerinde nemli ve ılık bir iklim yaşanırken, Kelkit Irmağı ile Gümüşhane Dağları arasında yer alan Şiran yöresi yazları daha sıcak, kışları daha soğuk olan Karadeniz Ardı ikliminin, Kelkit yöresi ise karasal iklimin etkisindedir..

Ortalama sıcaklıkta yöresel farklılıkların gözlemlendiği il topraklarında, güneye inildikçe sıcaklık azalmaktadır. İl merkezinde ortalama sıcaklık 10°C civarındadır. Merkez ilçede en soğuk geçen aylar Ocak (-23.6°C), Şubat (-21.3°C) aylarıdır. En yüksek sıcaklığın görüldüğü aylar ise 40°C ile Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Yağışların alt iklim tiplerine göre farklılık gösterdiği ilde, en çok yağışı Doğu Karadeniz havzasında kalan kuzey kesimler almaktadır. İlin güneyine gidildikçe yağış ortalaması düşmektedir. Gümüşhane'de yıllık yağış ortalaması 434.8 mm'dir. Merkez ilçede yağışların en çok görüldüğü aylar Nisan ve Mayıs ayları en az yağış alan aylar ise Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Gümüşhane ili merkez ilçede yaşanan iklime ilişkin değerler Tablo 1'de görülebilir.

TABLO 1 : METEOROLOJİ İSTASYONLARINDAKİ ÖLÇÜM SONUÇLARI(1996)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	YILLIK
Ortalama Sıcaklık (°C)	-2,2	0,0	4,0	9,4	14,0	17,2	20,1	20,0	16,6	11,3	5,6	0,2	9,7
En Yüksek Sıcaklık (°C)	14,8	18,0	22,3	29,0	32,0	36,2	40,0	40,0	36,3	30,6	22,1	14,4	40,0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-23,6	-21,3	-18,1	-8,9	0,2	2,2	6,8	4,9	0,6	-4,8	-13,6	-18,4	-23,6
Ortalama Oransal Nem (%)	66,0	63,0	62,0	60,0	60,0	57,0	56,0	56,0	55,0	61,0	66,0	69,0	61,0
En Düşük Nem	16,0	15,0	15,0	8,0	9,0	4,0	5,0	5,0	7,0	5,0	14,0	24,0	4,0
Ortalama Bulutluluk	6,1	6,0	5,8	6,0	5,2	4,2	3,2	3,2	3,5	4,5	5,1	6,1	4,9
Ortalama Açık Gün Sayısı	4,6	3,7	4,8	3,4	3,6	7,5	11,1	10,3	9,6	8,2	6,6	4,6	78,1
Ortalama Kapalı Gün Sayısı	10,4	9,2	9,1	8,8	4,8	2,6	1,0	1,4	1,8	5,1	7,2	11,1	78,3
Ortalama Yağış Miktarı(mm)	33,2	27,2	40,4	57,2	70,1	44,7	11,5	12,8	21,3	39,1	40,1	37,2	434,8
Günlük En Çok Yağış Miktarı (mm)	24,3	23,0	49,5	38,0	54,8	38,6	18,8	48,9	59,8	39,0	33,0	44,5	59,8
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	9,7	9,2	10,0	11,3	13,6	9,2	3,1	2,9	4,9	8,6	8,8	8,9	99,8
Ortalama Donlu Gün Sayısı	25,9	22,2	16,5	3,8	-	-	-	-	-	2,2	10,1	22,8	103,6
Ortalama Karla Örtülü Gün Sayısı	15,6	11,2	4,5	0,6	-	-	-	-	0,0	0,1	1,9	9,0	42,9
En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığı (cm)	80,0	60,0	56,0	15,0	-	-	-	-	3,0	10,0	35,0	69,0	80,0
Rüzgar Durumu(m/sec)	12,3	17,6	11,2	13,5	8,1	13,2	12,9	8,6	8,8	9,8	9,4	10,8	17,6
Ortalama Güneşlenme Süresi(saat/dak.)	2,01	3,51	5,14	6,00	7,37	9,23	10,30	9,53	8,21	5,57	3,00	1,25	6,06

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

Gümüşhane ili bitki örtüsü bakımından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Karadeniz Bölgesinde görülen nemli ve ılık iklim ile Doğu Anadolu Bölgesinde görülen kurak iklim kuşağının kesiştiği bir bölgede bulunan Gümüşhane ili, özellikle de kuzey kesimi bitki örtüsü açısından son derece zengindir. Harşit vadisinin 1500 m. yüksekliğe kadar olan kesimlerinde kayın, gürgen, karaağaç, kızılbaş, akçağaç, ıhlamur, kavak ve meşe yoğunlukla görülen ağaç türleridir. 1500 metrenin üzerindeki yüksekliklerde ise ladin ve sarıçam gibi iğne yapraklı ağaç türlerinin oluşturduğu ormanlara rastlanır. Avrupa'nın en yüksek göknar (61 m) ve ladin ağaçları (54 m) Gümüşhane'nin Kürtün ilçesi Örumcek Ormanları içinde bulunmaktadır.

Gümüşhane ili, nadir görülen ıtır ve tıbbi bitkilerin doğal ortamda yetiştiği ender illerimizden biridir. Gümüşhane'de yetişen bu bitki türlerinden bazıları şunlardır; acı çiğdem, ada çayı, yabani karanfil, geven, yabani soğan, dağ çayı, papatya, sığır kuyruğu, ayı gülü, böğürtlen, kekik, ısırğan otu, kantaron, kuşburnu bitkileridir. Bu bitkilerden bazıları (kuşburnu, böğürtlen gibi) il için ekonomik bir

değer ifade etmekte olup, ilde bulunan Gümüşsu meyve suyu fabrikasında değerlendirilmektedir.

İlin en önemli akarsuları Harşit Suyu ve Kelkit Irmağıdır. Kaynağını Gümüşhane Dağlarından alan Harşit Suyu, Merkez ilçe, Torul ve Kürtün ilçelerini geçtikten sonra Tirebolu'nun doğusundan denize dökülmektedir. Harşit suyu derin vadilerden geçtiğinden, elektrik enerjisi üretimi açısından son derece elverişlidir. Yeşilırmağın en önemli kolunu oluşturan Kelkit Irmağı ise kaynağını Sipikör, Çimen, Pulur, Vavuk ve Gümüşhane dağlarından alır. 245 km uzunluğa sahip olan, Kelkit Irmağının su toplama alanı ise 11.455 km²'yi bulmaktadır.

3. ULAŞIM VE ENERJİ DURUMU

3.1. Ulaşım

Gümüşhane ilinin, ülkenin diğer illeriyle olan ulaşımı yalnız karayolu ile sağlanmaktadır. Hava ve deniz ulaşımı açısından Gümüşhane'ye en yakın yer Trabzon, demiryolu ulaşımı açısından Erzincan'dır. Karayolu ile Trabzon'a, Trabzon'dan da havayolu ve deniz yoluyla yurtiçi ve yurtdışına ulaşım imkanı mevcuttur. İlin en önemli bağlantısı, Zigana geçidinden il sınırları içine girip Torul ve Merkez ilçeyi geçtikten sonra Bayburt yönüne devam eden Trabzon-İran transit karayoludur.

Gümüşhane'de 333 km'lik devlet yolunun 292 km'si asfalt, 41 km'si stabilize, 173 km uzunluğundaki il yollarının ise 41 km'si asfalt, 132 km'si stabilize'dir. 1996 yılı verilerine göre kırsal kesimde bulunan 907 üniteden (köy ve bağlısı) 82'si asfalt yol ile ulaşım olanağına sahiptir. Uzunluğu 4.975 km'yi bulan köy yollarının %11.64'ü (579 km) asfalt, %88.36'sı (4396 km) stabilize, tesviyeli ve ham yol niteliğindedir. Kırsal yerleşim yerlerinde asfalt yol oranı Karadeniz Bölgesi'nde %14.43, Türkiye genelinde ise %26.50'dir. Kırsal yerleşim yerlerinde asfalt yolun toplam yola oranı açısından Gümüşhane ili, Türkiye il sıralamasında 75. durumdadır. Engebeli bir coğrafyada dağınık bir yerleşimin söz konusu olduğu Doğu Karadeniz illerinin tamamına özgü bir durum olan kırsal asfalt yol oranı düşüklüğü Gümüşhane için de geçerlidir.

Ülkenin kuzeydoğusunda yer alan Gümüşhane ili, batıda bulunan İstanbul, Ankara, İzmir gibi gelişmiş ve büyük pazar olma özelliğine sahip illere, oldukça uzak bir konumdadır. Ancak, ilden ülkedeki tüm yerleşim birimlerine karayolu ile ulaşmak mümkün olup, ayrıca Trabzon, Erzurum'da bulunan hava ulaşım olanağı da Gümüşhaneliler tarafından kullanılabilir.

Gümüşhane il merkezinin ilçelere ve önemli il merkezlerine uzaklığı Tablo 2’de verilmiştir.

TABLO 2 : İL MERKEZİNİN İLÇELERE VE DİĞER MERKEZLERE UZAKLIĞI

İL ADI	UZAKLIK(Km)	İL ADI	UZAKLIK(Km)
Samsun	369	Erzincan	128
Ankara	785	Trabzon	98
Bayburt	77	Rize	188
Erzurum	202	Konya	889
Giresun	160	Antalya	1.303
Bursa	1.148	İLÇE ADI	UZAKLIK(Km)
İstanbul	1.108	Kürtün	55
İzmir	1.366	Kelkit	71
Kocaeli	995	Köse	46
Adana	881	Şiran	82
Mersin	893	Torul	20

3.2. Enerji

Gümüşhane elektrik enerjisi ihtiyacını ulusal enerji ağından sağlamaktadır. Gümüşhane’de bulunan Harşit çayı, elektrik enerjisi üretimi açısından değerlendirilebilir bir potansiyel arz etmektedir. Harşit çayı üzerinde elektrik üretimi amacıyla, Harşit Projesi olarak dört adet baraj ve hidroelektrik santrali planlanmıştır. Bunlardan Kürtün Barajı ve HES (Hidroelektrik Santral) inşa halinde olup, tamamlandığında 80 mw elektrik üretim kapasitesine sahip olacaktır. Ayrıca 60 mw kapasiteli Büyükdüz HES’inin kesin projesi tamamlanmış, 100 mw kapasiteli Torul Barajı ve HES’i yatırım programına alınmış, 53 mw kapasiteli Kuru, Aladereçam, Kuletaş projesi ile ilgili etüd çalışmaları sürdürülmektedir. İlde kurulması planlanan ve inşa halindeki 293 mw kapasiteli HES projeleri tamamlandığında yılda 814.1 Gwh elektrik enerjisi üretililecektir.

İl elektrik tüketimi açısından değerlendirildiğinde, ilde 1996 yılında 42.399 Mwh, 1997 yılında 45.725 Mwh elektrik tüketildiği görülmektedir. Gümüşhane’de kişi

başına elektrik tüketimi ise 1996 yılında 278 kwh, 1997 yılında 297 kwh olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılı kişi başına elektrik tüketiminde 1996 yılına göre az bir artış (19 kwh) olmuştur. Kişi başına elektrik tüketimi 1996 yılında Karadeniz Bölgesinde 776 kwh, Türkiye genelinde 1.183 kwh, 1997 yılında ise Karadeniz Bölgesinde 823 kwh, ülke genelinde 1.303 kwh'dır. Gümüşhane ili kişi başına elektrik tüketimi hem Karadeniz Bölgesi hem de ülke genelindeki tüketim miktarlarına göre çok düşük seviyelerde seyretmektedir.

İl elektrik tüketimi abone gruplarına göre değerlendirildiğinde, ilk sırayı meskenlerin aldığı görülmektedir. 1996 yılında elektrik tüketiminin %43.4'ü mesken, %27.3'ü sanayi, %7.9'u resmi daire, %7.4'ü ticarethane, %14'ü de diğerleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 1997 yılında ise toplam elektrik tüketimi içinde; meskenlerin payı %42.7, sanayinin payı %20.6, resmi dairelerin payı %10.4, ticarethanelerin payı %6.8, diğerlerinin payı da %19.5 olmuştur.

İl toplam elektrik tüketiminin 1997 yılı itibariyle Karadeniz Bölgesi içindeki payı %0.71, ülke elektrik tüketimi içindeki payı ise %0.06'dır. Abone gruplarına göre il elektrik tüketiminin bölge ve ülke içindeki payına bakıldığında; ilde sanayi sektöründe kullanılan elektrik miktarının Karadeniz Bölgesi sanayi sektörü elektrik kullanımının %0.26, Türkiye sanayi sektörü elektrik tüketiminin %0.02'sini oluşturduğu dikkat çekmektedir. Gümüşhane ili elektrik tüketiminin abone gruplarına göre dağılımı ve Karadeniz bölgesi ile Türkiye elektrik tüketimi içindeki yeri Tablo 3'de görülebilir.

TABLO 3 : İL ELEKTRİK TÜKETİMİNİN TÜRKİYE VE KARADENİZ BÖLGESİ İÇİNDEKİ YERİ (MWh)

ABONE TÜRÜ	1996			1997			1997 (%)	
	GÜMÜŞHANE (A)	KARADENİZ BÖLGESİ (B)	TÜRKİYE (C)	GÜMÜŞHANE (A)	KARADENİZ BÖLGESİ (B)	TÜRKİYE (C)	A/B	A/C
Mesken	18.419	1.606.691	16.394.195	19.504	1.602.844	18.514.393	1,22	0,11
Ticarethane	3.121	281.892	5.740.904	3.126	329.615	6.852.398	0,95	0,05
Resmi Daire	3.347	173.881	3.002.469	4.735	249.814	3.803.389	1,90	0,12
Sanayi	11.567	3.531.042	40.638.270	9.440	3.650.317	43.491.333	0,26	0,02
Diğer	5.945	654.262	8.380.762	8.920	625.116	9.223.399	1,43	0,10
Toplam	42.399	6.247.768	74.156.600	45.725	6.457.706	81.884.912	0,71	0,06
Kişi Başına Tüketim(kwh)	278	776	1.183	297	823	1303		

Kaynak : TEDAŞ

Abone sayıları açısından değerlendirildiğinde 1997 yılı itibariyle Gümüşhane ilinde toplam 50.851 abone olduğu, abone gruplarından ilk sırayı 45.285 aboneyle meskenlerin aldığı görülmektedir. Meskenleri sırasıyla, 2.958 aboneyle ticarethane, 1.095 aboneyle diğerleri, 934 aboneyle sanayi ve 579 aboneyle resmi daireler takip etmektedir.

İlde bulunan 328 köyün tamamında elektrik mevcut olup, bazı yaylalarda elektrik bulunmamaktadır.

Gümüşhane ili kırsal yerleşim merkezleri içme suyu açısından incelendiğinde; 1996 yılı itibariyle 275 köy ve 179 köy bağlısının içme suyuna sahip olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle kırsal kesimde yaşayan nüfusun %81'i yeterli içme suyuna sahiptir. Gümüşhane kırsal nüfusu içme suyu olanakları açısından Karadeniz Bölgesi (%73) ve Türkiye geneline (%78) göre daha şanslı bir ildir.

4. EKONOMİK VE SOSYAL YAPI

4.1. Nüfus

1997 yılı Genel Nüfus Tespit Sonuçlarına göre Gümüşhane ilinin toplam nüfusu 153.990, nüfus artış hızı ise binde (-12.95)'dir. Gümüşhane nüfus büyüklüğüne göre il sıralamasında, 80 il arasında 75. durumdadır. Sayım yıllarına göre Gümüşhane ve Türkiye nüfusundaki gelişmeler ve nüfus artış hızları Tablo 4'de verilmiştir.

TABLO 4 : SAYIM YILLARINA GÖRE ÜLKE VE İL NÜFUSU İLE YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZLARI

YILLAR	GÜMÜŞHANE (A)		TÜRKİYE (B)		A/B(%)
	NÜFUS	ARTIŞ HIZI(%0)*	NÜFUS	ARTIŞ HIZI(%0)*	
1927	121.797	-	13.648.270	-	0,89
1935	162.667	36,17	16.158.018	21,1	1,01
1940	181.290	21,68	17.820.950	17,02	1,02
1945	190.130	9,52	18.790.174	10,59	1,01
1950	203.994	14,08	20.947.188	21,73	0,97
1955	211.563	7,29	24.064.763	27,75	0,88
1960	243.115	27,80	27.754.820	28,53	0,88
1965	262.731	15,52	31.391.421	24,62	0,84
1970	282.238	14,32	35.605.176	25,19	0,79
1975	293.673	7,94	40.347.719	25	0,73
1980	275.191	-13,00	44.736.957	20,65	0,62
1985	176.835	-	50.664.458	24,88	0,35
1990	169.375	-8,62	56.473.035	21,71	0,30
1997	153.990	-12,95	62.865.574	15,08	0,25

Not (*): Yıllık nüfus artış hızını göstermektedir.

Kaynak : DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları

Tablodan da görülebileceği gibi Gümüşhane il nüfusu, ülke nüfusunun %0.25'ini oluşturmaktadır. İlin ülke nüfusu içindeki payı 1940 yılından itibaren sürekli düşmüştür. En büyük düşüş 1985 yılında görülmektedir. Bunun nedeni genel nüfus sayım sonuçlarından sonra il olup Gümüşhane'den ayrılan, Bayburt nüfusunun düşülerek Gümüşhane nüfusunun düzeltilmesidir. Yıllık nüfus artış hızları açısından değerlendirildiğinde; 1935 ve 1940 sayım yılları hariç, Gümüşhane ilinin nüfus artış hızı ülke nüfus artış hızının altında seyretmiştir.

1927 yılı nüfus değerleri 100 kabul edildiğinde 1997 yılında ülke nüfusu 460 olurken, il nüfusu 126 olmuştur. Bir başka ifadeyle 1927'den 1997'ye kadar geçen 70 yıllık sürede ülke nüfusu il nüfusuna göre yaklaşık 2.7 kat daha fazla artmıştır. Gümüşhane'ye bağlı Bayburt ilçesinin 1989 yılında il yapılarak ayrılmasının, il nüfus artışı hızının düşük çıkmasına sebep olduğu açıktır. Çünkü her ne kadar Gümüşhane dışı göçün yoğun yaşandığı bir ol olsa da doğurganlık hızı ülke ve bölge ortalamalarının üzerindedir. Nüfusun ekonomik ve sosyal niteliklerine ilişkin bilgilerin de yer aldığı, 1990 yılı Genel Nüfus Sayımına göre Gümüşhane'de doğurganlık hızı, 2.98, Karadeniz bölgesinde 2.59 ve ülke genelinde de 2.65'dir. Bebek ve çocuk ölüm hızları ise ülke ve bölge ortalamalarına yakın değerler olup, Gümüşhane'de bebek ölüm hızı binde 71, çocuk ölüm hızları binde 18'dir.

Göç olgusu açısından demografik yapı incelendiğinde; Gümüşhane'de içe göç eden nüfusun 10.526, dışı göç eden nüfusun 32.831 kişi olduğu görülmektedir. Yani Gümüşhane'den diğer illere göç eden nüfus net 22.305 kişidir. Net göç hızı; Gümüşhane ilinde binde -148, Karadeniz Bölgesinde binde -54'dür. Karadeniz Bölgesi illeri içinde net göç hızı en yüksek olan il Gümüşhane'dir. 1997 yılı Genel Nüfus Tespit Sonuçlarına göre il nüfusunun yerleşim birimlerine göre dağılımı ve nüfus yoğunluğu Tablo 5'de görülebilir.

TABLO 5 : İL NÜFUSUNUN YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI VE NÜFUS YOĞUNLUĞU

İLÇE ADI	NÜFUS			ŞEHİR NÜFUSUNUN PAYI	YÜZÖLÇÜMÜ	NÜFUS YOĞUNLUĞU
	ŞEHİR	KÖY	TOPLAM	(%)	(Km ²)	(Kişi/km ²)
Merkez	22.775	16.051	38.826	58,66	1.799	22
Kelkit	12.777	32.639	45.416	28,13	1.505	30
Köse	5.472	5.851	11.323	48,33	420	27
Kürtün	3.570	11.166	14.736	24,23	810	18
Şiran	13.138	13.079	26.217	50,11	992	26
Torul	5.437	12.035	17.472	31,12	1.049	17
Toplam	63.169	90.821	153.990	41,02	6.575	23

Kaynak :DİE 1997 Nüfus Tespit Sonuçları

1997 nüfus tespit sonuçlarına göre il nüfusunun 63.169'u şehirlerde, 90.821'i köylerde yaşamaktadır. Şehir nüfusunun en yoğun olduğu ilçe, Merkez ilçedir. 38.826 kişinin yaşadığı Merkez ilçede nüfusun %58.65'i şehirlerde, %41.35'i köylerde yaşamaktadır. Şehirleşme oranı açısından Merkez ilçeyi %50.11 ile Şiran, %48.33 ile Köse, %31.11 ile Torul ve %28.13 ile Kelkit ilçeleri takip etmektedir.

1997 Nüfus Tespit Sonuçlarına göre Gümüşhane ilinde nüfus yoğunluğu 23 kişi/km² dir. Nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu ilçe 30 kişi/km² ile Kelkit ilçesidir. Kelkit ilçesini 28 kişi/km² Köse, 26 kişi/km² ile Şiran, 22 kişi/km² ile Merkez ilçe takip etmektedir. Nüfus yoğunluğu bakımından Gümüşhane ili, 81 kişi/km² Türkiye genelinin çok altında kalmaktadır.

Gümüşhane ili ve Türkiye nüfusunun yerleşim yerlerine göre dağılımı sayım yılları itibariyle incelendiğinde; 1927 yılında Gümüşhane il nüfusunun %10.56'sı şehirlerde yaşarken, 1997 yılında şehirlerde yaşayan nüfusun %41.02'ye çıktığı görülmektedir. Türkiye genelinde şehir nüfusu 1927'de %24.22 iken, 1997 yılında %65.03'e yükselmiştir. Özellikle 1960 yılından sonra sanayileşmede ivmenin artmasıyla birlikte, ülke genelinde köyden kente doğru hızlı bir nüfus hareketliliği yaşanırken Gümüşhane'de de paralel bir gelişme izlenmiş, kırsal kesim nüfusunun toplam nüfus içindeki payı giderek azalmıştır. 1997 yılı itibariyle Gümüşhane ili için %41.02 olan şehirleşme oranı, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bununla birlikte ilde tarımsal ve hayvansal ürünlerden elde edilen katma değer düşük olması, sanayinin yeterince gelişmemiş olması, sınai tesislerin ve eğitim kurumlarının (orta öğretim ve yükseköğretim) şehir merkezlerinde bulunması vb., nedenlerle kırsal kesimden ilçe merkezlerine doğru göç yaşanmakta ve şehir nüfusunun payını giderek arttırmaktadır. Ancak il genelinde yaşanan yüksek işsizlik nedeniyle de dışa, diğer illere göç olduğundan, Gümüşhane ili şehir nüfusu artmasına rağmen, il

nüfusu azalmaktadır. Gümüşhane ve Türkiye nüfusunun sayım yılları itibariyle şehir-köy dağılımı Tablo 6’da görülebilir.

TABLO 6 : TÜRKİYE VE GÜMÜŞHANE'DE ŞEHİR VE KÖY NÜFUS ORANLARI

YILLAR	GÜMÜŞHANE			TÜRKİYE		
	ŞEHİR	KÖY	ŞEHİR NÜFUSUNUN PAYI(%)	ŞEHİR	KÖY	ŞEHİR NÜFUSUNUN PAYI(%)
1927	12.864	108.933	10,56	3.305.879	10.342.391	24,22
1935	17.183	145.484	10,56	3.802.642	12.355.376	23,53
1940	20.638	160.652	11,38	4.346.249	13.474.701	24,39
1945	18.269	171.861	9,61	4.687.102	14.103.072	24,94
1950	18.942	185.052	9,29	5.244.337	15.702.851	25,04
1955	23.124	188.439	10,93	6.927.343	17.137.420	28,79
1960	24.798	218.317	10,20	8.859.731	18.895.089	31,92
1965	31.957	230.774	12,16	10.805.817	20.585.604	34,42
1970	45.070	237.168	15,97	13.691.101	21.914.075	38,45
1975	46.519	247.154	15,84	16.869.068	23.478.651	41,81
1980	51.404	223.787	18,68	19.645.007	25.091.950	43,91
1985	48.257	128.578	27,29	26.865.757	23.798.701	53,03
1990	58.996	110.379	34,83	33.326.351	23.146.684	59,01
1997	63.169	90.821	41,02	40.882.357	21.983.217	65,03

Kaynak : DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları

4.2. İstihdam

Nüfusun Sosyal ve Ekonomik niteliklerine ilişkin bilgileri de kapsayan 1990 yılı Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre, 1990 yılında Gümüşhane’de yaşayan 12 yaş üstü iktisaden faal nüfus 83.231 kişi olup, 12 yaş üstü nüfusun (119.457) %69.67’sini oluşturmaktadır. İl iktisaden faal nüfusunun (83.231), son haftada 3751’ini işsiz olup, iş arayanlar, 79.480’ini de fiilen çalışanlar oluşturmaktadır. İlde fiilen çalışan nüfusun istihdam durumuna bakıldığında önemli bir kısmının tarım sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Gümüşhane ilinin aktif nüfusu (fiilen çalışan 79.480 kişi) içinde Ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe çalışanların oranı %74.73, imalat sanayiinde çalışanların oranı ise %2.63’dür. İl aktif nüfusunun sektörlere göre dağılımı, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırmalı olarak Tablo 7’de görülebilir.

TABLO 7 : İL İKTİSADİ FAAL NÜFUSUNUN FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI

FAALİYET KOLLARI	GÜMÜŞHANE		KARADENİZ		TÜRKİYE	
	İSTİHDAM	%	İSTİHDAM	%	İSTİHDAM	%
Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	59.394	74,73	2.721.334	71,10	12.547.796	53,7
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	125	0,16	47.092	1,23	130.823	0,6
İmalat Sanayii	2.091	2,63	237.190	6,20	2.781.717	11,9
Elektrik, Gaz ve Su	239	0,30	9.451	0,25	80.324	0,3
İnşaat	3.945	4,96	131.460	3,43	1.184.242	5,1
Ticaret, Lokanta ve Oteller	2.487	3,13	172.300	4,50	1.854.306	7,9
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	2.130	2,68	85.919	2,24	775.427	3,3
Mali Hizmetler, Sigorta, Aracı ve Yar. Hizmetler	624	0,79	38.143	1,00	541.742	2,3
Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	8.186	10,30	372.058	9,72	3.344.033	14,3
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	259	0,33	12.787	0,33	141.483	0,6
T O P L A M	79.480	100	3.827.734	100	23.381.893	100

Kaynak :DİE, 1990 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

Tablodan da görülebileceği gibi Gümüşhane ili aktif nüfusunun büyük bir çoğunluğu %74.73'ü tarım kesiminde çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışanların sayısı 59.394 kişi olup, bunun %38.19'u (22.681 kişi) erkek, %61.8 (36.713 kişi) kadındır. Tarım kesiminde çalışan nüfusun önemli bir kısmı, %93.66'sı (55.631 kişi) bucak ve köylerde, %6.34'ü (3.763 kişi) ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Bucak ve köylerde yaşayan toplam aktif nüfusun %87.08'i tarım işiyle uğraşmaktadır. İstihdamın sektörel dağılımında ikinci sırayı alan, toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler sektöründe çalışanların toplam çalışanlara oranı %10.30 (8.186 kişi)'dir. Bu sektörde çalışanların %86.64'ü (7.092 kişi) erkek, %13.36'sı (1.094 kişi) kadındır. Bucak ve köylerde yaşayıp da toplum hizmetleri sosyal ve kişisel sektöründe çalışanların oranı ise %33.10'dur. İstihdamın dağılımında üçüncü sırada bulunan inşaat sektöründe çalışanlar 3.945 kişi olup, toplam çalışanların %4.96'sını oluşturmaktadır. İnşaat sektöründe çalışanların %99.47'sini erkek nüfus oluşturmaktadır. Dördüncü sırada yer alan ticaret ve oteller sektöründe çalışanlar 2.487 kişi olup, toplam çalışanların %3.13'ünü, beşinci sırada yer alan ulaştırma sektöründe çalışanlar 2.130 kişi olup toplam çalışanların %2.68'ini oluşturmaktadır. İstihdamın sektörel dağılımında altıncı sırada bulunan imalat sanayiinde çalışanlar ise 2.091 kişi olup toplam çalışanların ancak %2.63'ünü oluşturmaktadır. İmalat sanayiinde çalışan nüfusun %61.98'i (1.296 kişi) erkek, %38.02'si (795 kişi) kadındır. Bucak ve köylerde

yaşayıp da imalat sanayinde çalışan nüfusun, bu sektörde çalışan toplam nüfusa oranı ise %49.21'dir.

Toplam çalışan nüfusun %80.38'inin bucak ve köylerde, %19.62'sinin ilçe merkezlerinde yaşadığı ve toplam çalışan nüfusun %51.12'sinin erkek, %48.88'inin kadın olduğu dikkat çekmektedir. Faal nüfusun cinsiyete göre yerleşim merkezleri itibariyle dağılımı incelendiğinde ise bucak ve köylerde çalışan nüfusun %43.4'ünün erkek, %56.6'sının kadın, kentsel kesimde çalışan nüfusun %82.7'sini erkek, %17.3'ünü kadın olduğu görülmektedir. Gümüşhane ilinde fiilen çalışan nüfus, eğitim durumu açısından incelendiğinde ise %76.14'ünün okuma-yazma bildiği, %23.86'sının okuma yazma bilmediği dikkat çekmektedir. Toplam çalışanların mezun oldukları okullara göre dağılımı aşağıda verildiği gibidir.

Öğrenim Kurumu	Kişi Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
İlkokul	43.651	54.92
Ortaokul Ve Ortaokul Dengi	4.284	5.39
Lise Ve Lise Dengi	5.361	6.75
Yüksek Okul Ve Fakülte	2.574	3.24
Mezun Olmayan	4.644	5.84
Okuma Yazma Bilmeyen	18.954	23.85
Bilinmeyen	12	0.01
Toplam	79.480	100

1990 yılı sayım sonuçlarına göre 12 yaş üstü iktisaden faal nüfus içinde işsiz olup iş arayanların sayısı 3.751 kişidir. İşsizlerin 3.240'ı ilçe merkezlerinde, 511'i bucak ve köylerde yaşamaktadır. İşsizlerin iktisaden faal nüfusa oranı %4.51, ilçe merkezlerinde yaşayan işsizlerin, kent iktisaden faal nüfusuna oranı %17.2, bucak ve köylerde yaşayan işsiz nüfusun, iktisaden faal nüfusa oranı ise %0.79'dur.

İş ve İşçi Bulma Kurumu'na 1996 yılında yapılan toplam başvuru 208'dir. Yıl içinde 849 kişinin işe yerleştirildiği Gümüşhane ilinde 1997 yılına devreden işgücü 1.484 kişidir. Gümüşhane İş ve İşçi Bulma Kurumu'na yapılan başvurular

ve işe yerleştirilenlerin sayıları Türkiye ve Karadeniz Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 8’de verilmiştir.

TABLO 8 : İŞÇİ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNA YAPILAN BAŞVURULAR VE İŞE YERLEŞTİRİLENLER

İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMU ÇALIŞMALARI	GÜMÜŞHANE	KARADENİZ	TÜRKİYE
YIL İÇİNDE YAPILAN BAŞVURU	208	32.495	411.170
Erkek	175	25.068	292.104
Kadın	33	7.427	119.066
YIL İÇİNDE ALINAN AÇIK İŞ	855	52.217	267.060
Erkek	804	48.564	187.195
Kadın	51	3.653	79.865
YIL İÇİNDE İŞVERENE YAPILAN TAKDİM	136	27.707	322.469
Erkek	130	23.700	227.218
Kadın	6	4.007	95.251
YIL İÇİNDE İŞE YERLEŞTİRME	849	50.549	243.280
Erkek	798	47.268	164.996
Kadın	51	3.281	78.284
1997'YE DEVREDEN İŞGÜCÜ	1.484	77.381	590.767
Erkek	1.310	61.664	494.289
Kadın	174	15.717	96.478
DEVREDEN İŞGÜCÜNDEN İŞSİZLER	553	57.509	416.795
Erkek	449	45.221	341.775
Kadın	104	12288	75020

Kaynak : DİE Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler, Gümüşhane,

1996 yılı itibariyle Gümüşhane ilinde SSK kapsamında sigortalı işçi sayısı 4.179 kişidir. İlde 1.102 isteğe bağlı sigortalı, 10 topluluk sigortası sigortalı, 42 tarım sigortası sigortalı, 3.998 emekli aylığı alan ve 18.645 de sigortalı eş, çocuk ve anne-babası olmak üzere SSK ile ilişkisi olan toplam nüfus 27.976 kişidir. SSK ile ilişkisi olan nüfusun 1996 yılı tahmini nüfusa oranı %17.93 olup, bu oran Karadeniz Bölgesi (%38.17) ve Türkiye (%45.33) değerlerinin çok altındadır.

Gümüşhane ilinde SSK kapsamı dışında, Emekli Sandığından emekli aylığı alanların sayısı 1997 yılı Ağustos ayı itibariyle 1845, Bağkur’dan emekli aylığı alanların sayısı 1997 Eylül ayı itibariyle 4.173 ve Bağkur sigortalı sayısı 7.884 kişidir. Gümüşhane, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye genelinde sosyal güvenlik kapsamındaki nüfusa ilişkin bilgiler Tablo 9’da karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO 9 : GÜMÜŞHANE, KARADENİZ BÖLGESİ VE TÜRKİYE'NİN SOSYAL GÜVENLİK BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRMASI

SOSYAL GÜVENLİK KURUMU	GÜMÜŞHANE	KARADENİZ BÖLGESİ	TÜRKİYE
SOSYAL SİGORTALAR KURUMU			
Sigortalı Sayısı(1996)	4.179	375.645	4.624.330
İsteğe Bağlı Sigortalı Sayısı(1996)	1.102	135.610	1.055.513
Topluluk Sigortası Sigortalı Sayısı(1996)	10	612	70.686
Tarım Sigortalı Sayısı(1996)	42	52.311	244.232
Ssk' Ndan Emekli Aylığı Alanların Sayısı	3.998	424.325	2.539.430
Eş-Çocuk, Ana-Baba Sayısı	18.645	2.020.420	19.527.198
Toplam Sigortalı Nüfus	27.976	3.008.923	28.061.389
1996 Yılı Tahmini Nüfus	156.029	7.883.245	61.909.854
Sigortalı Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı(%)	17,93	38,17	45,33
Diğer Sosyal Güvenlik Kuruluşları*			
Emekli Sandığından Emekli Aylığı Alanların Sayısı	1.845	123.953	1.150.690
Bağkur' Dan Emekli Aylığı Alanların Sayısı	4.173	149.482	1.001.306
Bağkur Sigortalı Sayısı	7.884	367.274	2.780.958

Kaynak :1. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Gümüşhane,DİE, Eylül 1998, Ankara

2. İller ve Bölgeler İtibariyle Çeşitli Göstergeler, DPT, Kasım 1997

Not (*) :Emekli Sandığı verileri Ağustos 1997, Bağkur verileri Eylül 1997 itibariyledir.

4.3. Eğitim

Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Niteliklerine ilişkin bilgileri de içeren son genel nüfus sayımı olan 1990 yılı sonuçlarına göre Gümüşhane ilinde 6 yaş üzeri nüfus içinde okuma yazma bilenlerin oranı %78.52'dir. Okuma-yazma çağındaki erkek nüfusun okuma-yazma oranı %88.6, kadın nüfusun okuma yazma oranı %69.34'dür. Gümüşhane ili nüfusunun okuma-yazma oranı bölge verileriyle aşağı yukarı aynı olup, Türkiye geneli okuma yazma oranının biraz altındadır. Okuma yazma oranı Karadeniz Bölgesinde %78.45, Türkiye genelinde ise %80.46'dır.

Okuma-yazma oranı ve bitirilen son öğrenim kurumuna göre Gümüşhane ili nüfusunun eğitim durumu Karadeniz Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 10'da verilmiştir.

TABLE 10 : OKUMA - YAZMA BİLEN NÜFUSUN EĞİTİM DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI

ÖĞRENİM KADEMESİ	GÜMÜŞHANE		KARADENİZ BÖLGESİ		TÜRKİYE	
	Nüfus	(%)	Nüfus	(%)	Nüfus	(%)
OKUMA YAZMA BİLMİYEN NÜFUS	31.308	21,46	1.527.262	21,53	9.587.981	19,50
Erkek	7.920	11,38	427.401	12,41	2.779.172	11,18
Kadın	23.388	30,64	1.099.861	30,14	6.808.809	28,01
OKUMA YAZMA BİLEN NÜFUS	114.564	78,52	5.564.331	78,45	39.555.483	80,46
Erkek	61.634	88,60	3.015.743	87,56	22.066.860	88,78
Kadın	52.930	69,34	2.548.588	69,84	17.488.623	71,95
<i>Bir Öğretim Kurumundan Mezun Olmayan</i>	26.578	23,20	1.235.797	22,21	7.817.536	19,76
Erkek	13.876	22,51	624.407	20,70	4.047.076	18,34
Kadın	12.702	24,00	611.390	23,99	3.770.460	21,56
<i>Bir Öğretim Kurumundan Mezun Olan</i>	87.971	76,79	4.326.369	77,75	31.720.315	80,19
Erkek	47.749	77,47	2.390.072	79,25	18.009.467	81,61
Kadın	40.222	75,99	1.936.297	75,98	13.710.848	78,40
<i>Bir Öğretim Kurumundan Mezun Olanların Dağılımı</i>						
- İlkokul	65.942	74,96	3.312.274	76,56	22.681.303	71,50
- Ortaokul Ve Dengi	10.041	11,41	449.478	10,39	3.714.984	11,71
- Lise Ve Dengi	9.083	10,32	421.941	9,75	3.818.149	12,04
- Yüksekokul Ve Fakülte	2.898	3,29	142.206	3,29	1.497.345	4,72
- Öğretim Kurumu Bilinmeyen	7	0,01	470	0,01	8.534	0,03
<i>Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen</i>	15	0,01	2.165	0,04	17.632	0,04
Erkek	9	0,01	1.264	0,04	10.317	0,05
Kadın	6	0,01	901	0,04	7.315	0,04
Bilinmeyen	27	0,02	1.422	0,02	19.646	0,04
Okuma-Yazma Çağındaki Nüfus	145.899	100,00	7.093.015	100,00	49.163.110	100,00
Erkek	69.567	47,68	3.444.021	48,56	24.856.528	50,56
Kadın	76.332	52,32	3.648.994	51,44	24.306.582	49,44

Kaynak : 1990 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

Gümüşhane ilinde bir öğretim kurumundan mezun olanların okuma-yazma bilen nüfus içindeki oranı %76.79'dur. Bir öğretim kurumundan mezun olanların %74.96'sı ilkököl, %11.41'i ortaokul ve ortaokul dengi, %10.32'si lise ve lise dengi, %3.29'u yüksekokul ve fakülte mezunudur. Bir öğretim kurumundan mezun olanların oransal dağılımı Karadeniz Bölgesi ve ülke geneli ile karşılaştırıldığında; ilde ilkököl mezunu olanların oranı bölgeye göre düşük, ülke geneline göre ise yüksektir. Diğer öğretim kurumlarından mezun olanların oranı ise ülke ortalamalarının altında, bölge ortalamalarının ise üzerindedir. Herhangi bir öğretim kurumundan mezun olmayanların oranı Gümüşhane ilinde %23.2, Karadeniz Bölgesinde %22.21, Türkiye genelinde ise %19.76'dır.

İl öğrenim çağındaki nüfusun okullaşma oranı (1995-1996 öğretim dönemi) ilkokullarda %82.41, ortaokullarda, %42.49, liselerde %28.12, üniversite ve yüksekokullarda ise %9.54'dür. İldeki okullaşma oranı Karadeniz Bölgesi ve ülke ortalamalarının altında kalmaktadır. Okullaşma oranı cinsiyet açısından incelendiğinde, erkek nüfusta okullaşma oranının, kadın nüfusa göre çok yüksek olduğu dikkat çekmekte olup, eğitim kademesi arttıkça kadın nüfusun okula gönderilme oranının giderek düştüğü gözlenmektedir.

İldeki okullaşma oranının okul gruplarına ve cinsiyete göre dağılımı, Türkiye ve Karadeniz Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 11'de görülebilir.

TABLO 11 : OKUL GRUPLARINA VE CİNSİYETE GÖRE OKULLAŞMA ORANLARI (%)

	GÜMÜŞHANE	KARADENİZ	TÜRKİYE
İLKOKUL	82,41	88,89	89,03
-Erkek	85,87	89,80	91,06
-Kız	79,08	87,96	86,89
ORTAOKUL	42,49	48,28	53,14
-Erkek	55,18	58,32	61,53
-Kız	29,13	38,20	44,33
LİSE	28,12	38,45	38,72
-Erkek	42,86	47,52	44,01
-Kız	14,25	29,86	33,19
ÜNİVERSİTE VE YÜKSEKOKUL	9,54	10,60	22,87
-Erkek	13,26	14,62	27,22
-Kız	6,54	7,21	18,33

Kaynak : DİE, Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler, Gümüşhane.

Tablo 11'den görülebileceği gibi tüm öğrenim kademelerinde, Gümüşhane ili okullaşma oranı, Karadeniz Bölgesi ve ülke ortalamalarının altında kalmaktadır.

Gümüşhane ilinde 1997-1998 öğretim yılı itibariyle 23 anaokulu (anasınıfı), 233 ilkokul, 32 ortaokul, 5 ortaokul dengi meslek okulu, 8 genel lise ve 7 mesleki ve teknik lise bulunmaktadır. 1997-1998 öğretim döneminde ilde toplam 1.246 öğretmen görev yapmakta olup, öğrenim gören toplam öğrenci sayısı ise 24.336'dır.

İldeki eğitim kademelerine göre öğrenci, öğretmen ve öğretmen başına öğrenci sayılarındaki son dört yılda meydana gelen gelişmeler Tablo 12’de görülebilir.

TABLO 12 : İLDEKİ OKUL, ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN SAYISI

ÖĞRENİM KURUMU	1994-1995	1995-1996	1996-1997	1997-1998
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETİM				
-Okul Sayısı	22	31	30	23
-Öğrenci Sayısı	324	469	484	328
-Öğretmen Sayısı	20	22	26	22
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	16	21	19	15
İLKOKUL				
-Okul Sayısı	291	279	270	233
-Öğrenci Sayısı	16.706	15.614	14.881	14.372
-Öğretmen Sayısı	823	794	711	800
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	20	20	21	18
ORTAOKUL				
Genel				
-Okul Sayısı	28	28	30	32
-Öğrenci Sayısı	4.512	4.618	4.718	4.920
-Öğretmen Sayısı	145	175	174	163
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	31	26	27	30
Mesleki ve Teknik				
-Okul Sayısı	4	4	5	5
-Öğrenci Sayısı	1.227	1.260	1.360	980
-Öğretmen Sayısı	1	3	3	2
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	24	21	22	16
LİSE				
Genel				
-Okul Sayısı	8	8	8	8
-Öğrenci Sayısı	2.017	1.988	1.955	1.419
-Öğretmen Sayısı	126	116	115	113
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	16	17	17	13
Mesleki ve Teknik				
-Okul Sayısı	7	7	7	7
-Öğrenci Sayısı	2.077	2.215	2.240	2.317
-Öğretmen Sayısı	135	154	148	146
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	24	21	22	16

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

Not : Mesleki ve Teknik Ortaokul ve Liselerde Öğretmen ve öğrenci sayıları birlikte değerlendirilerek öğretmen başına öğrenci sayıları hesaplanmıştır.

Eğitimin kalitesi; eğitim-öğretim olanaklarının teknik altyapısı kadar öğretmen sayısı ve sınıflardaki öğrenci sayısının azlığı ya da çokluğuyla da ilişkilidir. Bu bağlamda Gümüşhane ilindeki, karşılaştırma olanağı veren verilerin temin edilebildiği 1996-1997 öğretim yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısının

ilkokullarda 18, ortaokullarda 30, genel liselerde 13, mesleki teknik ortaokul ve liselerde 16 civarında olduğu görülmektedir.

1996-1997 öğretim yılı itibariyle eğitim kademelerine göre, ildeki öğrenci, okul, öğretmen ve öğretmen başına öğrenci sayıları Karadeniz Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 13’de görülebilir.

TABLO 13 : EĞİTİM KADEMELERİNE GÖRE OKUL ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN SAYILARI(1996-1997)

	GÜMÜŞHANE*	KARADENİZ	TÜRKİYE
İLKOKUL			
-Okul Sayısı	270	10.998	46.292
-Öğrenci Sayısı	14881	855.749	6.853.273
-Öğretmen Sayısı	711	34.443	216.548
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	20,93	24,85	31,65
ORTAOKUL			
-Okul Sayısı	35	1.537	9.880
-Öğrenci Sayısı	6078	334.840	2.608.906
-Öğretmen Sayısı	177	8.924	68.029
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	34,34	37,52	38,35
LİSE			
Genel			
-Okul Sayısı	8	329	2.522
-Öğrenci Sayısı	1955	129.174	1.162.189
-Öğretmen Sayısı	115	7.754	69.058
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	17,00	16,66	16,83
Mesleki ve Teknik			
-Okul Sayısı	7	467	2.755
-Öğrenci Sayısı	2240	142.673	909.466
-Öğretmen Sayısı	148	10.711	66.545
-Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	15,14	13,32	13,67

Not(*) :T.C. Gümüşhane Valiliği Verileri

Kaynak:İller ve Bölgeler İtibariyle Çeşitli Göstergeler,Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Kasım 1997, DPT.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayıları açısından Gümüşhane ilinin mesleki ve teknik liseler hariç Karadeniz Bölgesi ve ülke ortalamalarından daha iyi durumda olduğu görülmektedir.

İlde yüksek öğretim kurumu olarak Karadeniz Teknik Üniversitesine bağlı bir mühendislik fakültesi ve bir meslek yüksek okulu faaliyet göstermektedir. 1997-

1998 öğretim yılı itibariyle Gümüşhane’de bulunan fakülte ve yüksek okula ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

FAKÜLTE VE YÜKSEKOKUL	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ	ÖĞRENCİ SAYISI
Mühendislik Fakültesi	25	206
İnşaat	14	107
Jeoloji	11	99
Meslek Yüksekokulu	19	1.189
İnşaat	5	151
Elektrik	9	133
Muhasebe	2	314
İşletmecilik	3	290
Toplam*	44	1.395

Not : Toplam öğrenci sayısına beklemeli durumda olan 301 öğrenci dahil edilmiştir.

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

4.4. Sağlık

Gümüşhane’de yataklı tedavi hizmetleri, biri merkez ilçe, diğer ikisi Kelkit ve Şiran ilçelerinde bulunan 3 devlet hastanesi ve Torul’daki bir sağlık merkezi tarafından verilmektedir. Ayrıca ilde, ayakta tedavi hizmeti veren 26 sağlık ocağı, 71 sağlık evi, 1 halk sağlığı laboratuvarı, 1 verem savaş dispanseri, 2 ana çocuk sağlığı merkezi bulunmaktadır. 1996 yılı itibariyle ilde bulunan eczane sayısı 21’dir. İlde faaliyet gösteren sağlık kuruluşları ve eczanelerin ilçelere göre dağılımı Tablo 14’de verilmiştir.

TABLO 14 : İLDE FAALİYET GÖSTEREN SAĞLIK KURULUŞLARI

İlçe	Hastane	Sağlık Ocağı	Sağlık Evi	Halk Sağ. Lab.	Verem Sav. Dis.	A.Ç.S AP.	Sağlık Merkezi	Eczane
Merkez	1	10	17	1	1	1	-	9
Kelkit	1	6	20	-	-	1	-	6
Köse	-	2	2	-	-	-	-	1
Şiran	1	3	14	-	-	-	-	2
Torul	-	3	9	-	-	-	1	1
Kürtün	-	2	9	-	-	-	-	2
Toplam	3	26	71	1	1	2	1	21

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği, Sayılarla Gümüşhane, 1997

İlde sağlık hizmeti veren kuruluşlarda 1996 yılı verilerine göre 16 uzman hekim, 86 pratisyen hekim, 9 diş hekimi, 117 hemşire, 78 sağlık memuru ve 113 ebe

çalışmaktadır. Hekimlerin, özellikle uzman hekimlerin önemli bir kısmı yataklı tedavi kurumlarında çalışmakta, diğer sağlık kuruluşları personel ve donanım bakımından yetersiz durumdadır. Yataklı tedavi kurumlarının 1994-1997 dönemi faaliyetleri, yatak kapasiteleri, hekim sayıları ve yatak işgal oranları Tablo 15’de görülebilir.

**TABLO 15 : YATAKLI TEDAVİ KURUMLARININ YATAK SAYISI ,
HEKİM SAYISI VE FAALİYETLERİ**

YATAKLI TEDAVİ KURUMLARI	1994	1995	1996	1997
YATAK SAYISI				
-Kadro	225	225	325	325
-Fiili	167	167	167	282
SAĞLIK PERSONELİ SAYISI				
-Uzman Hekim	13	8	14	18
-Pratisyen Hekim	17	17	12	17
POLİKLİNİK MUAYENE SAYISI	114.652	104.274	128.324	148.542
ÇIKAN HASTA SAYISI	6.607	6.252	6.685	6.923
AMELİYAT SAYISI				
- Büyük	572	597	325	433
- Orta	659	639	286	356
- Küçük	228	224	476	275
DOĞUM SAYISI	1.340	1.114	970	1.219
YATAK İŞGAL ORANI (%)	43,2	45,8	44,3	32,9
YATAK BAŞINA NÜFUS	729	693	479	479
ONBİN NÜFUSA DÜŞEN YATAK	13,7	14,4	21,3	20,9

Kaynak : T.C. Sağlık Bakanlığı Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı, 1994, 1995, 1996, 1997.

1997 yılı itibariyle Gümüşhane ili yataklı tedavi kurumlarında 325 yatak mevcut olup, yatak işgal oranı %32.9’dur. İl yataklı tedavi kurumları fiili 282 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. 1997 yılında Gümüşhane ilinde yatak başına düşen nüfus 479 kişi olup, on bin kişiye 20.9 yatak düşmektedir. Karşılaştırma imkanı bulunan 1996 yılı verilerine göre Gümüşhane, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye’ye ilişkin sağlık personeli nüfus ilişkisi Tablo 16’da görülebilir.

TABLO 16 : SAĞLIK PERSONELİ VE NÜFUS(1996)

	GÜMÜŞHANE		KARADENİZ		TÜRKİYE	
	Per.Sayısı	Nüf./Sağ.Per.	Per.Sayısı	Nüf./Sağ.Per.	Per.Sayısı	Nüf./Sağ.Per.
Uzman Hekim	16	10.081	2.118	3.915	29.846	2.141
Pratisyen Hekim	86	1.876	4.044	2.051	39.503	1.618
Diş hekimi	9	17.922	828	10.015	11.717	5.453
Hemşire	117	1.379	8.246	1.006	64.243	995
Sağlık Memuru	78	2.068	4.975	1.667	34.342	1.861
Ebe	113	1.427	6.263	1.324	39.551	1.616
Top.Sağ.Per.	419		26.474		219.202	

Kaynak : Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Gümüşhane, DİE.

Gümüşhane’de hastaneler gerek personel sayısı gerekse donanım bakımından yetersizdir. Tabloda Gümüşhane sağlık hizmetlerinin yetersizliği açık bir biçimde görülmektedir. Gümüşhane’de uzman hekim başına düşen nüfus 10.081 iken, Karadeniz Bölgesinde 3.915, Türkiye genelinde ise 2.141’dir. Diş hekimi ve diğer sağlık personelinde de aşağı yukarı benzer bir durum söz konusudur. Gümüşhane ilinde yatak başına düşen nüfus 479 iken, Türkiye genelinde 448 kişidir.

4.5. Tarımsal, Hayvansal Etkinlikler ve Ormancılık

İktisaden faal nüfusun sektörel dağılımı ve ilde yaratılan gayri safi yurtiçi hasıla açısından Gümüşhane ilinde en önemli iktisadi faaliyet kollarından biri tarım ve hayvancılıktır. Gümüşhane ili Trabzon-İran transit yolu üzerinde bulunduğu için ilde nakliyecilik çok gelişmiş olup, GSYİH’nın sektörel dağılımında ilk sırada ulaştırma sektörü yer almaktadır. Ulaştırma sektörünün ardından ikinci sırada yer alan tarım sektörünün 1997 yılında GSYİH içindeki payı, cari fiyatlarla %30, 1987 üretici fiyatlarıyla %28.4’dür.

Nüfusun iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı açısından Gümüşhane ili değerlendirildiğinde, tarım sektörünün çok önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. Nüfusun iktisadi ve sosyal niteliklerine ilişkin bilgileri içeren son nüfus sayımı olan 1990 yılında, 12 yaş üstü fiilen çalışan nüfusun %74.73’ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektöründe yer alan iktisaden faal nüfusun

yerleşim yerleri açısından dağılımına bakıldığında ise %93.66'sının bucak ve köylerde yaşadığı görülmektedir. Bir başka açıdan ifade edilirse, kırsal kesimde yaşayan iktisaden faal nüfusun %87'si (55.631 kişi) tarım ve hayvancılık işiyle uğraşmaktadır.

Gümüşhane ilinde yaratılan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payları bakımından tarım sektörünün, ulaştırmanın ardından ikinci sırada yer aldığı yukarıda ifade edilmişti. GSYİH içinde tarım sektörünün payı, geçmiş yıllar itibariyle incelendiğinde %30-34(cari fiyatlarla) arasında gerçekleştiği görülmektedir. Tarım sektörünün, il GSYİH'sı içindeki payı, 1990 yılında %32.1, 1991 yılında %31.4, 1992 yılında %30, 1993 yılında %31, 1994 yılında %29.7, 1995 yılında %34.6, 1996 yılında %30, 1997 yılında ise %30 seviyesinde olmuştur.

Gümüşhane ili tarımsal hasılasının yıllar itibariyle gelişimi ve Karadeniz Bölgesi ile Türkiye tarımsal hasılası içindeki payı Tablo 17'de görülebilir.

TABLO 17 : İL TARIMSAL HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ
(Cari Fiyatlarla) (MİLYAR TL)

SEKTÖRLER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
İL TARIM (A)	166	253	411	749	1.266	2.946	4.686	9.415
Çift.ve Hayvancılık	152	240	374	692	1.176	2.794	4.440	8.964
Ormancılık	13	13	36	57	88	146	228	393
Balıkçılık	0	1	1	1	2	5	18	58
Karadeniz Böl.(B)	10.360	14.953	27.131	51.836	94.939	187.146	373.982	671.508
Türkiye (C)	68.692	96.074	163.827	305.525	598.169	1.218.178	2.489.774	4.170001
A/B (%)	1,60	1,70	1,51	1,45	1,33	1,57	1,25	1,40
A/C (%)	0,24	0,26	0,25	0,25	0,21	0,24	0,19	0,23

Kaynak: DİE

Tablodan görülebileceği gibi 1990 yılında yaklaşık 166 milyar TL. olan il tarımsal hasılası, 1990-1997 döneminde yaklaşık 57 kat artarak 1997 yılında 9.415 milyar TL.'ye ulaşmıştır. İl tarımsal hasılası içinde en yüksek payı çiftçilik ve hayvancılık gelirleri oluşturmaktadır. 1997 yılı itibariyle il tarımsal hasılası içinde çiftçilik ve hayvancılık gelirleri %95.21 ile ilk sırayı alırken, %4.17 ile

ormancılık ikinci sırada yer almaktadır. Balıkçılık faaliyetlerinden elde edilen gelirin payı ise %0.62 civarındadır.

Gümüşhane ili tarımsal hasılasının Karadeniz Bölgesi ve ülke toplam tarımsal hasılası içindeki payı incelendiğinde ise, 1990 yılında Karadeniz Bölgesi tarımsal hasılası içinde %1.60 olan Gümüşhane'nin payı, 1997 yılında %1.40 düzeyine gerilediği, ülke tarımsal hasılası içindeki payının da 1990 yılında %0.24 iken, 1997 yılında %0.23 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

657.499 hektar yüzölçümüne sahip olan Gümüşhane ili topraklarının %17.3'ü tarım alanı, %25'i orman ve fundalık, %33'ü çayır ve mera, %24.7'si de tarım dışı araziden oluşmaktadır. İl toplam alanının ilçeler itibariyle dağılımı Tablo 18'de görülebilir.

TABLO 18 : İLÇELER İTİBARIYLA ARAZİ DAĞILIMI(HA)

İLÇE ADI	TOPLAM ALAN(ha)	TARIM ARAZİSİ		ORMAN FUNDALIK		ÇAYIR-MERA		TARIM DIŞI	
		ALAN	PAYI(%)	ALAN	PAYI(%)	ALAN	PAYI(%)	ALAN	PAYI(%)
MERKEZ	179.900	11.757	6,5	42.133	23,4	70.000	38,9	56.010	31,1
KELKİT	151.499	41.077	27,1	19.835	13,1	79.914	52,7	10.673	7,0
KÖSE	41.000	22.262	54,3	7.000	17,1	7.000	17,1	4.738	11,6
KÜRTÜN	81.000	5.286	6,5	40.126	49,5	15.000	18,5	20.588	25,4
ŞİRAN	99.200	25.960	26,2	29.861	30,1	20.000	20,2	23.379	23,6
TORUL	104.900	7.343	7,0	25.700	24,5	25.000	23,8	46.857	44,7
TOPLAM	657.499	113.685	17,3	164.655	25,0	216.914	33,0	162.245	24,7

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği, Sayılarla Gümüşhane.

Tablodan görülebileceği gibi il arazisinin ancak %17.3'ünde tarım yapılabilmektedir. Yüzölçümü olarak en geniş araziye sahip olan Merkez ilçede tarım yapılan arazi %6.5 gibi çok küçük bir düzeydedir. Dağlık bir coğrafyada kurulu bulunan Merkez ilçenin %23.4'ü ormanlık, %38.9'u çayır-mera ve %31.1'i de tarım dışı arazidir. Tarım yapılan arazi bakımından ilk sırada Kelkit ilçesi gelmektedir. Diğer ilçelere göre nispeten düzlük bir alanda bulunan Kelkit'de 41.077 hektar arazi tarıma elverişlidir. Tarıma elverişli arazi büyüklüğü bakımından ikinci sırada 25.960 hektar ile Şiran ilçesi, üçüncü sırada 22.262

hektar arazi ile Köse ilçesi, dördüncü sırada 11.757 hektar arazi ile Merkez ilçe bulunmaktadır.

4.5.1. Bitkisel Üretim

Karadeniz Bölgesinin iç kesimlerinde yer alan Gümüşhane ili, coğrafi özellikler bakımından iki ana bölgeye ayrılmaktadır. Tarım alanları sınırlı olup sahil iklimlerine yakın iklim özelliklerine sahip Harşit Çayı Havzası ile nispeten tarım alanları daha geniş olan ve karasal iklimin hüküm sürdüğü Kelkit Çayı Havzası. 113.685 hektarlık il tarım arazisinin, %78.5'i Kelkit, Köse ve Şiran ilçelerini içine alan Kelkit çayı havzasında bulunmaktadır. Bitkisel üretim ildeki coğrafi yapıya koşut olarak şekillenmiş olup, ildeki tarla ürünleri üretiminin önemli bir kısmı Kelkit Havzasında, meyve üretiminin büyük bir kısmı Harşit Havzasında üretilmektedir.

Gümüşhane ili tarım arazisinin kullanıma göre dağılımı Tablo 19'da görülebilir.

TABLO 19 İL TARIM ARAZİSİNİN KULLANIMA GÖRE DAĞILIMI

	ALAN (HA)	PAY(%)
TARLA ALANI	111.601,8	98,17
-EKİLEN	69.202,4	62,01
-NADAS	42.399,4	37,99
SEBZELİKLER	642,2	0,56
MEYVELİKLER	1.441,0	1,27
BAĞLAR	-	0,00
KAVAKLIK	-	0,00
TOPLAM TARIM ARAZİSİ	113.685,00	100,00

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği.

Tablodan da görülebileceği gibi il tarım arazisinin %98'lik bölümü (111.602 ha) tarla alanı olarak kullanılmaktadır. Tarla alanı dışındaki gruplar yok denecek kadar azdır. Sebzelik ve meyveliklerin toplam payı %1.83 olup, ilde bağ ve kavaklık bulunmamaktadır. Tarla alanı olarak kullanılan tarım arazisinin büyük bir kısmında başta buğday olmak üzere tahıl ürünleri üretimi yapılmaktadır.

İlde toplam sulanabilir tarım arazisi 27.457 hektar olup, toplam tarım alanının %24'ünü oluşturmaktadır. Sulanabilir tarım arazisinin %52.74'ü yani 14.480 hektarlık bölümünde sulu tarım yapılmaktadır. Sulanan tarım arazisinin %33'ü devlet sulaması, %67'si ise halk sulamasından oluşmaktadır. İl tarım arazisinin sulama durumuna göre ilçeler itibariyle dağılımı Tablo 20'de görülebilir.

TABLO 20 : TARIM ARAZİSİNİN İLÇELERE GÖRE SULAMA DURUMU(Ha)

İLÇE ADI	TARIM ARAZİSİ	KURU TARIM	SULANABİLİR ARAZİ	DEVLET SULAMASI	HALK SULAMASI	TOP. SULANAN ARAZİ	
						Miktar (ha)	Oran (%)
MERKEZ	11.757	9503,0	2.254	305	845	1.150	51,02
KELKİT	41.077	25371,0	15.706	2.985	6.712	9.697	61,74
KÖSE	22.262	17216,0	5.046	655	1.260	1.915	37,95
KÜRTÜN	5.286	4285,6	1.000	88	200	288	28,80
ŞİRAN	25.960	24143,0	1.817	50	88	138	7,57
TORUL	7.343	5703,4	1.634	717	575	1.292	79,07
TOPLAM	113.685	86222,0	27.457	4.800	9.680	14.480	52,74

Not : Sulanan Arazinin Dağılımı; İl Planlama Müdürlüğü 1997 verileridir.

Kaynak :Sayılarla Gümüşhane, T.C. Gümüşhane Valiliği

Gümüşhane'de 1996 yılı itibariyle yapılan bitkisel üretimin toplam değeri 3.087.920 milyon TL. olup, bunun yaklaşık %65'i (2.009.994 milyon TL.) ticarete konu olmuştur. Pazarlanan ürün değerinin %78.86'sını tarla ürünleri %14.83'ünü meyveler, %7.11'ini sebzeler oluşturmaktadır. İl bitkisel üretimi içinde tarla ürünleri, tarla ürünleri içinde de tahıllar önemli bir ağırlığa sahiptir. Toplam pazarlanan bitkisel ürün değeri içinde tahılların payı yaklaşık olarak %40'dır.

Gümüşhane, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye pazarlanan bitkisel üretim değerleri ile, Gümüşhane bitkisel üretim (pazarlanan) değerinin, bölge ve ülke içindeki yeri Tablo 21'de görülebilir.

TABLO 21: İL BİTKİSEL ÜRETİM DEĞERİNİN BÖLGE VE ÜLKE İÇİNDEKİ YERİ

Bitkisel Ürün Türü	Gümüşhane Paz. Değeri(A)		Karadeniz Bölgesi Paz. Değeri(B)		Türkiye Paz. Değeri(C)		A/B (%)	A/C (%)
	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%		
Toplam	2 009 994	100	194 125 980	100	1583 617 034	100	1,04	0,13
Tarla ürünleri	1 585 126	78,86	84 103 003	43,32	723 610 776	45,69	1,88	0,22
Tahıllar	812 174	40,41	39 396 767	20,29	305 292 317	19,28	2,06	0,27
Baklagiller	146 240	7,28	4 570 471	2,35	56 777 951	3,59	3,20	0,26
Endüstriyel bitkiler	167 975	8,36	20 942 761	10,79	243 712 936	15,39	0,80	0,07
Yağlı tohumlar	-	-	2 287 516	1,18	37 060 426	2,34	-	-
Yumru bitkiler	458 736	22,82	16 905 489	8,71	80 767 146	5,10	2,71	0,57
Sebzeler	142 962	7,11	39 992 085	20,60	387 085 926	24,44	0,36	0,04
Yaprağı yenen sebzeler	71 574	3,56	4 229 399	2,18	22 660 452	1,43	1,69	0,32
Baklagil sebzeler	60 476	3,01	4 731 863	2,44	18 559 131	1,17	1,28	0,33
Meyvesi yenen sebzeler	9 039	0,45	30 343 089	15,63	331 696 494	20,95	0,03	0,00
Soğans, yumru,kök seb.	1 873	0,09	675 782	0,35	12 085 075	0,76	0,28	0,02
Diğer sebzeler	-	-	11 953	0,01	2 084 775	0,13	-	-
Meyveler	281 906	14,03	70 030 891	36,07	472 920 331	29,86	0,40	0,06
Yumuşak çekirdekli	138 524	6,89	6 294 413	3,24	58 868 714	3,72	2,20	0,24
Taş çekirdekli	84 002	4,18	4 301 104	2,22	145 516 509	9,19	1,95	0,06
Turunçgiller	-	-	105 283	0,05	52 647 384	3,32	-	-
Sert kabuklular	52 536	2,61	40 831 557	21,03	82 260 071	5,19	0,13	0,06
Üzümsü meyveler	6 844	0,34	3 513 535	1,81	118 642 654	7,49	0,19	0,01
Çay	-	-	14 985 000	7,72	14 985 000	0,95	-	-

Kaynak : DİE,Tarımsal Yapı

Gümüşhane bitkisel üretiminin Karadeniz Bölgesi ve Türkiye pazarlanan bitkisel üretim değeri içindeki payı tablodan da görülebileceği gibi önemsiz düzeydedir. İl toplam bitkisel üretim değeri (pazarlanan) Karadeniz Bölgesinin %1.04'ünü, ülkenin ise ancak binde 1.3'ünü karşılamaktadır.

4.5.1.1. Tarla Ürünleri Üretimi

Gümüşhane ili bitkisel üretim içinde en önemli gelir kaynağını tarla bitkileri oluşturmaktadır. Gümüşhane ilinde ekimi yapılan tarla ürünleri arasında tahıllardan buğday, endüstriyel bitkilerden şekerpancarı ve yumru bitkilerden patates önemli bir yer işgal etmektedir. Gümüşhane ili 1996 yılı tarla ürünleri üretim, ekilen alan, pazarlanan ürün değeri ve verim durumu Tablo 22'de görülebilir.

TABLO 22 : TARLA ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE EKİLEN ALAN(1996)

	GÜMÜŞHANE						
	Ekilen alan		Üretim		Paz. Değeri		Verim
	Hektar	(%)	Ton	(%)	Milyon TL	(%)	Kg/Ha.
Toplam	58.509	100,00	160.098	100,0	1.585.126	100,00	-
Tahıllar	48.269	82,50	84.072	52,51	812.174	51,24	-
Buğday	31.690	54,16	50.109	31,30	592.559	37,38	1.589
Arpa	13.370	22,85	28.674	17,91	200.443	12,65	2.154
Çavdar	65	0,11	104	0,06	515	0,03	1.600
Yulaf	350	0,60	319	0,20	748	0,05	911
Mısır	1.162	1,99	891	0,56	12.909	0,81	767
Mahlut	1.632	2,79	3.975	2,48	4.999	0,32	2.436
Baklagiller	6.468	11,05	2.876	1,80	146.240	9,23	-
Nohut	165	0,28	169	0,11	6.249	0,39	1.166
Fasulye	1.730	2,96	2.674	1,67	138.497	8,74	1.564
Mercimek (yeşil)	35	0,06	33	0,02	1.495	0,09	1.000
Fiğ	4.538	7,76	-	-	-	-	-
Endüstriyel bitkiler	1.246	2,13	39.143	24,45	167.975	10,60	-
Şeker pancarı	1.246	2,13	39.143	24,45	167.975	10,60	31.415
Yumru bitkiler	2.526	4,32	34.007	21,24	458.736	28,94	-
Soğan (kuru)	53	0,09	230	0,14	3.708	0,23	4.340
Sarımsak (kuru)	3	0,01	3	0,00	135	0,01	1.000
Patates	2.470	4,22	33.774	21,10	454.894	28,70	13.685

Kaynak : DİE Tarımsal Yapı

Tablodan görülebileceği gibi tarla ürünleri ekimi yapılan tarım arazisinin %82.5'i tahıl, %11'i baklagil bitkileri, %4.3'ü yumru bitkiler, % 2.1'i endüstriyel bitkiler amaçlı değerlendirilmiştir. Tahıl grubunda bulunan buğday ve arpanın toplam ekilen alan içindeki payı yaklaşık %77'dir. İl bitkisel üretimi içinde önemli bir yeri olan buğday ve arpanın tarla ürünleri pazarlanan değerinin ise yaklaşık olarak yarısını oluşturduğu dikkat çekmektedir. İl tarla ürünleri gelirleri içinde önem arz eden bir diğer ürün ise yumru bitkiler grubunda bulunan patatestir.

İl tarla ziraatı içinde çok önemli bir yeri olan buğday verimi 1.589 kg/ha olup, Karadeniz Bölgesine (2.016 kg/ha) göre %21, ülke geneline (1985 kg/ha) göre ise yaklaşık %20 daha düşüktür. İl arpa üretiminde verimliliğin bölge ve ülke rakamlarına yakın olduğu görülmekte, patates veriminin ise 13.685 kg/ha olup bölgeye (16.367 kg/ha) göre %16, ülkeye (23.576 kg/ha) göre %42 daha düşük olduğu görülmektedir. Gümüşhane tarla ürünleri üretimi Karadeniz Bölgesi ve Türkiye ile kıyaslandığında gerek çeşit gerekse miktar açısından çok fazla

olmayıp Türkiye tarla ürünleri üretiminde binde 3 civarında çok küçük bir yere sahiptir. Tarla ürünleri içinde tahılların pazarlanma oranı %57, yumru bitkilerin pazarlanma oranı %70, endüstriyel bitkilerden şeker pancarının pazarlama oranı %98'dir. Tahıl ve yumru bitkilerde bir miktar iç tüketim söz konusu iken şekerpancarı üretiminin tamamı pazara yönelik olarak yapılmaktadır. 1996 yılı itibariyle il tarla ürünleri, ekilen alan, üretim miktarı ve pazarlanan değerini Türkiye ve Karadeniz Bölgesi içindeki yeri Tablo 23'de verilmiştir.

TABLO 23 : GÜMÜŞHANE TARLA ÜRÜNLERİ ÜRETİMİNİN BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ

	KARDENİZ BÖLGESİ İÇİNDEKİ YERİ (%)			TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (%)		
	Ekilen alan	Üretim	Paz.değeri	Ekilen alan	Üretim	Paz.değeri
Toplam	2,73	2,12	1,88	0,32	0,29	0,22
Tahıllar	2,80	2,39	2,06	0,35	0,29	0,27
Buğday	2,92	2,29	2,47	0,34	0,27	0,28
Arpa	4,45	4,54	4,81	0,37	0,36	0,36
Çavdar	0,61	0,65	0,66	0,04	0,04	0,04
Yulaf	1,66	1,03	0,97	0,22	0,12	0,12
Mısır	0,44	0,16	0,22	0,21	0,04	0,07
Mahlut	22,60	36,18	36,09	9,60	17,28	16,05
Baklagiller	3,67	1,84	3,20	0,34	0,16	0,26
Nohut	0,38	0,38	0,37	0,02	0,02	0,02
Fasulye	4,35	8,02	8,72	1,00	1,16	1,40
Mercimek (yeşil)	0,15	0,13	0,15	0,02	0,03	0,03
Fiğ	6,69	-	-	1,75	-	-
Endüstriyel bitkiler	1,15	1,68	0,80	0,08	0,25	0,07
Şeker pancarı	1,79	1,70	1,70	0,29	0,27	0,27
Yumru bitkiler	3,06	2,31	2,71	0,79	0,48	0,57
Soğan (kuru)	0,21	0,04	0,06	0,05	0,01	0,02
Sarımsak (kuru)	0,13	0,02	0,02	0,03	0,00	0,00
Patates	4,55	3,80	4,54	1,18	0,68	0,86

Tablo 23'den görülebileceği gibi il tarla ürünleri üretiminin ülke içindeki payı çok düşük düzeylerde kalmaktadır. Toplam ekilen alan bakımından Türkiye'nin %0.32'sini oluşturan Gümüşhane ilinde, tarla ürünlerinden bir tek mahlut ekimi anlamlı bir orana ulaşmakta ve Türkiye mahlut ekim alanının %9.6'sı Gümüşhane ilinde bulunmaktadır. İl tarla ürünleri, Karadeniz Bölgesi ile kıyaslandığında toplam ekilen alan bakımından bölgenin %2.73'ünü Gümüşhane'nin oluşturduğu görülmektedir. Gümüşhane ili mahlut ekim alanı ve üretimi Karadeniz Bölgesinin

önemli bir kısmını teşkil etmekte, bölge mahlut üretiminin %36.18'i ülke mahlut üretiminin %17.28'i Gümüşhane ili tarafından gerçekleştirilmektedir.

4.5.1.2. Sebze ve Meyve Ürünleri Üretimi

Gümüşhane ilinde meyve ve sebze üretimi yapılmakla birlikte il bitkisel üretimi içinde küçük bir yer tutmaktadır. İl pazarlanan bitkisel üretim içinde sebzenin payı %7.11, meyvenin payı %14.03'tür. İl sebze ve meyve üretiminin bölge ve ülke tarımsal üretimi içindeki payı ise ihmal edilecek düzeydedir. Bunda coğrafi yapının ve ilde hüküm süren iklimin çok önemli bir payı olduğu düşünülmektedir.

Gümüşhane ili sebze ürünleri üretiminin Karadeniz Bölgesi ve Türkiye üretimi içindeki yerine bakıldığında; Karadeniz Bölgesi lahanası (baş) üretiminin %2.59'unun, fasulye üretiminin %1.75'inin Gümüşhane ili tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Diğer sebze ürünleri ise gerek bölge gerekse ülke üretimi içinde %1'i dahi bulmamaktadır.

1996 yılında Gümüşhane ilinde üretilen sebzelerden ticarete konu olan ürünlerin pazarlanan değeri yaklaşık 143 milyar TL. olup, Karadeniz Bölgesi pazarlanan sebze ürünleri içindeki payı %0.36, Türkiye pazarlanan sebze ürünleri içindeki payı ise %0.04'tür.

Tablo 24'de il sebze ürünleri üretimi, bölge ve ülke sebze ürünleri üretimi ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO 24 :GÜMÜŞHANE İLİ SEBZE ÜRETİMİNİN BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ(1996)

	GÜMÜŞHANE (A)	KARADENİZ (B)	TÜRKİYE (C)	A/B	A/C
	Üretim	Üretim	Üretim	(%)	(%)
Toplam	7.799	1.970.887	20.216.295	0,40	0,04
Yaprağı yenen sebzeler	4.931	371.052	1.506.080	1,33	0,33
Lahana (baş)	4.888	189.089	575.000	2,59	0,85
Lahana (yaprak)	20	81.016	103.000	0,02	0,02
Ispanak	23	29.304	180.000	0,08	0,01
Baklagil sebzeleri	2.444	158.356	607.750	1,54	0,40
Fasulye	2.444	139.587	455.000	1,75	0,54
Meyvesi yenen sebzeler	348	1.410.418	17.321.000	0,02	0,00
Balkabağı	10	16.665	65.000	0,06	0,02
Kabak (sakız)	28	23.633	330.000	0,12	0,01
Hıyar	189	181.523	1.300.000	0,10	0,01
Patlıcan	3	62.662	850.000	0,00	0,00
Domates	97	611.573	7.800.000	0,02	0,00
Biber (dolmalık)	10	70.098	350.000	0,01	0,00
Biber (sivri)	11	130.037	800.000	0,01	0,00
Soğ., yumru ve kök seb.	76	30.553	696.450	0,25	0,01
Sarmısak (taze)	6	1.337	25.000	0,45	0,02
Soğan (taze)	65	21.908	230.000	0,30	0,03
Turp (bayır)	5	3.755	20.000	0,13	0,03

Kaynak : DİE Tarımsal Yapı

Gümüşhane meyve ürünleri açısından incelendiğinde ise, 1996 yılı itibariyle en çok üretilen meyvenin elma (4.970 ton) olduğu görülmektedir. Elma üretimini sırasıyla armut (1.566 ton), vişne (1.109 ton), dut (604 ton), ceviz (537 ton), kiraz (534 ton), kayısı (482 ton), erik (430 ton) ve düşük miktarlarda diğer meyveler izlemektedir.

İl meyve ürünleri üretimi, bölge ve ülke ile karşılaştırıldığında ise, Karadeniz Bölgesi içinde kayısı, zerdali ve vişne yetiştiriciliğinde Gümüşhane'nin önemli bir yer tuttuğu dikkat çekmektedir. Karadeniz Bölgesi kayısı üretiminin %14.55'inin, zerdali üretiminin %27.49'unun Gümüşhane tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. İl vişne üretiminin bölge içindeki payı ise %10.67'dir. Türkiye geneline göre ise il meyve üretimi önemsiz düzeylerde olup, yalnızca vişne üretiminin ülke içindeki payı %1'in üzerine çıkmaktadır.

Tablo 25'de il meyve üretimi ülke ve bölge ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO 25 :GÜMÜŞHANE İLİ MEYVA ÜRETİMİNİN BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ(1996)

	GÜMÜŞHANE (A) Üretim(Ton)	KARADENİZ (B) Üretim(Ton)	TÜRKİYE (C) Üretim(Ton)	A/B (%)	A/C (%)
Toplam	10.873	1.553.857	13.075.575	0,70	0,08
Yumuşak çekirdekli	6.628	286.721	2.717.900	2,31	0,24
Armut	1.566	72.868	415.000	2,15	0,38
Ayva	92	12.371	85.000	0,74	0,11
Elma	4.970	199.811	2.200.000	2,49	0,23
Taş çekirdekli	2.956	139.911	2.925.400	2,11	0,10
Erik	430	36.045	195.000	1,19	0,22
Kayısı	482	3.313	206.000	14,55	0,23
Zerdali	293	1.066	35.000	27,49	0,84
Kiraz	534	49.251	200.000	1,08	0,27
Kızılcık	23	9.130	13.500	0,25	0,17
Şeftali	85	27.900	360.000	0,30	0,02
Vişne	1.109	10.396	110.000	10,67	1,01
Sert kabuklular	664	396.450	729.000	0,17	0,09
Antep fıstığı	-	111	60.000	-	-
Ceviz	537	29.235	115.000	1,84	0,47
Badem	1	1.221	43.000	0,08	0,00
Fındık	126	348.330	446.000	0,04	0,03
Üzümü meyveler	625	126.884	4.283.485	0,49	0,01
Çilek	1	2.859	107.000	0,03	0,00
Dut	604	21.169	74.000	2,85	0,82
İncir	20	10.575	290.000	0,19	0,01

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı

4.5.1.3. İşletme Büyüklükleri ve Tarımsal Araç-Gereç Kullanımı

1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Gümüşhane’de toplam tarımsal işletme sayısı 20.368 olup, bunun 277’si arazisi olmayan işletme, 20.091’i ise arazisi bulunan işletmelerdir. İlde işlenen toplam arazi 692.189 dekadır.

Gümüşhane’de tarımsal işletmelerin arazi büyüklüklerine göre dağılımına bakıldığında, küçük aile işletmelerinin egemen olduğu görülmektedir. 20.368 işletmeden 15.532’si 1-49 dekar büyüklüğünde arazi sahibi olup, toplam işletme sayısının %76’sını oluşturmaktadır. 50-99 dekar büyüklüğündeki işletmelerin oranı %14,6, 100-199 dekar büyüklüğündeki işletmelerin oranı %6,27, 200-499 dekar büyüklüğündeki işletmelerin oranı %1,51’dir. İlde 500 dekarın üzerinde

araziye sahip işletme bulunmamaktadır. İlde bulunun 20.368 işletmeden 1.563'ünde yalnızca bitkisel üretim, 1.012'sinde yalnızca hayvancılık, 17.793'ünde ise hem hayvancılık hem de bitkisel üretim yapılmaktadır.

Tablo 26'da Gümüşhane ilinde bulunan tarımsal işletme sayısı ve işletme büyüklükleri verilmiştir.

TABLO 26 :GÜMÜŞHANE İLİ TOPLAM TARIMSAL İŞLETME SAYISI VE ARAZİNİN DAĞILIMI

Arazi Büyüklüğü(da)	İŞLETME SAYISI		ARAZİ DAĞILIMI	
	Adet	%	Dekar	%
Arazisi Olmayan	277	1,36	0	0,00
5 den Az	2.540	12,47	6.249	0,90
5-9	2.358	11,58	14.313	2,07
10-19	4.538	22,28	62.135	8,98
20-49	6.096	29,93	175.798	25,40
50-99	2.974	14,60	202.407	29,24
100-199	1.278	6,27	159.184	23,00
200-499	307	1,51	72.103	10,42
TOPLAM	20.368	100,00	692.189	100,00

Kaynak : Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Gümüşhane, DİE.

1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Gümüşhane ilinde 1-9 dekar araziye sahip işletmelerin, toplam işlenen alan içindeki payı %2.97, 10-19 dekar genişlikteki araziye sahip işletmelerin toplam alan içindeki payı %8.98, 20-49 dekar genişlikteki araziye sahip işletmelerin toplam alan içindeki payı ise %25.40'dır. Bir başka ifadeyle işletmelerin %77.62'si işlenen tarım arazisinin %37.35'ine sahipken, 49 dekardan büyük arazisi olan işletme sayısı toplam işletmelerin %22.38'ini oluşturmakta ve işlenen arazinin %62.65'ine sahip durumdadır.

Tarım arazisini traktörle işleyen işletme sayısı ve traktörle işlenen arazi miktarları açısından il ve Türkiye değerlendirildiğinde, Gümüşhane'nin ülke ortalamalarının hayli altında olduğu görülmektedir.

Gümüşhane’de arazisi olan toplam 20.091 işletmeden %40.4’ü (8.109) arazilerini traktörle işlemekte iken bu oran ülke geneli için %68.9 (2.705.919) dur. Gümüşhane’de bu oranın düşük çıkmasında arazinin dağlık ve yalnızca hayvancılıkla uğraşan 1.000 civarında işletmenin mevcudiyeti etkili olsa da, Gümüşhane’de tarımsal yapının ülke geneline göre daha geri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tablo 27’de Gümüşhane ve Türkiye tarımsal işletme sayıları ile traktörlü tarım yapan işletme sayıları görülebilir.

TABLO 27 :İL VE TÜRKİYE TRAKTÖR KULLANIMI

Arazi Büyüklüğü(da)	GÜMÜŞHANE			TÜRKİYE		
	A	B	A/B(%)	A	B	A/B(%)
5 den Az	2.540	82	3,2	251.686	67.770	26,9
5-9	2.358	278	11,8	381.287	167.710	44,0
10-19	4.538	1.214	26,8	752.156	429.276	57,1
20-49	6.096	3.425	56,2	1.274.609	914.186	71,7
50-99	2.974	2.304	77,5	713.149	607.694	85,2
100-199	1.278	777	60,8	383.323	354.720	92,5
200-499	307	29	9,4	173.774	164.563	94,7
TOPLAM	20.091	8.109	40,4	3.929.984	2.705.919	68,9
TOPLAM ARAZİ (Dekar)	692.189	264.587	38,2	194.344.370	134.463.287	69,2

Not : A; Toplam işletme veya arazi, B; Traktörlü işletme veya arazi

Kaynak : 1991 Genel Tarım Sayım, Tarımsal İşletmeler(Hanehalkı) Araştırma Sonuçları, DİE.

Tablodan da görülebileceği gibi 5 dekar küçük araziye sahip işletmelerin Gümüşhane’de %3.2’si arazisini traktörle işlerken, Türkiye genelinde bu oran %26.9’dur. Arazi büyüklüğü arttıkça traktör kullanımının arttığı görülmekle birlikte, Gümüşhane’de 100 dekar arazinin üzerindeki araziye sahip işletmelerde traktör kullanımı düşmektedir. 1991 yılı tarım sayımında 0-499 dekar aralığında Gümüşhane’de toplam 692.189 dekar, Türkiye genelinde ise 194.344.370 dekar arazi bulunmakta olup, bunun Gümüşhane’de %38.2’si (264.587 dekar), Türkiye genelinde ise %69.2’si (134.460.287 dekar) traktörle işlenmektedir. İlde 499 dekarın üzerinde araziye sahip işletme olmadığından karşılaştırma 0-499 dekar aralığında yapılmıştır. Türkiye için 499 dekarın üzerindeki araziye sahip işletmeleri de kapsayan traktörle arazi işleme oranı, işletme sayısı bakımından %69.1, işlenen arazi miktarı bakımından %70.8’dir. Gümüşhane ilinin tarımsal

alet ve makine varlığı açısından oldukça fakir olduğu, tarımda mekanizasyonun yeterince sağlanamadığı dikkat çekmektedir. 1996 yılı itibariyle ilde 2.008 adet traktöre karşılık 1926 adet kulaklı traktör pulluğu, 1.034 adet kültüvatör, 79 adet mibzer, 1.875 adet romork vardır. Bunun yanı sıra ilde geleneksel tarım aletlerinden, 9.231 adet karasaban, 391 adet hayvan pulluğu, 3.752 adet döven, 9.509 adet tınaz makinası bulunmaktadır.

1996 yılı itibariyle ilde traktör başına 56.6 hektar arazi düşmekte iken, ülke ortalaması 33.4 hektardır. İlde traktör başına düşen arazi Türkiye ortalamasına göre %69 daha fazladır. Bu durumdan hareketle, ilde tarımsal mekanizasyonun göreceli olarak geri olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Tablo 28'de 1996 yılı itibariyle Gümüşhane ilinde bulunan tarımsal araç-gereç sayısı Karadeniz Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO 28 : İL TARIMSAL ARAÇ VE GEREÇ SAYISI (1996)

TARIMSAL ARAÇ VE GEREÇ ADI	GÜMÜŞHANE (A)	KARADENİZ (B)	TÜRKİYE (C)	A/B (%)	A/C (%)
Karasaban	9.231	94.856	285.323	9,7	3,2
Hayvan pulluğu	391	144.844	421.834	0,3	0,1
Kulaklı traktör pulluğu	1.926	112.840	775.231	1,7	0,2
Döner kulaklı traktör pulluğu	13	1.632	20.420	0,8	0,1
Ark pulluğu	63	2.145	41.249	2,9	0,2
Kültivatör	1.034	48.767	345.520	2,1	0,3
Merdane	93	5.908	48.173	1,6	0,2
Diskli ve diğer tırmıklar	6	19.696	185.011	0,0	0,0
Dişli tırmık	1.061	93.854	352.629	1,1	0,3
Ot tırmığı	2.510	12.724	56.914	19,7	4,4
Traktörle çekilen çapa mak	11	4.900	105.962	0,2	0,0
Tahıl mibzeri	2	1.253	66.757	0,2	0,0
Kombine tahıl mibzeri	7	7.646	125.464	0,1	0,0
Pancar mibzeri	79	1.896	9.216	4,2	0,9
Patates dikim makinesi	23	576	3.809	4,0	0,6
Kimyevi gübre dağıtıcısı	14	7.631	229.492	0,2	0,0
Orak makinesi	75	15.811	47.287	0,5	0,2
Biçer bağlar makinesi	5	585	3.513	0,9	0,1
Harman makinesi	707	34.749	143.603	2,0	0,5
Tınav makinesi	9.509	24.205	45.693	39,3	20,8
Döven	3.752	68.161	152.375	5,5	2,5
Sapdöver	652	16.574	63.414	3,9	1,0
Pancar sökme makinesi	4	1.012	5.426	0,4	0,1
Traktörle çekilen çayır biçme mak	181	6.515	26.741	2,8	0,7
Slaj makinesi	1	42	973	2,4	0,1
Fındık harman makinesi	7	4.253	4.607	0,2	0,2
Selektör	6	395	3.347	1,5	0,2
Yem kırma makinesi	44	1.689	12.302	2,6	0,4
Sırt pulverizatörü	390	64.702	498.364	0,6	0,1
Kuyruk milinden hareketli pulverizatör	5	9.346	165.940	0,1	0,0
Motorlu pulverizatör	59	8.729	56.580	0,7	0,1
Tozlayıcı	48	24.253	45.282	0,2	0,1
Atomizör	40	15.941	105.656	0,3	0,0
Santrfüj pompa	37	4.792	88.364	0,8	0,0
Motopomp (elektrik motorlu)	163	11.230	125.039	1,5	0,1
Motopomp (termik motorlu)	167	11.401	207.274	1,5	0,1
Derin kuyu pompa	15	2.941	55.909	0,5	0,0
Yağmurlama tesisi	6	4.521	135.407	0,1	0,0
Krema makinesi	3.282	69.263	318.958	4,7	1,0
Kuluçka makinesi	4	234	1.082	1,7	0,4
Cıvıv makinesi	3	268	1.736	1,1	0,2
Süt sağma makinesi (sabit)	27	175	1.758	15,4	1,5
Süt sağma makinesi (seyyar)	25	1.185	42.414	2,1	0,1
Tarım arabası (römork)	1.875	110.422	773.858	1,7	0,2
Su tankeri (tarımda kullanılan)	11	12.862	111.752	0,1	0,0
Traktör	2.008	120.666	807.303	1,7	0,2

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı

Bitkisel üretimde yörenin görece geri olması, il tarımında modernizasyon sağlayan mekanik araç gereç talebini azaltırken, verimlilikle doğrudan ilişkisi olan gübre ve zirai ilaç tüketiminin az olmasına da neden olmaktadır.

1996 yılı itibariyle ilde kimyevi gübre kullanılan tarım arazisi 32.954 hektar olup, toplam tarım arazisinin yaklaşık %29'una tekabül etmektedir. 1997 yılında ise kimyevi gübre kullanılan arazi 24.359 hektara gerilemiştir. İlde kimyevi gübre kullanımının yıllar itibariyle gelişimi Tablo (29)'da görülebilir.

TABLO 29 : İL GÜBRE KULLANIMI VE GÜBRELENEN ALAN

GÜBRE CİNSİ	1993	1994	1995	1996	1997
KİMYASAL GÜBRE (Ton)	4.141	2.722	1.350	1.318	1.758
-Saf N	3.854	2.450	963	1.013	1.332
-Saf P2O5	286	272	229	300	426
-Saf K2O	0	0	158	5	0
ÇİFTLİK GÜBRESİ (kuru) (Ton)	-	-	-	-	-
GÜBRELENEN ARAZİ (Ha)	37.516	21.600	11.664	32.954	24.359

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

Gümüşhane'de zirai ilaç tüketimi 1993-1997 döneminde azalan bir seyir izlemiştir. 1993 yılında 40.7 ton olan zirai mücadele ilaçları tüketimi 1994 yılında 20.6 tona, 1995 yılında 18.4 tona, 1996 yılında 15.6 tona gerilemiştir. 1997 yılında az bir artış olduğu gözlenen zirai mücadele ilaçları tüketimi 15.7 tona yükselmiştir. Tablo 30'da Gümüşhane ili zirai ilaç kullanımının yıllar itibariyle gelişimi görülebilir.

TABLO 30 : İL TARIMSAL MÜCADELE İLAÇLARI TÜKETİMİ(KG)

İLAÇLAR	1993	1994	1995	1996	1997
İNSEKTİSİTLER	5.628	4.577	6.151	3.498	3.638
FUNGUSİTLER	11.629	10.219	9.937	9.387	10.481
HERBİSİTLER	936	1.314	1.271	1.520	1.584
RODENSİT VE MOLLUSİDLER	22.527	-	916	1.144	-
AKARİSİTLER	5	4.500	155	23	9
KIŞLIK VE YAZLIK YAĞLAR	-	-	-	-	-
DİĞERLERİ(Adet)	2.340			3.100	2.960
TOPLAM(Kg)	40.725	20.610	18.430	15.572	15.712

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

4.5.2. Hayvancılık

Gümüşhane, iklim ve coğrafi koşullar açısından hayvancılık potansiyeli yüksek olan bir ildir. İlde tarım alanlarının kıt ve verimsiz olması, yüksek kesimlerde geniş yaylaların bulunması, il ekonomik yaşamında hayvancılığın önemli bir yer edinmesine neden olmuştur. Gümüşhane ili toplam arazisinin %33'ünü çayır ve meralar oluşturmaktadır. İl ekonomisinde 1996 yılı itibariyle çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen ürünlerden bitkisel üretimin pazarlanan değeri 2.009.994 milyon TL., hayvan varlığının pazarlanan değeri 1.501.660 milyon TL., hayvansal ürünlerin pazarlanan değeri ise 937.903 milyon TL'dir. İl hayvan ve hayvansal ürünlerin pazarlanan kısmı, ilde çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen ürünlerin pazarlanan değerinin yaklaşık %55'ini oluşturmaktadır.

İl hayvancılık faaliyetleri içinde, özellikle büyükbaş hayvancılıkta, Kelkit ve Şiran ilçeleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu ilçelerde hayvancılığa elverişli meralarda Nisan ayında başlayan otlatma Kasım ayı sonlarına kadar sürmektedir. Yüksek kesimlerdeki mer'alardan kış aylarında yararlanma olanağı yoktur. Ahır besiciliği uzun süren kış ayları için girdi maliyetleri yüksekliği nedeniyle çok tercih edilen bir durum olmayıp, özellikle küçükbaş hayvan yetiştiricileri, kış başında ancak besleyebilecekleri sayıda hayvan alıkoyarak kalanını kesime göndermektedir.

4.5.2.1. Hayvan Varlığı

Gümüşhane'de 1996 yılı itibariyle 102.350 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Toplam büyükbaş hayvan mevcudunun önemli bir kısmı (72.587 adet) yerli sığırdan oluşmaktadır. Yerli sığırların gerek et yönünden, gerekse süt yönünden verimi kültür ırkına göre daha düşüktür. Bu nedenle ilde kültür ırkı hayvan sayısını arttırma yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Ancak, ilde çiftçilerin bu

konudaki girişimlere gereken ilgiyi göstermediği gözlenmektedir. 1996 yılında ilde saf kültür ırkı hayvan sayısı ancak 8.160'a ulaşmıştır. Bunun yanısıra ilde 21.603 tane de kültür melezi büyükbaş hayvan bulunmaktadır. İlde kültür ırkı ve kültür melezi hayvan varlığının artırılabilmesi için 1996 yılında 33 köyde 1.519 suni tohumlama, 10 köyde 1.464 tabi tohumlama yapılmıştır.

1996 yılı itibariyle ilde toplam sığır varlığının en fazla olduğu yer Kelkit ilçesidir. İl büyükbaş hayvan varlığının %35.5'ine sahip olan Kelkit ilçesinde 1.700'ü saf kültür, 6.408'i kültür melezi, 28.278'i yerli ırk olmak üzere 36.386 sığır bulunmaktadır. Saf kültür ırkı hayvan sayısının en fazla olduğu ilçe ise Şiran ilçesidir. Şiran'da 5.467 saf kültür ırkı hayvan mevcudu bulunmaktadır. Şiran'da bulunan toplam büyükbaş hayvan varlığının %29.2'sini kültür ırkı, %32.3'ünü kültür melezi, %38.5'ini ise yerli ırk sığırlar oluşturmaktadır. İl genelinde ise toplam büyükbaş hayvan varlığının %8'i saf kültür, %21 kültür melezi, %71'i de yerli ırk hayvanlardan oluşmaktadır. 1996 yılında ilde bulunan saf kültür ırkı hayvan mevcudunun yaklaşık %67'si Şiran'da bulunmaktadır. Gümüşhane ili büyükbaş hayvan varlığının ilçeler itibariyle dağılımı Tablo 31'de görülebilir.

TABLO 31:İL BÜYÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞININ İLÇELER İTİBARIYLA DAĞILIMI

İLÇELER	SAF KÜLTÜR		KÜLTÜR MELEZİ		YERLİ		TOPLAM	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Merkez	30	0,37	985	4,56	15.526	21,39	16.541	16,16
Kelkit	1.700	20,83	6.408	29,66	28.278	38,96	36.386	35,55
Köse	960	11,76	4.100	18,98	3.050	4,20	8.110	7,92
Kürtün	0	0,00	3.355	15,53	8.117	11,18	11.472	11,21
Şiran	5.467	67,00	6.050	28,01	7.201	9,92	18.718	18,29
Torul	3	0,04	705	3,26	10.415	14,35	11.123	10,87
TOPLAM	8.160	7,97	21.603	21,11	72.587	70,92	102.350	100

Kaynak :T.C. Gümüşhane Valiliği

İl kültür ırkı sığır varlığı oranı (%7.97) Karadeniz Bölgesi'nden (%7.71) yüksek, Türkiye genelinin (%15.1) ise altındadır.

Gümüşhane ili, küçükbaş hayvan varlığı açısından değerlendirildiğinde ise ağırlıklı olarak koyun beslendiği görülmektedir. İlde 1997 yılı itibariyle 134.774 adet koyun, 10.750 adet kıl keçisi bulunmaktadır. İl koyun varlığının ilçeler itibariyle dağılımı incelendiğinde; Kelkit ilçesinin 47.875 koyunla ilk sırayı aldığı görülmektedir. Merkez ilçede 26.198, Şiran'da 22.191, Kürtün'de 15.550, Köse'de 15.500, Torul'da 7.460 koyun bulunmaktadır. Kıl keçisi varlığının ise daha ziyade dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip olan Merkez, Torul ve Kürtün ilçelerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

İlde merinos koyunu ve tiftik keçisi bulunmamakta olup, Kelkit yöresi koyunculukunda hakim ırk akkaraman, Torul yöresi koyunculukunda ise herik ırkıdır. Tablo 32'de küçükbaş hayvan varlığının ilçeler itibariyle dağılımı verilmiştir.

TABLO 32 : GÜMÜŞHANE İLİ KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞININ İLÇELER İTİBARIYLA DAĞILIMI (1997)

İLÇELER	KOYUN		KIL KEÇİSİ	
	Adet	%	Adet	%
Merkez	26.198	19,44	6.222	57,88
Kelkit	47.875	35,52	705	6,56
Köse	15.500	11,50	160	1,49
Kürtün	15.550	11,54	1.713	15,93
Şiran	22.191	16,47	0	0,00
Torul	7.460	5,54	1.950	18,14
TOPLAM	134.774	100,00	10.750	100,00

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

Gümüşhane ili hayvancılık faaliyetleri içinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanısıra, kümes hayvancılığı ve arıcılık da önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle arıcılık alternatif tarımsal faaliyet alanıdır. İl arazisinin dağlık ve engebeli yapısı, tarım arazisinin çok fazla bölünmüş olması, tarla ve bahçe ziraatinin gelişmesini engelleyici bir olgudur. Bu nedenle tarım arazisine çok fazla bağlı olmayan arıcılık, il tarımında oldukça önemli bir tarımsal faaliyet olmaya aday konumdadır. Ayrıca il coğrafi yapısı ve bitki örtüsü de arıcılık için uygun bir zemin oluşturmaktadır. İlde 1997 yılı itibariyle 39.420 arı kovani bulunmaktadır. Gümüşhane'de bulunan arılar yerli ve melez ırk arılardan

oluşmakta olup, bal verimi daha yüksek olan Kafkas ırkı arıların yörede çoğaltılması konusunda çalışmalar yürütülmektedir.

İl kümes hayvancılığında yumurta tavukçuluğunun ağırlıklı bir yeri vardır. 1997 yılı itibariyle ilde toplam 205.350 tavuk, 4.650 hindi, 1.550 ördek, 4.945 kaz bulunmaktadır. Gümüşhane ilindeki tavukçuluk faaliyetleri daha çok aile tüketimine dönük, 5-10 tavuklu kümeslerde yapılmaktadır. Bunun yanı sıra az miktarda olsa da pazar için üretimin söz konusu olduğu ilde 2 tavukçuluk işletmesi faaliyet göstermektedir. Tablo 33'de kümes hayvanları ve arı kovani varlığının ilçeler itibariyle dağılımı verilmiştir.

TABLO 33 : GÜMÜŞHANE İLİ KÜMES HAYVAN VARLIĞININ İLÇELER İTİBARIYLA DAĞILIMI (1997)

İLÇELER	TAVUK	HİNDİ	ÖRDEK	KAZ	ARI KOVANI
Merkez	80.400	250	40	130	10.320
Kelkit	37.750	1.650	820	3.850	12.500
Köse	15.000	400	0	100	450
Kürtün	16.000	600	110	35	3.200
Şiran	24.000	1.500	500	800	8.200
Torul	32.200	250	80	30	4.750
TOPLAM	205.350	4.650	1.550	4.945	39.420

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

Gümüşhane ili hayvan varlığının Karadeniz Bölgesi ve Türkiye hayvan varlığı içindeki yeri değerlendirildiğinde ise il hayvan mevcudunun, Karadeniz Bölgesi koyun varlığının %4.99'unu, sığır varlığının %3.47'sini, at varlığının %3.01'ini, tavuk varlığının %9.96'sını, arı kovanının ise %3.95'ini oluşturduğu görülmektedir. İl hayvan mevcudunun ülke içindeki payları ise arı kovani hariç %1'in altında olup, önemsiz düzeydedir. Tablo 34'de il hayvan varlığının Karadeniz Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri görülebilir.

TABLO 34 : İL HAYVAN VARLIĞININ BÖLGE VE ÜLKE İÇİNDEKİ YERİ

	GÜMÜŞHANE (A)	KARADENİZ (B)	TÜRKİYE (C)	A/B (%)	A/C (%)
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN					
Koyun	130.280	2.609.610	33.072.000	4,99	0,39
Merinos	-	14.820	838.000	-	-
Yerli	130.280	2.594.790	32.234.000	5,02	0,40
Kıl keçi	10.930	239.140	8.242.000	4,57	0,13
Tiftik keçi	-	93.180	709.000	-	-
BÜYÜKBAŞ HAYVAN					
Sığır	102.350	2.952.870	11.886.000	3,47	0,86
Kültür	8.160	227.780	1.795.000	3,58	0,45
Kültür melezi	21.600	1.263.170	4.909.000	1,71	0,44
Yerli	72.590	1.461.920	5.182.000	4,97	1,40
Manda	1.620	128.510	235.000	1,26	0,69
TEK TIRNAKLILAR					
At	1.500	49.890	391.000	3,01	0,38
Katır	880	37.230	154.000	2,36	0,57
Eşek	2.070	119.770	689.000	1,73	0,30
Deve	-	10	2.000	-	-
Domuz	-	-	5.000	-	-
KÜMES HAYVANLARI					
Tavuk	219.000	22.914.770	152.956.970	0,96	0,14
Et tavuğu	-	14.073.650	99.073.900	-	-
Yumurta tavuğu	219.000	8.841.120	53.883.070	2,48	0,41
Hindi	13.150	549.000	3.063.540	2,40	0,43
Ördek	2.560	203.680	1.093.860	1,26	0,23
Kaz	6.120	234.920	1.641.845	2,61	0,37
ARI KOVANI	39.620	1.002.669	3.964.718	3,95	1,00
AÇILAN İPEK BÖCEĞİ KUTUSU	-	151	7.529	-	-

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı

4.5.2.2. Hayvansal Ürünler Üretimi

Gümüşhane’de hayvansal üretime konu olan, sağılan koyun sayısı 1993 yılında 79.710 iken, 1996 yılında 79.160’a kesilen koyun sayısı 1993 yılında 21.800 iken 11.400’e düşmüştür. İlde sağılan inek sayısı 1993 yılında 57.340, 1996 yılında 59.010, kesilen sığır sayısı 1993 yılında 4.060, 1996 yılında 4.630 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 35’de Gümüşhane ilinde 1993-1996 dönemi sağılan ve kesilen hayvanların türlerine göre sayıları görülebilir

TABLO 35 : İLDE SAĞILAN VE KESİLEN HAYVAN SAYILARI

HAYVAN TÜRÜ	1993	1994	1995	1996
SAĞILAN HAYVAN SAYISI				
Koyun	79.710	79.650	81.830	79.160
Kıl Keçisi	7.580	7.750	7.250	6.570
Tiftik Keçisi	-	-	-	-
İnek	57.340	57.750	60.430	59.010
Manda	1.340	1.460	1.190	1.260
KESİLEN HAYVAN SAYISI				
Koyun	21.800	21.160	16.580	11.400
Kıl Keçisi	4.460	2.710	2.570	1.240
Tiftik Keçisi	-	-	-	-
Sığır	4.960	5.010	3.910	4.630
Manda	440	300	120	100

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı

Gümüşhane ilinde 1996 yılında kesilen ve sağılan hayvan mevcudunun bölge ve ülke içindeki yerine bakıldığında; Karadeniz Bölgesi'nde kesilen koyunların %3.83'ü, kıl keçisinin %3.64'ü, sığırın %1.38'i, mandanın %0.9'u Gümüşhane'de kesilen hayvanlardan oluşmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nden sağılan hayvanlardan, koyunun %5.39'u, kıl keçisinin %5.02'si, ineğin %5.66'sı, mandanın %2.14'ü Gümüşhane ilinde bulunmaktadır.

Gümüşhane ili hayvansal ürünler üretimi açısından incelendiğinde, 1996 yılında ilde 65.650 ton süt, 775 ton et, 19.070 adet deri, 198 ton yapağı, 4 ton kıl, 23 ton tavuk eti, 1.478 ton yumurta, 911 ton bal, 35 ton balmumu üretildiği görülmektedir.

Tablo 36'da 1996 yılı itibariyle il bölge ve Türkiye hayvansal ürünler üretimi karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO 36 : GÜMÜŞHANE HAYVANSAL ÜRÜNLERİNİN BÖLGE VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMASI

TÜRÜ	Gümüşhane(A)	Karadeniz Böl.(B)	Türkiye(C)	A/B	A/C
Süt	65.650	1.873.000	10.760.915	3,51	0,61
Koyun sütü	3.405	60.335	921.660	5,64	0,37
Kıl keçi sütü	390	6.730	258.155	5,79	0,15
Tiftik keçi sütü	-	850	7.290	-	-
İnek sütü	60.760	1.753.390	9.465.620	3,47	0,64
Manda sütü	1.095	51.695	108.190	2,12	1,01
Et (1)	775	49.495	416.815	1,57	0,19
Koyun eti	230	4.430	98.125	5,19	0,23
Kıl keçi eti	20	565	11.795	3,54	0,17
Tiftik keçi eti	-	65	485	-	-
Sığır eti	505	42.795	301.835	1,18	0,17
Manda eti	20	1.640	3.145	1,22	0,64
Deve eti	-	-	5	-	-
Domuz eti	-	-	1.425	-	-
Deri (adet)	19.070	746.940	8.883.170	2,55	0,21
Koyun derisi	12.500	325.500	6.055.330	3,84	0,21
Kıl keçi derisi	1.370	36.860	763.720	3,72	0,18
Tiftik keçi derisi	-	4.050	30.110	-	-
Sığır derisi	5.090	368.480	1.991.020	1,38	0,26
Manda derisi	110	12.050	22.080	0,91	0,50
Deve derisi	-	-	20	-	-
Domuz derisi	-	-	20.890	-	-
Yapağı	198	4.099	49.847	4,83	0,40
Kıl	4	96	3.310	4,17	0,12
Tiftik	-	91	795	-	-
Tavuk eti	23	87.457	422.094	0,03	0,01
Yumurta (2)	1.478	98.658	611.701	1,50	0,24
Bal	911	18.041	62.950	5,05	1,45
Balmumu	35	948	3.235	3,69	1,08
İpek kozası	-	4	215	-	-

(1) Mezbaha, kombina ve kurban bayramı kesimlerini kapsar.

(2) 16.000 adet yumurta 1 ton kabul edilmiştir.

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı

Tablodan da görülebileceği gibi il süt üretimi, Karadeniz Bölgesi'nin %3.51'iini, ülke toplam süt üretiminin %0.61'ini oluşturmaktadır. Et üretiminde ise Karadeniz Bölgesi et üretiminin %1.57'sinin, ülke et üretiminin %0.19'unun, Gümüşhane iline ait olduğu görülmektedir. Bölge üretimi açısından dikkate değer bir diğer ürün bal olup, il bal üretiminin %5.05'i ülke bal üretiminin %1.45'i Gümüşhane ili tarafından gerçekleştirilmiştir.

Gümüşhane hayvansal ürünler üretimi, verimlilik açısından değerlendirildiğinde ise; koyunda ortalama 43 kg/yıl, sığırdan 1.030 kg/yıl, manda da 869 kg/yıl, keçide

59 kg/yıl süt verimi alındığı görülmektedir. 1996 yılı et verimi ise; koyun karkas ağırlığı 20 kg/baş, keçi karkas ağırlığı 16 kg/baş, sığır karkas ağırlığı 109 kg/baş ve manda karkas ağırlığı ise 200 kg/baştır.

Gümüşhane ili küçükbaş ve büyükbaş hayvanların et ve süt verim düzeyi Karadeniz bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 37’de görülebilir

TABLO 37 : GÜMÜŞHANE, KARADENİZ BÖLGESİ VE TÜRKİYE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE VERİMLİLİK

TÜRÜ	GÜMÜŞHANE	KARADENİZ	TÜRKİYE
SÜT VERİMİ (kg/yıl)			
-Koyun	43,01	41,05	48,79
-Kıl Keçisi	59,36	51,47	58,95
-Tiftik Keçisi	-	22,20	21,03
-İnek	1029,66	1194,76	1586,00
-Manda	869,05	876,19	951,29
ET VERİMİ (kg/Adet)	-	-	-
-Koyun	20,18	14,88	17,72
-Kıl Keçisi	16,13	16,56	16,70
-Tiftik Keçisi	-	17,33	17,29
-Sığır	109,07	127,22	166,21
-Manda	200,00	149,50	156,47
-Deve	-	-	-

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı

4.5.3. Tarımsal Krediler

Tarım sektöründe beklenen üretim seviyelerine ulaşılabilmesi işletmenin, üretim sürecinde ihtiyaç duyduğu harcamaları zamanında ve eksiksiz olarak yapabilmesi ile mümkündür. Tarımsal faaliyetlerde işletme sermayesi yetersizliği modern üretim girdilerinin kullanımını ve üretim kapasitesini sınırlamaktadır. İstihdam imkanlarının arttırılarak kırsal nüfusun bulunduğu yerde yaşamasının sağlanması, işletme gelirlerindeki riskin azaltılması, işletmelerin rantabl çalışması ile nüfusun dengeli ve yeterli beslenebilmesi gibi açılardan, ülkemizde tarımın geliştirilmesi vazgeçilmez bir zorunluluktur. Bu bağlamda ülkemiz tarım sektörünün istenen düzeye getirilmesi için gerek bitkisel gerek hayvansal gerekse bitkisel ve

hayvansal üretimi birlikte yürüten üreticilerin, işletme ve yatırım sermayesi eksiklerinin giderilmesi gerekmektedir.

Tarımda kredi gereksinimini arttıran etkenler, tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmayışı, sermaye yetersizliği, piyasa içi üretim ve verimliliği arttırma arzusu, veraset ve intikal işlemlerinin düzenlenmesi, tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi ekonomik ve sosyal nedenlerdir.

Ayrıca, geleneksel bir yapı arzeden hayvancılık işletmeleri, çağdaş gelişmenin ve ihtisaslaşmanın gereği ekstansif bir yapıdan giderek daha entansif bir yapıya dönüşmektedir. Özellikle sığır ve koyun besi işletmeleri, sanayi tipi üretim örgütlenmesi gerçekleştirmiş, broiler ve yumurta tavukçuluğu işletmeleri entansif karakterli olmaları nedeniyle önemli ölçüde sabit ve döner sermaye gerektirmektedir. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere sektörde yapılan işe göre uzun, orta ve kısa vadeli krediye ihtiyaç duyulmaktadır. Hayvancılık işletmelerinin ahır, ağıl, kümes gibi sabit yatırım harcamalarında uzun vadeli kredilere gereksinim vardır. Orta ve kısa vadeli krediler ise hayvancılık işletmelerinin canlı hayvan materyali, alet ve malzeme alımları ile yem vb. cari harcamaları için kullanılmaktadır. Özellikle orta ve kısa vadeli krediler, besi, süt sığırcılığı ve tavukçuluk işletmelerinin devamlılıkları açısından çok büyük önem taşımaktadır.

Gümüşhane’de 1996 yılında 577 milyar TL. tarımsal kredi kullanılmıştır. İlde kullanılan tarımsal krediler Karadeniz Bölgesi tarımsal kredileri içinde %1.1 gibi cüzi bir yer tutmaktadır. Türkiye toplam tarımsal kredileri içinde Gümüşhane’nin yeri ise binde 8.4’dür.

Gümüşhane ilinde kullanılan tarımsal kredilerin dağılımına bakıldığında %67.59’unun hayvansal üretim kredileri, %31.37’sinin ise tarım kredi kooperatiflerine verilen krediler olduğu dikkat çekmektedir. İlde kullanılan

tarımsal krediler ile Karadeniz Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri Tablo 38’de verilmiştir.

TABLO 38 : TARIMSAL KREDİLERİN DAĞILIMI(Milyar T.L.)

KREDİ TÜRÜ	GÜMÜŞHANE (A)	KARADENİZ (B)	TÜRKİYE (C)	A/B (%)	A/C (%)
Bitkisel Üretim Kredileri	4	2.282	41.864	0,18	0,01
Hayvansal Üretim Kredileri	390	14.360	77.780	2,72	0,50
Kimyevi Gübre Kredileri		649	10.125	0,00	0,00
Tarımsal Araç ve Gereç Kredileri	1	1.395	16.687	0,07	0,01
Su Ürünleri Kredileri	1	446	1.672	0,22	0,06
Tarımsal Sanayi Kredileri		2	46	0,00	0,00
Tarım Kredi Kooperatiflerine Ver. Krediler	181	17.976	91.107	1,01	0,20
Tarım Satış Kooperatiflerine Ver. Krediler		15.002	40.301	0,00	0,00
Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ver. Kredi.			404.345	0,00	0,00
TOPLAM	577	52.112	683.927	1,11	0,08

Kaynak : DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Gümüşhane

4.5.4. Ormanlık

Gümüşhane ormanları, il topraklarını ikiye bölen ve Karadeniz’e paralel uzanan dağların deniz tarafında kalan kuzey yamaçlarında yoğunlaşmıştır. Dağların Kelkit vadisine bakan kesimleri ise az yağış alan, yüksek yerlere özgü kuru orman kuşağı içinde bulunur ve genellikle ormandan yoksun bir bölgedir.

Gümüşhane’de toplam ormanlık alan 172.436 hektar olup, il toplam alanının yaklaşık dörtte birini kaplamaktadır. Gümüşhane ili ormanlarının %78.3’ü koruluk, %21.7’si baltalık orman alanından oluşmaktadır. Koruluk orman alanının 58.321 hektarı verimli koru, 76.691 hektarı bozuk koruluk ormandır. Verimli koru ormanının %73.5’ini Torul ve Kürtün ilçelerinde bulunan ormanlar oluşturmaktadır. Korular sarıçam, köknar, ladin ve ardıç gibi iğne yapraklı ağaçlar ile kayın, meşe gibi yapraklı ağaçlardan oluşmaktadır.

İl orman alanlarının ilçeler itibariyle dağılımı Tablo 39’da verilmiştir.

TABLO 39 :İL ORMAN ALANLARI(Ha)

İLÇELER	ORMANLIK ALAN				Toplam
	Verimli Kuru	Bozuk Kuru	Verimli Baltalık	Bozuk Baltalık	
MERKEZ	6.593	12.828		14.061	33.482
KELKİT	4.083	15.008	2.754	5.992	27.837
ŞİRAN	3.514	26.347			29.861
TORUL	20.863	16.101		9.042	46.006
KÜRTÜN	22.010	6.163		5.575	33.748
SÜRMENE	1.079	186			1.265
MAÇKA	179	58			237
TOPLAM	58.321	76.691	2.754	34.670	172.436

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

Gümüşhane il orman alanı 4 ayrı işletme müdürlüğüne bölünmüştür. Merkez ilçe, Kelkit, Şiran, Köse ilçeleri ile Torul ilçesine bağlı 10 Gümüşhane Orman İşletme Müdürlüğü'ne, Yağmurdere nahiyesi Sürmene Orman İşletme Müdürlüğü'ne, Zigana Dağının kuzeybatı kısmı Maçka Orman İşletme Müdürlüğü'ne, Torul ve Kürtün ilçeleri ise Torul Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlıdır.

Gümüşhane'de bulunan Orman İşletme Müdürlüklerinin kapsadığı alanda, toplam 328 köy bulunmaktadır. Sadece Gümüşhane Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlı olan ormanlık bölgede, 263 köy bulunmakta ve bu köylerde yaşayanların sayısı(70.076) il nüfusunun neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Önemli sayıda insanın yaşadığı ormanlık alandan elde edilen hasılanın il GSYİH'sı içindeki payı ise arzulanan düzeyde değildir. Gümüşhane'de ormancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirin il GSYİH'sı içindeki payı 1990 yılında %2.5 iken devamlı gerileyerek 1997 yılında %1.3'e düşmüştür. 1997 yılı itibariyle il ormancılık hasılasının Karadeniz Bölgesi ormancılık hasılası içindeki payı %1, Türkiye ormancılık hasılası içindeki payı ise %0.35'dir.

Gümüşhane ili orman ürünleri üretimi ve ormancılık hasılası (cari fiyatlarla) Tablo 40'da verilmiştir.

TABLO 40 : İL ORMAN ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ (M³)

ÜRÜN ADI	1993	1994	1995	1996	1997
Tomruk	6.581	2.510	2.917	4.225	3.678
Maden Direği	507	808	602	832	820
Tel Direk	70	23	48	48	0
Sanayi Odunu	72	39	39	36	13
Kağıtlık Odun	1.675	1.666	1.374	864	519
Lif Yonga					
Yakacak Odun (Ster)	4.416	4.108	4.260	4.784	2.425
Ormancılık Has.(Milyon TL Cari)	56.864	88.046	146.418	228.453	392.901
İl GSYİH'sı İçindeki Payı (%)	2,4	2,1	1,7	1,5	1,3

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği
DİE

4.6. Madencilik

Adı ve kuruluşu gümüş madenine dayanan Gümüşhane ili maden cinsi ve rezervi yönünden oldukça zengin bir ilimizdir. İlde gümüş madeninin bulunması ve işletilmesi hususundaki tarihçe İ.Ö. 331 yılına kadar gitmektedir. Büyük İskender döneminde Gümüşhane yöresinde gümüş madeni bulunmuş ve işletilmeye başlanmıştır. Bizans döneminde de işletilen bu gümüş yatakları 16. yüzyılda Gümüşhane'nin Osmanlı İmparatorluğu'na geçmesiyle birlikte Osmanlılar tarafından işletilmeye devam edilmiştir. Gümüş paralar ve gümüş sikkelerin basıldığı 19.yy'da Gümüşhane ili en parlak dönemini yaşamıştır. Osmanlı-Rus savaşı sırasında faaliyetleri durdurulan madenler Cumhuriyet'in ilk yıllarında da kapalı kalmıştır. Gümüşhane'de işletmeye dönük madencilik faaliyetleri uzun bir aradan sonra 1960'lı yıllarda yeniden başlamıştır. 1960'lı yıllarda Torul-Köstere, Pekin-Eğlence yayla (Pb, Zn), Merkez, Şiran, Norşun (Barit) ile Kelkit, Alansa, Gödül ve Şiran-Norşun kömür yataklarında özel sektör tarafından sınırlı da olsa üretim yapılmıştır. 1980'li yıllarda MTA tarafından Gümüşhane ilinde metalik maden, endüstriyel ve enerji hammaddelerine yönelik arama çalışmaları yoğunlaşmıştır. 1990 yılından sonra ise altın ve gümüşe yönelik faaliyetler yürütülmüş; bunun sonucunda da Mastra, Canca, Olucak ve Kaletaş'ta önemli miktarda altın ve gümüş potansiyeli olduğu tespit edilmiştir. MTA halen

Gümüşhane Kaletaş ve Kırkpavli maden sahalarında arama çalışmalarına devam etmektedir.

Gümüşhane’de MTA ve özel sektör firmalar tarafından yapılan arama çalışmaları sonucu 22 adet metalik maden (Cu, Pb, Zn, Fe ve Au, Ag), 18 adet endüstriyel hammadde (barit, refrakter, kil ve kireçtaşı), 4 adet enerji hammaddesi (kömür) yatak ve zuhuru tespit edilmiştir.

Metalik maden yataklarından 11 tanesi ekonomik açıdan önem arz etmektedir. Bu yataklardan Midi, Eğlenceyayla ve Köstere’de 136.000 ton Metal Zn, 140.000 ton metal Pb tespit edilmiştir. Ayrıca Mastra altın yatağında 12 ton Au (Türkiye altın rezervinin %10.4’ü) ve Kaletaş sahasında 5 ton altın rezervi bulunmuştur. Hazinemağara, Karadağ, Eğrikar, Kırkpavli ve İstala’da önemli miktarda altın rezervi olması kuvvetle muhtemeldir.

Endüstriyel hammadde yataklarından Merkez, Kelkit ve Şiran yörelerinde 13 ayrı yatakta 85.000 ton barit, Merkez, Kelkit-Aslansa ve Gödül yörelerinde 4 ayrı yatakta toplam 1.890.000 ton refrakter kil, Merkez-Lorikas ve Kale’de 47-225 milyon ton kireçtaşı rezervi bulunmaktadır. Enerji hammaddesi yataklarından 4 tanesi ekonomik açıdan işletmeye uygundur. Kelkit-Alansa, Gödül, Kelkit-Pernek ve Şiran Norşin’de bulunan bu yataklarda 486.000 ton kömür (linyit) rezervi tespit edilmiştir. Bu yataklar küçük rezervli olup, halen işletilmekte ve yöresel ihtiyacı kısmen karşılamaktadır.

Gümüşhane ili maden yatakları ve rezerv durumuna ilişkin bilgiler Tablo 41’de verilmiştir.

TABLO 41 : İL MADEN VARLIĞININ DAĞILIMI VE NİTELİĞİ

MADEN CİNSİ	BULUNDUĞU YER	TENÖR	REZERV (Ton)	DİĞER BİLGİLER
METALİK MADENLER				
Zn+Pb	Karamustafa-Midi	21,5 Zn	460.000 (Görünür+Muh.)	İşletiliyor (4,000 Ton/Yıl Kons.)
Zn+Pb+Cu	Torul-Köstere	3,23 Cu, 4,98 Zn, 3,84 Pb	450.000 (Müm.+Muh.)	Saha Kapalı Durumda
Pb+Zn+Ag+Au	Merkez Hazinemağara	3,0 Pb, 2,8 Zn, 89 gr/ton Ag, 2,55 gr/ton Au	200.000 (Müm.)	Arama Çalışmaları Devam Etmektedir.
Fe+Cu	Torul-Eğrikar	2,45 Cu, 33,62 Fe	1.000.000 (Pot.)	Saha Etüdü Yapılmış, Potansiyel Bir Sahadır.
Zn+Cu+Fe	Torul-Karadağ		1.000.000 (Pot.)	Saha Etüdü Yapılmış, Potansiyel Bir Sahadır.
Pb+Ag+Au	Merkez Kırkpavli	9,4 Pb, 3,2 gr/ton Au, 16 gr/ton Ag		1998 Yılında Aramaya Başlanacaktır.
Cu+Zn	Torul-İstala	2,27 Cu	140.000 (Müm.+Muh)	1967-1975 Yıllarında Saha Etüdü Yapılmıştır.
Cu+Pb+Zn	Kelkit-Eğlenceyayla	5 Cu, 19 Pb, 16 Zn	100.000 (Pot.)	1970 Yılında Saha Etüdü Yapılmıştır.
Au+Ag	Merkez-Mastra		12 Ton Au, 8Ton Ag (Görünür)	1993 Yılında Saha Etüdü Yapılmıştır.
Au+Ag	Merkez-Olucak			1993-1994 Yıllarında Saha Etüdü Yapılmıştır.
Au+Ag	Kale-Kaletaş	3-10 gr/ton Au	Potansiyel	1998 Yılında Aramaya Devam Edilecektir.
ENDÜSTRİYEL HAMMADDE				
Barit	Merkez,Kelkit, Şiran	>%90 BaSo ₄	85.000	Şiran çevresinde üretim yapılmaktadır.
Refrakter Kil	Merkez-Edireyayla	Seramik ve refrakter san	300.000	MTA Tarafından Çalışma Yapılmıştır.
Refrakter Kil	Merkez Yukarı Kov	Seramik ve refrakter san	690.000	MTA Tarafından Çalışma Yapılmıştır.
Refrakter Kil	Kelkit-Alansa	Seramik ve refrakter san	300.000	MTA Tarafından Çalışma Yapılmıştır.
Refrakter Kil	Kelkit-Gödül	Seramik ve refrakter san	600.000	MTA Tarafından Çalışma Yapılmıştır.
Kil	Merkez-Lorikas	Çimento için	91.000.000	1987 Yılında Etüd ve Sondaj Yapılmıştır.
Kireçtaşı	Kale-Tahnis	Çimento için	47-225 Milyon	1988 Yılında Etüd ve Sondaj Yapılmıştır.
ENERJİ HAMMADDELERİ				
Kömür	Kelkit-Alansa	>5.000 kcal/kgr	41.600(G), 108.000(G+M)	Saha Özel Sektör Tarafından İşletilmektedir.
Kömür	Kelkit-Gödül	5.300 kcal/kgr	293.040(Mümkün)	Saha Özel Sektör Tarafından İşletilmektedir.
Kömür	Şiran-Norşin	>5.000 kcal/kgr	8.540(Görünür)	Saha Özel Sektör Tarafından İşletilmektedir.
Kömür	Kelkit-Pernek	>5.000 kcal/kgr	35.000(Mümkün)	Saha Özel Sektör Tarafından İşletilmektedir.

Kaynak : MTA Genel Müdürlüğü, Gümüşhane Grup Başkanlığı

Tarihte Gümüşhane ili ekonomisinde çok önemli bir işlev görmüş olan maden işletmeciliği, günümüzde önemini yitirmiş durumdadır. Öyle ki il GSYİH'sı içerisinde madencilik sektörünün payı binde 6 seviyesindedir. Ancak 1990'lı yıllarda MTA'nın yapmış olduğu arama çalışmaları sonucunda bulunan maden yatakları, özel sektörü de harekete geçirmiş, yerli, yabancı ve yerli-yabancı ortaklıkları halinde Gümüşhane'ye maden arama ve yatırım yapmak üzere çok sayıda şirket gelmiştir.

Gümüşhane ilinde mevcut durumda 318 adet ruhsatlı maden sahası vardır. Bu sahalardan 165'i yürüyen ruhsatlı sahadır. 165 sahanın 89'u arama, 39'u ön işletme, 20'u işletme ruhsatlıdır. 14 sahanın ruhsatı ihalelik durumda olup, 3 sahaya ait ruhsatın türü tespit edilememiştir.

İl açısından önemli bir potansiyel arzeden maden rezervleri, gerekli tedbirler alındığı takdirde gelecekte istihdam, katma değer ve gelir düzeyinin artması gibi il ekonomisine çok önemli katkılar sağlayabilecektir.

4.7. İmalat Sanayi

Gümüşhane tarih boyunca sanayide görece geri kalmış illerimizden biridir. 19. yüzyıla kadar gümüş işlemeciliğinin egemen olduğu ilde 19. yüzyılda gümüş ocaklarının kapatılmasıyla birlikte gümüş işlemeciliği zanaatı yok olmuştur. Daha çok kadınlar arasında yaygın olan dokumacılık ve çanak-çömlek yapımıcılığı ise Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürmüştür. 1927 yılı Sanayi Sayımı Cumhuriyet'in ilk yıllarında Gümüşhane sanayiinin düzeyini göstermektedir. 1927'de ilde 164 sanayi işyerinde toplam 260 kişi çalışmaktaydı. O yılda mevcut 164 işyerinden 74'ü tarıma dayalı sanayi, 57 işyeri maden ve maden işleme sanayii, 17 işyeri de dokuma sanayiinde faaliyet göstermekteydi. Dokuma sanayiindeki işyerleri Kelkit ve Bayburt (Bayburt 1989 yılında il olmuştur) ilçelerinde yoğunlaşmış olup, yün iplikten kilim, cicim ve ihram dokuyan

atölyelerden oluşmaktaydı. Çömlekçilik işyerleri Kale çevresinde yaygın olup, testi, saksı vb. toprak kap yapılmaktaydı. Maden işleme işyerleri ise yerel av gereçleri (tüfek vb.) üreten işyerlerinden ibaretti.

Sınai gelişim açısından 1940 ve 1950'li yıllarda da durağanlığını koruyan Gümüşhane ili, 1968 yılında kalkınmada birinci derecede öncelikli iller kapsamına alınmıştır. Kalkınmada I. Derecede illere yönelik olarak uygulanan teşvik tedbirleri de Gümüşhane'de sanayiinin gelişimine 1980'lere kadar olumlu bir katkı sağlamamıştır. 1980'lerde yurtdışında çalışan işçilerin katkılarıyla kurulan kalkınma kooperatifleri ve halka açık anonim şirketler aracılığıyla yapılan yatırımlar sanayide biraz canlanmaya sebep olduysa da yeterli olmamıştır.

İl ekonomisine olumlu katkılar sağlayan ilk sanayi tesisi 1981'de faaliyete geçen Gümüşkale Kireç San.ve Tic. A.Ş.'dir. Daha sonra 1982 yılında Kooperatifler Destekleme Genel Müdürlüğü girişimleri sonucu kurulan Gümüşsu Konsantre Meyve Suyu ve Kuşburnu Çayı Tesisi, ilin önemli bir sanayi kuruluşu olarak günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir. 1980'lerde kurulan bir başka tesis Güdesan (Gümüşhane Dericilik Değirmencilik Tic.ve San.A.Ş.) un fabrikasıdır.

Gümüşhane'de özel kesim yatırımlarının daha çok yöre potansiyelini, değerlendirmeye dönük olarak yapıldığı dikkat çekmektedir. İl Sanayi Müdürlüğü'nden edinilen bilgilere göre Gümüşhane'de küçük-orta boy 14 sanayi işletmesi bulunmakta olup, bu tesislerde yaklaşık 661 kişi çalışmaktadır.

Tablo 42'de Gümüşhane'de faaliyet gösteren sanayi tesisleri, kapasiteleri ve istihdam durumu görülebilir.

TABLO 42 : GÜMÜŞHANE İMALAT SANAYİNDE FAALİYET GÖSTEREN KURULUŞLAR

FİRMA ADI	FAALİYET KONUSU	KAPASİTESİ	İSTİHDAM
Güdesan A.Ş	Un ve Kepek Üretimi	24.000 ton/yıl	28
Barit Maden	Kurşun-Çinko İstihracı	4,612 ton/yıl	73
Gümüştü Gıda San. A.Ş.	Kuşburnu Suyu	2.025 ton/yıl	35
Gümüştane Çimento A.Ş.	Çimento Üretimi	150.000 ton/yıl	13
Kelkit Kibrit	Kibrit Üretimi	45,540 Koli/Yıl	127
Fıraat Ahşap Mobilya	Mobilya İmalatı	4.500 takım/yıl	20
Küssan	Silah Üretimi	3.000 adet/yıl	43
Şiran Süt	Süt Ürünleri	9,125 ton/yıl	8
Gümüştale Kireç San. A.Ş.	Torbalanmış Kireç	30.000 ton/yıl	45
İncinur Tekstil	Konfeksiyon	110.000 adet/yıl	185
Gümüştpen Ltd. Şti.	PVC ve Alüminyum Kapı-Pencere	2.000 PVC Kapı 1.000 Alüminyum Kapı	5
Erenler Orman Ürünleri	Ahşap Kapı Pencere	12,405m ³ /yıl Tomruk İş.	20
Can Yem Fabrikası	Karma Yem Üretimi	24.000 ton/yıl	14
Alpar Madencilik		10.800 ton/yıl	45

Kaynak :T.C. Gümüştane Valiliği Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 1997 Yılı Gümüştane İlinin Yıllık Ekonomik Ticari ve Sanayi Dutumu Hakkında Rapor.

Gümüştane il sanayi hasılasının yıllar itibariyle gelişimi incelendiğinde; il sanayi hasılasının bölge ve Türkiye içindeki payının çok düşük düzeylerde olduğu görülmektedir. 1990 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre il iktisaden faal nüfusunun %2.63'ü imalat sanayiinde çalışmaktadır. Aynı yıl il imalat sanayiinde yaratılan hasıla 3.5 milyar TL. olup, il GSYİH içindeki payı binde 6.7'dir. İl sanayi sektörü hasılasının yıllar itibariyle gelişimi, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri Tablo 43'de verilmiştir.

TABLO 43 : İL SANAYİ SEKTÖRÜ HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ (Cari Fiyatlarla) (MİLYON TL)

YILLAR	1990	1992	1994	1995	1996	1997
İL SAN. HAS.(A)	11.504	57.267	224.247	161.072	253.701	558.260
Mad ve Taşocaklığı	162	5.120	26.664	48.571	62.590	183.681
İmalat Sanayii	3.475	9.500	34.452	71.323	123.237	237.677
Elektrik, Gaz ve Su	7.867	42.647	163.131	41.178	67.874	136.902
KARADENİZ (B)	7.921.157	21.861.415	76.468.288	133.693.652	277.505.364	566.974.446
TÜRKİYE(C)	100.321.329	280.121.835	1.019.767.435	2.042.394.829	3.716.528.359	7.293.185.637
A/B (%)	0,15	0,26	0,29	0,12	0,09	0,10
A/C (%)	0,01	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01

Kaynak : DİE

Gümüşhane ili sanayii sektörü, sektörde faaliyet gösteren işyerleri açısından değerlendirildiğinde; il imalat sanayiinde 1992 yılı itibariyle 164 işyeri bulunduğu, il imalat sanayiinde faaliyet gösteren işyerlerinin Türkiye genelinde bulunan işyeri sayısının onbinde 8.8'ini (%0.08) oluşturduğu görülmektedir. İl imalat sanayiinde faaliyet gösteren işyeri sayısının %27.4'ü orman ürünleri ve mobilya sanayi, %20.7'si gıda, içki ve tütün sanayi, %26.8'i de metal eşya sanayi işkolunda bulunmaktadır. Tablo 44'de 1985-1992 yıllarında Gümüşhane ili ve Türkiye geneli imalat sanayiinde faaliyet gösteren işyeri sayılarının sektörlere göre dağılımı görülebilir.

TABLO 44 : FAALİYET KOLLARINA GÖRE İMALAT SANAYİ'DEKİ İŞYERİ SAYILARI

İKTİSADİ FAALİYET KOLU	TÜRKİYE		GÜMÜŞHANE	
	1985	1992	1985	1992
İMALAT SANAYİİ	183.573	186.574	361	164
- Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	19.528	20.092	59	34
- Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayii	59.082	53.904	76	34
- Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	37.033	43.317	95	45
- Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayii	4.467	6.342	4	4
- Kimya, Petrol, Kömür, Kauçuk ve Plastik Ürünler Sanayii	7.522	4.807	3	-
- Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	5.295	6.553	11	3
- Metal Ana Sanayii	2.395	1.789	-	-
- Metal Eş., Mak.ve Tec., Ulaş. Ar., İl.ve Mes.Ölç. Alet. S.	43.260	46.733	109	44
- Diğer İmalat Sanayii	4.991	3.037	4	-

Kaynak : DİE, 1992 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayım Sonuçları

İl imalat sanayi katma değer açısından değerlendirilecek olursa; 1994 yılı itibariyle, 74.3 milyar TL. katma değer yaratıldığı dikkat çekmektedir. DİE tarafından yapılan 1994 yılı imalat sanayi istatistiklerine göre Gümüşhane ili imalat sanayiinde 10'un üzerinde işçi çalıştıran üç işletme tespit edilmiştir. 1994 yılında 3'ü de kamuya ait olan bu işletmeler tarafından 74.3 milyar TL. katma değer yaratılmıştır. Değerlendirmeye alınan 3 firmadan 1'i gıda içki ve tütün sanayii, 1'i taş ve toprağa dayalı sanayi, 1'i de kimya-petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünler sektöründe faaliyet göstermektedir. İlde yaratılan katma değerın sektörel dağılımı incelendiğinde %12'sinin gıda, içki tütün sanayi, %41'inin taş

ve toprağa dayalı sanayii, %47'sinin kimya-petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünler sektörü tarafından oluşturulduğu dikkat çekmektedir.

1994 yılı itibariyle Gümüşhane imalat sanayiindeki işyeri sayısı, çevirici güç kapasitesi, katma değer vb. Çeşitli göstergeler, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 45'de verilmiştir.

TABLO 45 :GÜMÜŞHANE İMALAT SANAYİNDEKİ İŞYERİ SAYISI, ÇALIŞILAN İŞÇİ SAAT TOPLAMI, ÇEVİRİCİ GÜÇ KAPASİTESİ, STOK DEĞİŞMELERİ, SABİT SERMAYEYE YAPILAN İLAVELER VE KATMA DEĞER(1994)

A : TOPLAM B : DEVLET SEKTÖRÜ C : ÖZEL SEKTÖR (10+)

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
GÜMÜŞHANE	A	3	366.136	3.690	19.782	2.412	160.643	234.967	74.324	222	334,79
	B	3	366.136	3.690	19.782	2.412	160.643	234.967	74.324	222	334,79
	C	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
KARADENİZ BÖLGESİ	A	739	137.661.367	1.063.828	10.928.993	6.930.657	93.245.597	135.607.089	42.361.492	79.373	533,70
	B	104	76.178.001	708.651	6.825.125	2.946.774	43.961.510	65.138.365	21.176.855	45.824	462,13
	C	635	61.483.366	355.177	4.103.868	3.983.883	49.284.087	70.468.724	21.184.637	33.549	631,45
TÜRKİYE	A	10.127	1.667.595.440.	11.603.648	147.410.591	104.809.254	1.292.665.157	2.213.940.437	921.275.280	936.921	983,30
	B	393	323.702.798	3.422.430	29.490.821	5.772.984	252.184.034	475.398.669	223.214.635	196.591	1.135,43
	C	9.734	1.343.892.642	8.181.218	117.919.770	99.036.270	1.040.481.123	1.738.541.768	698.060.645	740.330	942,90

1 : İşyeri Sayısı

2 : Yılda Çalışılan İşçi Saat Toplamı (Bin Saat)

3 : Yıl Sonunda Kurulu Olan Toplam Çevirici Güç (Bg-Hp)

4 : Stok Değişmeleri (Milyon TL)

5 : Sabit Sermayeye Yıl İçinde Yapılan Gayri Safi İlaveler (Milyon TL)

Kaynak: DİE Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 1994.

6 : Girdi (Milyon TL)

7 : Çıktı (Milyon TL)

8 : Katma Değer (Milyon TL)

9 : Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı

10 :Çalışan Başına Katma Değer(MilyonTL)

Tablodan görülebileceği gibi 1994 yılında il imalat sanayiinde çalışan işçi/saat toplamı 366.136 olup, Karadeniz Bölgesi içindeki payı %0.27 ülke içindeki payı ise ihmal edilecek düzeydedir. Yıl sonunda kurulu olan toplam çevirici güç kapasitesi 3.690 (Bg-Hp) olan Gümüşhane ilinin Karadeniz Bölgesi yıl sonu kurulu çevirici güç kapasitesine oranı %0.35'dir. İl sanayi katma değerinin Karadeniz Bölgesi içindeki payı %0.17, ülke imalat sanayi katma değeri içindeki payı ise yüzbinde 7'dir.

İl imalat sanayiinde çalışan işçi sayısı 222 olup, işçi başına katma değer 334.790 TL.'sıdır. İşçi başına katma değer Karadeniz Bölgesi kamu kesiminde 462.130 TL., Türkiye geneli kamu kesiminde ise 1.135.430 TL.'dir.

Gümüşhane ilindeki küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin yapısı incelendiğinde ise, ildeki KOS (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi) işletmelerinin sayısı 166 olduğu ve bu işletmelerde toplam 442 kişinin çalıştığı görülmektedir. Gümüşhane'de faaliyet gösteren KOS işletmelerinin 1992 yılında yarattığı katma değer ise 14 milyar TL'dir. KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) tarafından yapılan "Karadeniz Bölgesinde Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Profili" isimli çalışmada Gümüşhane ilindeki küçük ve orta ölçekli sanayi işletme sayısı ve istihdam durumu bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 46'da verilmiştir.

TABLO 46 : KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİ İŞYERİ SAYISI VE İSTİHDAM DURUMU

ÖLÇEK	TÜRKİYE			KARADENİZ BÖLGESİ			GÜMÜŞHANE		
	İşyeri	İstihdam	(%)	İşyeri	İstihdam	(%)	İşyeri	İstihdam	(%)
Küçük Ölçekli	194.546	721.469	77,2	17.950	54.026	78,3	165	382	86,4
1-9	186.574	545.809	58,4	17.387	41.116	59,6	164	347	78,5
10-49	7.972	175.660	18,8	563	12.910	18,7	1	35	7,9
Orta Ölçekli	2.247	213.675	22,8	154	14.945	21,7	1	60	13,6
50-99	1.405	97.356	10,4	93	6.252	9,1	1	60	13,6
100-199	842	116.319	12,4	61	8.693	12,6	0	0	0,0
TOPLAM	196.793	935.144	100,0	18.104	68.971	100,0	166	442	100,0

Kaynak : KOSGEB

Tablodan da görülebileceği gibi Gümüşhane’de bulunan 166 KOS işletmesinden 165’i küçük ölçekli sanayide (1-49 işçi çalıştıran işletmeler) bulunmakta olup, bu işyerlerinde 382 kişi çalışmaktadır. Orta ölçekli sanayide ise yalnızca 1 işletme bulunmakta ve burada 60 kişi istihdam edilmektedir. Bir başka ifadeyle ilde bulunan KOS işletmelerinin %99’u, küçük ölçekli işletmeler olup, toplam istihdamın ise %86.4’ünü bu işletmelerde çalışanlar oluşturmaktadır. İstihdamın %13.6’sı ise orta ölçekli sanayi işletmelerindedir. KOS işletmelerinde istihdam durumu bölge ve ülke açısından değerlendirildiğinde ise Karadeniz bölgesi KOS işletmeleri toplam istihdamının %78.3’ünün, Türkiye KOS işletmeleri toplam istihdamının %77.2’sinin küçük ölçekli sanayi işletmelerinde bulunduğu görülmektedir.

1-9 arasında işçi çalıştıran işletmelere ilişkin veri olmadığından, ile ilişkin katma değer rakamı 2 işletme tarafından yaratılan katma değerden ibaret olmaktadır. Bu nedenle 14 milyar TL olarak verilen il KOS işletmeleri katma değerinin gerçek durumu yansıtmadığı ve olması gereken tutarın epey altında kaldığı tahmin edilmektedir. Gümüşhane ilinde 164 KOS işletmesinin 1-9 ölçeğinde faaliyet gösterdiği dikkate alınır, il KOS işletmeleri için verilen katma değer sapmalı olduğu görülecektir. İlde 10-49 ölçeğinde bulunan 1, 50-99 ölçeğinde bulunan 1 işletmeye ilişkin katma değer ile Karadeniz Bölgesi ve Türkiye KOS işletmeleri katma değeri Tablo 47’de verilmiştir.

TABLO 47 : KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ İŞLETMELERİNDE YARATILAN KATMA DEĞER (Milyar TL)

ÖLÇEK	TÜRKİYE		KARADENİZ BÖLGESİ		GÜMÜŞHANE	
	Değer	(%)	Değer	(%)	Değer	(%)
Küçük Ölçekli	37.900	51,6	1.043	31,9	3	21,4
1-9	20.700	28,2		0,0		0,0
10-49	17.200	23,4	1.043	31,9	3	21,4
Orta Ölçekli	35.600	48,4	2.230	68,1	11	78,6
50-99	14.600	19,9	733	22,4	11	78,6
100-199	21.000	28,6	1.497	45,7		0,0
TOPLAM	73.500	100,0	3.273	100,0	14	100,0

Kaynak : KOSGEB

Gümüşhane ilinde faaliyet gösteren KOS işletmelerinin sektörel dağılımına bakıldığında %27'sinin metal eşya sanayi, %27'sinin orman ürünleri ve mobilya sanayi, %21'inin gıda, işçi, tütün sanayi, %20'sinin dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi, %2'sinin taş ve toprağa dayalı, %2'sinin de kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe olduğu görülmektedir. Gümüşhane ili KOS işletmeleri istihdam durumu ve katma değerın sektörel dağılımı Tablo 48'de görülebilir.

TABLO 48 : KOS İŞLETMELERİNDE İSTİHDAM VE KATMA DEĞERİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Sektörler	İŞYERİ		İSTİHDAM		KATMA DEĞER	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Milyar TL.	Pay (%)
- Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	35	21	140	32	3	21
- Dokuma, Giyim eşyası ve Deri Sanayi	34	20	51	12		0
- Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	45	27	92	21		0
- Kağıt ve Kağıt Ürünleri	4	2	14	3		0
- Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	4	2	72	16	11	79
- Metal eşya sanayi	44	27	73	17		0
- Diğer Sanayi		0		0		0
TOPLAM	166	100	442	100	14	100

Kaynak : KOSGEB

Gümüşhane' de biri Merkez diğeri Kelkit ilçesinde olmak üzere 2 küçük sanayi sitesi bulunmaktadır Merkez ilçedeki küçük sanayi sitesinde 120 işyeri, Kelkit ilçesindeki küçük sanayi sitesinde 204 işyeri mevcuttur. Sanayinin çevreye zarar vermeden sağlıklı bir biçimde gelişmesi için küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri büyük önem taşımaktadır. Özellikle organize sanayi bölgeleri işletmelere sağlamış oldukları dışsal faydalardan dolayı yöre sanayinin gelişiminde çok önemli bir işlev görmektedir.

Merkez ilçede bulunan sanayi sitesinde amaca uygun kullanılan 47 işyerinden 6'sı kaporta, 5'i motor, 3'ü oto elektrik, 6'sı doğrama, 6'sı eksoz, 67'si marangoz, 2'si oto döşeme, 2'si torna, 1'i aks, 1'i mermer, 1'i oto lastik, 2'si kaynak, 2'si ağaç doğrama, 2'si oto servis işi ile uğraşmaktadır. Ayrıca iki işyerinde kuşburnu çayı paketleme (1) ile kuşburnu suyu ve marmelatı üretim (1) işi yapılmaktadır.

Kelkit ilçesinde bulunan küçük sanayi sitesinde 36 işyeri amaca uygun konularda faaliyet göstermekte, 168 işyeri ise amaç dışı kullanılmaktadır.

Gümüşhane’de organize sanayi bölgesi oluşturma çalışmaları devam etmektedir. Tespit edilmiş alan için kamulaştırma aşamasına gelinmiş olup, 75 hektar alan üzerinde 50 sanayi parseli olarak planlanan organize sanayi bölgesi altyapı çalışmalarına 1999 yılında başlanacaktır.

4.8. Turizm

Gümüşhane ili tarihiyle, yaylalarıyla ormanları ve doğal güzellikleriyle zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen turizm açısından yeterince gelişmemiştir. Ülkemizde izlenen turizm politikasının, turizm sektörünün kıyı turizmine dönük planlanması ve desteklenmesi biçiminde oluşturulması nedeniyle iç bölgelerde turizm sektörü gelişmemektedir.

Gümüşhane ve çevresi çok eski tarihlerden beri yerleşim alanı olmuştur. Hitit yazılı kaynaklarında “Azzi-Hayaşa Ülkesi” adıyla anılan yörede (Gümüşhane, Giresun, Trabzon), ilk Tunç Çağ’dan kalma çanak-çömlek gibi buluntulara rastlanmaktadır.

Türk egemenliğinden önceki dönemlerden kalma, merkez ilçede; Canca Kalesi, Akçakale, Kor Kalesi, Keçi Kalesi, Edire Kalesi, Kodil Kalesi, Hutura Hagios Georgios Manastır Kilisesi ve Pavrezi Şapeli, Kelkit ilçesinde; Bizans ve Roma döneminden kalma Antik Satala Kenti, Satala Kalesi Satala Su Kemerli, Mezar Stelleri, Nike Kabartması (İ.Ö.VI-V.yy), Şiran ilçesinde; Çakırkaya (Kalur) Kaya Kilisesi, Torul ilçesinde; Avliyana Kalesi, Ardosa Kilisesi ve Panaghia (Meryem Ana) Manastır Kilisesi gibi bir çok tarihi kalıntı bulunmaktadır. Ayrıca Danişmentliler, Selçuklular ve Osmanlılar gibi Türk devletlerinin uzun süre

egemen olduğu yörede günümüze kadar gelmiş pekçok tarihi eser vardır. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

- Süleymaniye Camisi (Ulu Cami)
- Küçük Camii
- Pir Ahmed Türbesi
- Baba Çağırğan Türbesi
- Zigana Kervansarayı
- Paşa Hamamı
- Tohumoğlu Köprüsü
- Sadak Hamamı
- Firdevs Hanım Türbesi

Yukarıda bahsedilen tarihi eserlerin yanısıra Gümüşhane ili, doğal güzellikleriyle de turizm açısından ciddi bir potansiyel taşımaktadır. İlde bulunan doğal turizm kaynaklarını üç başlık altında toplamak mümkündür.

1. Yaylalar

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer alan Gümüşhane'de 200 adet yayla mevcuttur. Yöre halkının ekonomik ve sosyal yaşamında önemli bir yeri olan yaylalara yaz aylarında yöre dışından gelen insanlar da son yıllarda yoğun ilgi göstermektedir. İklim durumuna göre ilkbahar aylarında yaylalara çıkan yöre halkı, sonbahar aylarıyla birlikte köyelerine dönmektedir. Yaylalar üzerinde barındırdığı çeşitli otsu ve odunsu bitki örtüsü, kaynak suları, temiz havası ve sessizliği ile önemli dinlenme alanlarıdır. Ayrıca yaylalar atla gezinti, binicilik, çim kayağı gibi sportif faaliyetler için çok uygun bir zemin sunmaktadır.

Yörede bulunan irili ufaklı 200 yayladan, Kadirga yaylası, Kazıkbeli Yaylası, Güvendi Yaylası, Erikbeli Yaylası, Zigana Yaylası ve Dörtkonak Yaylası en bilinen yaylalardır. Bu yaylalarda yaz aylarının belli günlerinde şenlikler düzenlenmektedir.

2. Mağaralar

Gümüşhane ili mağara varlığı açısından oldukça zengindir. İlde bulunan mağaralar damlataşı şekilleri bakımından görülmeye değer sarkıt, dikit, mağara incisi ve mağara flaması gibi ilginç oluşumlara sahiptir. Daha önceden yapılmış araştırmalara göre il genelinde tespit edilen mağaralar aşağıda verilmiştir.

- Karaca Mağarası
- Akçakale Mağarası
- Arılı Mağarası
- Kartalkaya Mağarası
- K. Ardıçlı Mağarası
- Ardıçlı Mağarası
- Ambela Mağarası
- Taşbaşı Mağarası
- Yaylın mağarası
- Geremizini Mağarası
- Cingora Mağazası
- Kabanbaşı Mağarası
- Arsa Mağarası
- Köprübaşı Mağarası
- Altıntaş mağarası
- Üstüaçık Mağarası
- Üç Bacalı Mağarası
- Buz Mağarası
- İnönü Mağarası
- Mamatlar Mağarası
- Köroğlu Mağarası
- Karşı Mağarası

3. Zigana Dağı Turizm Merkezi ve Anıt Ağaçlar

- Zigana Dağı Turizm Merkezi

Bakanlar Kurulu Kararıyla 1991 yılında “Turizm Alan ve Merkezi” ilan edilen alan, Zigana Dağının Trabzon-Gümüşhane transit yoluna yakın bir bölümünde 2.000-2050 metre yükseklikte bir bölgededir. 1991 yılında kadastro çalışması yapılmış ve İller Bankası tarafından çıkarılan 1/1000 ölçekli harita ve imar planı Turizm Bakanlığı’na onaylanmıştır. İmar planında biri 290, diğeri 340 yatak kapasiteli iki adet konaklama tesis alanı ayrılmış bulunan turizm merkezinde mevcut durumda mülkiyeti Gençlik ve Spor Müdürlüğü’ne ait 40 yatak kapasiteli bir otel ve lokanta bulunmaktadır.

Zigana Turizm Merkezinde halihazırda 1'i eğitim, 1'i yarışma amaçlı olmak üzere iki adet kayak pisti bulunmaktadır. Kış aylarında kar kalınlığı 100-160 cm arasında olan bölgede Kasım-Mayıs arasında kar kayağı yapılabilir. Ayrıca, zemini çim kayağı yapmaya müsait olduğundan, Turizm Merkezi, meraklıları tarafından yaz aylarında bu amaçla kullanılabilir.

Trabzon ve Gümüşhane'ye 50 km. uzaklıktaki Zigana Dağı Turizm Merkezi kayak ve konaklama tesisi kurma açısından son derece uygun görünmektedir.

- Anıt Ağaçlar

Gümüşhane ili Kürtün ilçesi sınırları içinde kalan ve iki ayrı bölgede yoğunlaşmış bulunan yarı çap, boy ve yaş açısından anıt niteliğinde olan ladin ve göknar ağaçları "Örümcek Ormanları" olarak adlandırılmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucu yörede bulunan bu ağaçların, çok önemli tarihsel, kültürel, bilimsel değerlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tespit edilen iki adet doğu ladininin 192,5 cm ve 172.5 cm çapa sahip olduğu ve çap olarak Avrupa'nın en büyük ladinleri olduğu tahmin edilmektedir. Yine Örümcek Ormanlarında bulunan anıt niteliğindeki göknar ağaçları üzerinde yapılan incelemelerde, tespit edilen 61.5 metre boyundaki Doğu Karadeniz Göknarının Avrupanın en yüksek boylu göknarı olduğu tahmin edilmektedir. Ülkemizin en büyük 2 adet göknar ve 4 adet ladin ağacının bulunduğu örümcek ormanları turizm açısından yöreye katkı sağlayacak bir nitelik taşımaktadır.

Önemli bir turizm potansiyeline sahip durumda olan Gümüşhane ili, bu zenginliği yeterince değerlendirebilmiş durumda değildir. İl tanıtım eksikliğinin yanı sıra konaklama tesisleri açısından da yoksul bir bölgedir. 1997 yılı itibariyle Gümüşhane'de turizm işletme belgeli tesis bulunmamakta olup, yöreyi ziyarete gelen yerli ve yabancı turistler ya günübirlik ziyaretlerle yetinmekte, ya da ilde bulunan birkaç belediye belgeli tesislerde konaklamak zorunda kalmaktadırlar. İle

1997 yılında 38.190 yerli, 3.330 yabancı olmak üzere 41.520 turist gelmiştir. Tablo 49’da 1990-1997 döneminde ile gelen yerli ve yabancı turist sayıları görülebilir.

**TABLO 49 : YILLAR İTİBARIYLA İLE GELEN
TURİST SAYISI**

YILLAR	YERLİ	YABANCI	TOPLAM
1990	15.193	3.334	18.527
1991	18.450	7.851	26.301
1992	19.357	11.833	31.190
1993	23.317	7.347	30.664
1994	19.334	3.251	22.585
1995	22.169	1.829	23.998
1996	27.444	2.448	29.892
1997	38.190	3.330	41.520

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

4. 9. Ticaret, Bankacılık ve Gelir Durumu

4.9.1. Ticaret

Gümüşhane ilinde başta bitkisel ve hayvansal ürünler olmak üzere inşaat malzemeleri, elektrikli-elektriksiz ev araç ve gereçleri vb. her türlü tüketim mallarının ticareti yapılmaktadır. İlden canlı hayvan ve hayvansal ürünler kuşburnu suyu, çayı ve marmelatı, silah, çimento gibi ürünler diğer illere gönderilmekte, ilde üretimi yapılmayan ve ihtiyaç duyulan makine-teçhizat, ev aletleri, gıda, giyim ürünleri vb. diğer illerden alınmaktadır. Tüm bunlara rağmen ilde gelişmiş bir ticaretten söz edilemez. Çünkü ildeki ticaret kuruluşları, küçük esnaf niteliğinde olup daha çok yerel gereksinimleri karşılamaya dönük bir organizasyon halindedir.

Gümüşhane ticaret sektörünün il GSYİH’sı içindeki payı 1997 yılı itibariyle %9.1’dir. (cari fiyatlarla) Ticaret sektörü hasılasının %89.7’si toptan ve perakende ticaret, %10.3’ü otel ve lokanta hizmetlerinden oluşmaktadır. İl ticaret hasılasının yıllar itibariyle gelişimi, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye ticaret sektörü hasılası içindeki yeri Tablo 50’de verilmiştir.

TABLO 50 : İL TİCARET SEKTÖRÜ HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ
(Cari Fiyatlarla) (MİLYON TL)

SEKTÖRLER	1990	1992	1994	1995	1996	1997
İL TİCARET HASILASI(A)	52.639	110.513	420.429	873.475	1.527.125	2.852.330
a)Toptan ve Perakende Ticaret	48.395	100.572	382.308	801.737	1.391.983	2.558.438
b)Otel, Lokanta Hizmetleri	4.244	9.941	38.121	71.738	135.142	293.892
KARADENİZ BÖL.(B)	5.931.261	15.583.343	60.772.229	127.247.428	231.964.510	443.436.081
TÜRKİYE(C)	74.912.014	202.368.876	760.918.743	1.587.690.791	3.022.314.509	5.985.402.274
A/B (%)	0,89	0,71	0,69	0,69	0,66	0,64
A/C (%)	0,07	0,05	0,06	0,06	0,05	0,05

Kaynak : DİE

1990 yılında 52.6 milyar TL. (cari fiyatlarla) olan il ticaret hasılası yedi yıllık dönemde yaklaşık olarak 54 kat artmıştır. Aynı dönemde il ticaret hasılası 1987 üretici fiyatlarıyla %12.4 artarak 1997 yılında 12.8 milyar TL'ye yükselmiştir. 1987 üretici fiyatlarıyla 1990-1997 döneminde Karadeniz Bölgesi ticaret hasılası %48.6, Türkiye ticaret hasılası %48.4 artmıştır. İl ticaret hasılasının, Karadeniz Bölgesi içindeki payı 1990 yılında %0.89 iken 1997'de %0.64'e ülke ticaret hasılası içindeki payı ise 1990 yılında %0.07 iken %0.05'e gerilemiştir.

İl açısından önemli yeri olan bir diğer hizmet sektörü ulaştırma ve haberleşmedir. Trabzon limanını İran'a bağlayan transit yol üzerinde bulunan Gümüşhane ili için karayolu taşımacılığı, her dönem önemini korumuştur. Yurtiçi karayolu taşımacılığında yoğunlaşmış olan nakliyecilik, 1975 yılında Samsun, Giresun, Trabzon ve Hopa limanlarından İran ve Irak'a başlayan transit yük taşımacılığıyla büyük bir ivme kazanmış ve il ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. 1990 yılında iktisaden faal olan il nüfusunun %2.68'inin istihdam olanağı bulunduğu ulaşım sektöründe, aynı yıl 1.221 ticari kamyon bulunmaktadır. 1997 yılında ise ilde kayıtlı kamyon sayısı 1347'dir. Ulaştırma sektörü hasılasının il GSYİH'si içindeki payına bakıldığında, nakliyeciliğin il ekonomisi için ne kadar önemli olduğu daha net görülecektir. Ulaştırma sektörü hasılasının (1987 üretici fiyatlarıyla) il GSYİH'si içindeki payı 1990 yılında %31.4, 1993 yılında %33.8, 1995 yılında %32.7 ve 1997 yılında %34'dür.

İlde ticari hayata etki eden kuruluşlar; biri merkez ilçede diğeri Kelkit’de olmak üzere iki ticaret ve sanayi odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları ile 28’i tarımsal amaçlı, 19’u konut amaçlı, 4’ü tüketim, 5’i esnaf ve sanatkar, 6’sı tarım-kredi, 7’si motorlu taşıyıcılar, 2’si küçük sanayi sitesi olmak üzere 71 adet kooperatif bulunmaktadır. Ayrıca Gümüşhane ilinde şubesi olan banka ve sigorta şirketleri ile acentaları da il ticari yaşamında aktif rol oynamaktadır.

İlde bulunan Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı gerçek ve tüzel kuruluşlar Tablo 51’de verilmiştir.

TABLO 51 : İL SANAYİ ODASI'NA KAYITLI İŞYERLERİNİN FAALİYET TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI (1997)

MESLEK GRUBU	GÜMÜŞHANE			KELKİT			TOPLAM		
	GERÇEK	TÜZEL	TOP.	GERÇEK	TÜZEL	TOP.	GERÇEK	TÜZEL	TOP.
Hububat ve Bakliyat	-	2	2	-	3	3	-	5	5
Toptan Bakkaliye	17	12	29	13	11	24	30	23	53
Perakende Bakkaliye	19	2	21	12	3	15	31	5	36
Et Mamülleri ve Besiciler	7	5	12	4	-	4	11	5	16
Meyve ve Sebze Komisyoncuları	2	-	2	2	-	2	4	-	4
Gıda Maddeleri İmalatı	9	3	12	-	-	-	9	3	12
Manifaturacılar	3	-	3	-	-	-	3	-	3
Tuhafiye ve Konfeksiyon	12	4	16	-	5	5	12	9	21
Kavafiye ve Deri Mamülleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarraflık, Opt. Aletler ve Sağ.Hiz.	4	3	7	-	20	20	4	23	27
Kitap, Kırtasiye, Matbua	3	-	3	-	-	-	3	-	3
Dayanıklı Tük.Mam., Züc., Mob.	9	7	16	-	24	24	9	31	40
Oto Yedek Parçaları	6	9	15	-	9	9	6	18	24
Akaryakıt ve Bütangaz Bayileri	1	6	7	-	18	18	1	24	25
Katı Yakıt Mamülleri ve Mahr.	3	-	3	-	-	-	3	-	3
Kereste ve Ahşap Yapı Malz.	7	5	12	-	3	3	7	8	15
İnşaat malzemeleri ve Hırdavat	12	6	18	-	11	11	12	17	29
Elektrik Malzemeleri ve Elektrik.	4	2	6	-	-	-	4	2	6
Bayındırlık ve Yapım İşleri	137	11	148	-	25	25	137	36	173
Sanayiciler	-	7	7	-	-	-	-	7	7
Nakliye ve Madenciler	28	14	42	-	24	24	28	38	66
Bankalar, Sigortacılar ve Eğt.Hiz.	4	19	23	-	10	10	4	29	33
İstirahat ve Eğlence Yerleri	3	-	3	-	-	-	3	-	3
Kooperatifler	-	51	51	-	21	21	-	72	72
TOPLAM	290	168	458	31	187	218	321	355	676

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

Tablodan görülebileceği gibi Gümüşhane Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı 458 kuruluş bulunmaktadır. Bunların 290'ı gerçek, 168'i tüzel kuruluştur. Kelkit Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı kuruluş sayısı ise 31'i gerçek, 187'si tüzel kişilik olmak üzere toplam 218'dir. Gümüşhane ve Kelkit ilçesi ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı toplam 676 kuruluştan 355'i tüzel, 321'i gerçek kişiliğe haizdir. Odalara kayıtlı kuruluşların türler itibariyle dağılımına bakıldığında, ilk sırayı 454 adet ile şahıs kuruluşları almaktadır. İldeki şirket sayısı ise 14'ü koolektif, 1'i komandit, 99'u limited, 17'si de anonim olmak üzere toplam 131'dir. Ayrıca ilde odalara kayıtlı 72 kooperatif, 8 müessese faaliyet göstermektedir.

DİE tarafından yapılan Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre ilde ticaret sektörüyle ilişkili işyeri sayısı 1985 yılında 1990 iken 1992 yılında 1224'e düşmüştür. Düşüş büyük ölçüde Bayburt'un il olup, Gümüşhane'den ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 52'de Gümüşhane ve Türkiye'de ticaret ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren işyeri sayıları verilmiştir.

TABLO 52 : GÜMÜŞHANE İLİ TİCARET VE HİZMETLER SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞYERİ SAYISI VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMASI

İKTİSADİ FAALİYET KOLU	TÜRKİYE		GÜMÜŞHANE	
	1985	1992	1985	1992
TİCARET, OTELCİLİK, LOKANTACILIK	508.325	634.471	1.623	993
- Toptan Ticaret	53.443	60.321	90	71
- Perakende Ticaret	370.471	457.014	1.212	686
- Lokanta ve Oteller	84.411	117.136	321	236
ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA	8.819	14.283	17	12
- Ulaştırma	8.819	14.283	17	12
MALİ KURUM., SİGORTA VE EMLAK İŞ., YAR. İŞ HİZ.	31.506	43.679	48	28
- Mali Kuruluşlar	503	481	-	-
- Sigorta Kuruluşları	751	2.690	-	1
- Gayri Menkul ve İş Hizmetleri	30.252	40.508	48	27
TOPLUM HİZMETLERİ, SOSYAL VE KİŞİSEL HİZM.	137.508	165.918	302	191
- Çevre Sağlığı ve Hizmetler	-	258	-	-
- Eğitim, Sağlık ve Diğer Sosyal Hizmetler	16.037	19.061	22	23
- Kültür-Eğlence Hizmetleri	3.912	4.399	3	3
- Kişilere ve Ailelere Yapılan Hizmetler	117.559	142.200	277	165
GENEL TOPLAM	686.158	858.351	1.990	1.224

KAYNAK : DİE, 1992 Genel Sanayi ve İşyeri Sayım Sonuçları

4.9.2. Bankacılık

Gümüşhane ilinde 1997 yılı itibariyle 7 ayrı banka toplam 16 şubeyle hizmet vermektedir. İlde bulunan 16 şubeden 15'i kamu sermayeli, 1'i ise özel sermayeli bankalara aittir. İlde bankacılık sektörü fazla gelişmemiş olup, yörede yaşayanların bankacılık hizmetlerinden yararlanma düzeyi oldukça düşüktür. Banka şubelerinin ilçeler itibariyle dağılımına bakıldığında ise 6 şubeyle Merkez ilçenin ilk sırada, 4 şubeyle Kelkit ilçesinin ikinci sırada yer aldığı görülmekte olup, Şiran ve Torul ilçelerinde 2'ser, Kürtün ve Köse ilçelerinde ise 1'er banka şubesinin bulunduğu görülmektedir. İlde faaliyet gösteren şubelerden 6'sı Ziraat Bankası, 4'ü Halkbank, 2'si İş Bankası'na ait olup, Emlak, Vakıflar, Adabank ve Şekerbank birer şubeyle faaliyet göstermektedir. Gümüşhane ilinde bankacılık faaliyetleri mevduat açısından değerlendirildiğinde; 1997 yılı itibariyle ilde faaliyet gösteren banka şubelerinin toplam 9.075 milyar TL. (44 milyon dolar) mevduat topladığı görülmektedir. 1990 yılında cari fiyatlarla 87 milyar TL. olan mevduat toplamı yedi yıllık dönemde yaklaşık 104 kat artarak 1997 yılında 9.075 milyar TL.'ye yükselmiştir. Döviz bazında il toplam mevduatı, 1990 yılında 29 milyon dolar iken, 1997 yılında 44 milyon dolara yükselmiş ve yedi yılda yaklaşık %52 artış kaydetmiştir. 1990-1997 döneminde il, bölge ve ülke banka mevduatının gelişimi Tablo 53'de görülebilir.

TABLO 53 : TOPLAM BANKA MEVDUATININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ

YILLAR	GÜMÜŞHANE				KARADENİZ BÖLGESİ				TÜRKİYE			
	CARİ		Döviz		CARİ		Döviz		CARİ		Döviz	
	Milyar TL.	Artış (%)	Milyon \$	Artış (%)	Milyar TL.	Artış (%)	Milyon \$	Artış (%)	Milyar TL.	Artış (%)	Milyon \$	Artış (%)
1990	87	-	29	-	5.671	-	1.919	-	93.674	-	31.679	-
1991	142	63,2	28	-3,4	10.682	88,4	2.094	9,1	161.940	72,9	31.753	0,2
1992	217	52,8	25	-10,7	19.068	78,5	2.217	5,9	295.265	82,3	34.338	8,1
1993	370	70,5	25	0,0	31.559	65,5	2.172	-2,0	516.402	74,9	35.539	3,5
1994	934	152,4	24	-4,0	78.555	148,9	2.120	-2,4	1.183.002	129,1	30.426	-14,4
1995	1.701	82,1	28	16,7	149.111	89,8	2.487	17,3	2.461.192	108,0	41.034	34,9
1996	3.264	91,9	30	7,1	294.084	97,2	2.735	10,0	5.721.670	132,5	53.222	29,7
1997	9.075	178,0	44	46,7	586.654	99,5	2.863	4,7	11.508.057	101,1	56.205	5,6

Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler hariç.

Not (*) : İller Bankası kredileri il bazında dağıtılmadığından değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

İl banka mevduatındaki artış ülke ve bölge ile karşılaştırıldığında, 1990-1997 döneminde döviz bazında il mevduatı %52 artarken, Karadeniz Bölgesi banka mevduatı %49, ülke banka mevduatı %77 oranında artmıştır. Gümüşhane toplam banka mevduatı 1990 yılında Karadeniz Bölgesi toplam banka mevduatının %1.51'ini, ülke toplam mevduatının %0.09'unu oluştururken bu oran 1997 yılında sırasıyla %1.54 ve %0.08 olarak gerçekleşmiştir. Yedi yıllık dönemde il toplam banka mevduatının Karadeniz Bölgesi içindeki payı az da olsa artmış ülke toplam mevduatı içindeki payı ise gerilemiştir.

Banka mevduatı, mevduat türleri itibariyle değerlendirildiğinde, 1997 yılı il toplam banka mevduatı içinde %63 ile ilk sırada döviz tevdiatı, %19.3 ile tasarruf mevduatının ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Karadeniz Bölgesi ve Türkiye genelinde de oranlar değişmekle birlikte mevduat türlerine göre sıralamada ilk iki sırayı döviz tevdiatı ve tasarruf mevduatı almaktadır.

İl banka mevduatı kişi başına mevduat açısından değerlendirildiğinde; 1990 yılında 515.265 TL. olan kişi başına banka mevduatı yedi yılda 114 kat artmış ve 1997 yılında 58.932.398 TL. olarak gerçekleşmiştir. Döviz bazında (ABD Doları) ise 1990 yılında 172 \$ olan kişi başına banka mevduatı, 1997 yılında 286 \$'a yükselmiştir. İl döviz bazında kişi başına banka mevduatındaki artış yedi yılda %66 düzeyindedir. Aynı dönemde Karadeniz Bölgesi kişi başına banka mevduatı cari TL. bazında 107 kat, döviz bazında ise %54 artmıştır. Ülke genelinde kişi başına banka mevduatı ise cari TL. bazında 110 kat, döviz bazında %59 oranında artmıştır. İlde kişi başına banka mevduatı 1990-1997 döneminde Karadeniz Bölgesi ve ülke genelinin üzerinde artmasına rağmen, 1997 yılı itibariyle bölge ve ülke rakamlarının altındadır.

Tablo 54'de 1990-1997 dönemi il kişi başına banka mevduatındaki gelişmeler, bölge ve ülke ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO 54 :KİŞİ BAŞINA BANKA MEVDUATININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ

YILLAR	GÜMÜŞHANE		KARADENİZ		TÜRKİYE	
	CARİ TL	\$	CARİ TL	\$	CARİ TL	\$
1990	515.265	172	696.941	236	1.658.739	561
1991	852.146	168	1.319.993	259	2.823.969	554
1992	1.319.468	152	2.369.029	275	5.070.662	590
1993	2.279.578	154	3.941.842	271	8.733.483	601
1994	5.830.601	150	9.863.358	266	19.702.980	507
1995	10.759.311	177	18.819.162	314	40.368.148	673
1996	20.919.147	192	37.304.942	347	92.419.375	860
1997	58.932.398	286	74.790.482	365	183.058.171	894

Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler hariç.

Not (*) : İller Bankası kredileri il bazında dağıtılmadığından değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

Banka kredileri açısından incelendiğinde, 1997 yılında ilde 2.057 milyar TL. (10 milyon \$) kredi kullanıldığı görülmektedir. 1990 yılında 32 milyar TL. olan il toplam banka kredileri yedi yılda yaklaşık 64 kat artarken, aynı dönemde döviz bazında yaklaşık %9 gerilemiş, 1990 yılında 11 milyon dolar olan banka kredileri 1997 yılında 10 milyon dolara düşmüştür. İlde kullanılan banka kredilerinin türleri itibariyle dağılımına bakıldığında; 1997 yılı toplam banka kredilerinin %75.21'inin ihtisas kredileri, %24.79'unun da ihtisas dışı kredilerden oluştuğu görülmektedir. İhtisas kredilerinin %60.83'ünü tarım, %34.58'ini mesleki, %3.17'sini de diğer ihtisas kredilerinin oluşturduğu dikkat çekmektedir. İhtisas kredileri içinde ilk sırayı alan tarım kredilerinin toplam banka kredileri içindeki payı ise %45.75'dir. Yani ilde kullanılan kredilerin yarısına yakını tarım sektöründe faaliyet gösteren kesimler tarafından kullanılmıştır.

Gümüşhane, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye genelinde toplam banka kredilerinin 1990-1997 dönemindeki seyri Tablo 55'de verilmiştir.

TABLO 55 : TOPLAM BANKA KREDİLERİNİN YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ

YILLAR	GÜMÜŞHANE				KARADENİZ				TÜRKİYE			
	CARİ		DÖVİZ		CARİ		DÖVİZ		CARİ		DÖVİZ	
	Milyar TL.	Artış (%)	Milyon \$	Artış (%)	Milyar TL.	Artış (%)	Milyon \$	Artış (%)	Milyar TL.	Artış (%)	Milyon \$	Artış (%)
1990	32	-	11	-	6.120	-	2.069	-	75.455	-	25.517	-
1991	51	59,4	10	-9,1	8.670	41,7	1.701	-17,8	118.074	56,5	23.150	-9,3
1992	67	31,4	8	-20,0	17.652	103,6	2.053	20,7	212.642	80,1	24.729	6,8
1993	120	79,1	8	0,0	25.522	44,6	1.758	-14,4	395.150	85,8	27.194	10,0
1994	168	40,0	4	-50,0	38.742	51,8	996	-43,3	691.279	74,9	17.780	-34,6
1995	458	172,6	8	100,0	87.456	125,7	1.458	46,4	1.558.102	125,4	25.977	46,1
1996	1.023	123,4	10	25,0	123.117	40,8	1.147	-21,3	3.429.777	120,1	31.904	22,8
1997	2.057	101,1	10	0,0	279.448	127,0	1.365	19,0	7.847.769	128,8	38.328	20,1

Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler hariç.

Not (*) : İller Bankası kredileri il bazında dağıtılmadığından değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

1997 yılı itibariyle ilde verilen banka kredileri toplamı, Türkiye toplam banka kredilerinin onbinde üç gibi oldukça küçük bir bölümünü oluştururken, Karadeniz Bölgesi banka kredileri toplamının ise yaklaşık %0.74'ünü teşkil etmektedir. İl bankacılık faaliyetleri, kişi başına banka kredileri açısından incelendiğinde de ildeki olumsuz tablo değişmemektedir. 1997 yılı itibariyle ilde kişi başına banka kredileri 65 dolar iken, Karadeniz Bölgesinde 174 dolar, Türkiye genelinde ise 610 dolardır. Karadeniz Bölgesi kişi başına krediler, Gümüşhane'ye göre 2.7, Türkiye genelinde kişi başına krediler ise 9.4 kat daha fazladır. Görüldüğü gibi Gümüşhane ilinde kişi başına düşen banka kredileri bölge ve ülke rakamlarıyla karşılaştırıldığında oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır. Tablo 56'da il, bölge ve ülke kişi başına düşen banka kredileri görülebilir.

TABLO 56 : KİŞİ BAŞINA BANKA KREDİLERİNİN YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ

YILLAR	GÜMÜŞHANE		KARADENİZ		TÜRKİYE	
	CARİ TL.	\$	CARİ TL.	\$	CARİ TL.	\$
1990	189.523	65	752.121	254	1.336.124	452
1991	306.052	60	1.071.366	210	2.059.018	404
1992	407.393	49	2.193.104	255	3.651.756	425
1993	739.323	49	3.187.797	220	6.682.847	460
1994	1.048.759	25	4.864.442	125	11.513.300	296
1995	2.896.981	51	11.037.741	184	25.555.784	426
1996	6.556.460	64	15.617.553	145	55.399.533	515
1997	13.358.010	65	35.625.856	174	124.834.126	610

Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler hariç.

Not (*) : İller Bankası kredileri il bazında dağıtılmadığından değerlendirme dışında bırakılmıştır.

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği

Tablodan da görülebileceği gibi, 1990 yılında 189.523 TL. olan il kişi başına kredi miktarı, yedi yılda yaklaşık 70 kat artış göstermiş ve 1997 yılında 13.358.010 TL.'ye yükselmiştir. Döviz bazında ise 1990 yılında 65 \$ olan il kişi başına kredi miktarı 1997 yılında da 65 \$ seviyesinde kalmıştır. Karadeniz Bölgesinde döviz bazında kişi başına kredi 1990 yılında 254 \$ iken 1997 yılında 174 \$'a düşmüş, ülke genelinde ise 452 \$'dan 610 \$'a yükselmiştir.

Gümüşhane ili banka mevduatı ve banka kredileri ilişkisi incelendiğinde, ilde kredi kullanımının giderek azaldığı daha net görülmektedir. 1990 yılında ilde kullanılan toplam banka kredilerinin toplam banka mevduatına oranı %37 iken bu oran 1997 yılında %23'e gerilemiştir. Karadeniz Bölgesinde de benzer bir gelişme gözlenmiş, 1990 yılında toplam banka kredilerinin toplam banka mevduatına oranı %108 iken 1997 yılında %48'e düşmüştür. 1990 yılında bölge ve il kredi mevduat oranının yüksek olması büyük ölçüde bölgede uygulanan destekleme alımları ve nakdi teşvik tedbirlerinden kaynaklanmaktadır. Devletin bölgeler arası dengesizliği azaltıcı ve tarım kesimine uygulanan sübvansiyon politikalarından giderek uzaklaşması bölgede kullanılan banka kredilerinin reel olarak azalmasına ve kredi mevduat oranının düşmesine sebep olmuştur. Tablo 57'de 1990-1997 dönemi Gümüşhane ili, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye kredi mevduat oranındaki gelişmeler görülebilir.

TABLO 57 : KREDİ/MEVDUAT ORANI AÇISINDAN İLİN BÖLGE VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMASI

YILLAR	GÜMÜŞHANE		KARADENİZ		TÜRKİYE	
	Kredi/Mev. (%)	Değişim (%)	Kredi/Mev. (%)	Değişim (%)	Kredi/Mev. (%)	Değişim (%)
1990	37		108		81	
1991	36	-0,02	81	-0,25	73	-0,09
1992	31	-0,14	93	0,14	72	-0,01
1993	32	0,05	81	-0,13	77	0,06
1994	18	-0,45	49	-0,39	58	-0,24
1995	27	0,50	59	0,19	63	0,08
1996	31	0,16	42	-0,29	60	-0,05
1997	23	-0,28	48	0,14	68	0,14

İlde ve bölgede kredi mevduat oranının ülke ortalamasının altında olması, gerek ilde gerekse Karadeniz Bölgesinde bulunan işletmelerin ve bireylerin nakit ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bankacılık kesimi kredi olanaklarını yeterince kullanmadıklarını göstermektedir. Başka bir deyişle, ilde bankalar tarafından toplanan mevduattan diğer iller yararlanmakta, Gümüşhane'den diğer illere mali anlamda kaynak transferi olmaktadır.

Kişi başına mevduat, kişi başına kredi ve kredi mevduat oranı sıralamaları açısından Gümüşhane'nin Karadeniz Bölgesi illeri içindeki yeri incelendiğinde; Gümüşhane bölgede yer alan 17 il arasında, kişi başına mevduatta 13. sırada, kişi başına banka kredilerinde 17. sırada, kredi/mevduat oranında ise 13. sırada bulunmaktadır. Türkiye'deki 80 il arasında ise Gümüşhane ili, kişi başına mevduat sıralamasında 49., kişi başına kredi sıralamasında 67. sırada yer almaktadır. Karadeniz Bölgesi illeri ve Gümüşhane'ye ilişkin kişi başına mevduat kişi başına kredi ve kredi mevduat oranları Tablo 58'de görülebilir.

TABLO 58: İL BANKACILIK VERİLERİNİN BÖLGE İLLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

SIRA	KİŞİ BAŞI MEVDUAT(\$)	KİŞİ BAŞI KREDİ(\$)	KREDİ/MEVDUAT(%)			
1	ZONGULDAK	761	GİRESUN	601	GİRESUN	139
2	TRABZON	468	AMASYA	234	AMASYA	93
3	BARTIN	438	BAYBURT	201	TOKAT	74
4	GİRESUN	432	SAMSUN	192	ÇORUM	61
5	KARABÜK	409	TRABZON	190	ORDU	59
6	SİNOP	391	ÇORUM	173	BAYBURT	59
7	SAMSUN	383	KASTAMONU	140	SAMSUN	50
8	ARTVİN	364	ARTVİN	136	KASTAMONU	45
9	BOLU	351	BOLU	134	TRABZON	41
10	RİZE	344	ZONGULDAK	131	BOLU	38
11	BAYBURT	341	ORDU	123	ARTVİN	37
12	KASTAMONU	313	TOKAT	116	SİNOP	26
13	GÜMÜŞHANE	286	SİNOP	102	GÜMÜŞHANE	23
14	ÇORUM	285	KARABÜK	88	KARABÜK	22
15	AMASYA	251	BARTIN	86	RİZE	20
16	ORDU	207	RİZE	68	BARTIN	20
17	TOKAT	158	GÜMÜŞHANE	65	ZONGULDAK	17
	KARADENİZ	365	KARADENİZ	174	KARADENİZ	48
	TÜRKİYE	894	TÜRKİYE	610	TÜRKİYE	68

4.9.3. Gelir

Gümüşhane ili GSYİH'sı (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) genel olarak değerlendirildiğinde 1990-1997 döneminde cari fiyatlarla yaklaşık 61 kat artmış, sabit fiyatlarla ise %10.7 civarında yükselmiştir. Gümüşhane ili GSYİH'sının sabit ve cari fiyatlarla 1990-1997 dönemine ilişkin değerleri ve artış oranları Tablo 59'da görülebilir.

TABLO 59 İL GSYİH'SININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ

YILLAR	CARİ FİYATLARLA GSYİH		SABİT FİYATLARLA GSYİH	
	Milyon TL	Gelişme Hızı (%)	Milyon TL	Gelişme Hızı (%)
1990	515.746	37,4	97.278	-21,4
1991	806.059	56,3	96.390	-0,9
1992	1.371.218	70,1	99.301	3,0
1993	2.416.870	76,3	99.666	0,4
1994	4.267.429	76,6	98.429	-1,2
1995	8.512.286	99,5	99.512	1,1
1996	15.641.013	83,7	105.669	6,7
1997	31.355.811	100,5	107.682	1,9

Kaynak : DİE

1990 yılında cari fiyatlarla 515.746 milyon TL. olan il GSYİH'sı 1997 yılında 31.855.811 milyon TL.'ye yükselmiştir. Sabit fiyatlarla GSYİH ise 1990 yılında 97.278 milyon TL. iken 1997 yılında 107.682 milyon TL. düzeyine yükselmiştir. Bir bakıma il GSYİH'sının gerçek büyüme hızını gösteren sabit fiyatlarla GSYİH'da gelişme hızı 1991 ve 1994 yıllarında negatif, diğer yıllarda ise pozitiftir. İl GSYİH'sındaki artış hızı 1994 yılı hariç bölge ve ülke gelişme hızından düşüktür. Başka bir deyişle il ekonomik faaliyetleri bölge ve ülkeye göre daha az büyümüştür.

Gümüşhane ili GSYİH'sının faaliyet kollarına göre dağılımı incelendiğinde ise 1990 yılı itibariyle (sabit fiyatlarla) en yüksek payın %31.4 ile ulaştırma ve haberleşme sektörüne ait olduğu ve bunu %30.2 ile tarım, %11.7 ile ticaret sektörünün izlediği görülmektedir. 1990-1997 döneminde GSYİH'nın, sektörlere

göre dağılımında oranlar değişmekle birlikte sıralama değişmemiştir. 1997 yılı GSYİH'sı içinde yine en yüksek payın %34 ile ulaştırma ve haberleşme sektörüne ait olduğu ve bunu %28.4 ile tarım sektörünün, %11.9 ile ticaret sektörünün izlediği görölmektedir.

Gümüşhane GSYİH'sının faaliyet kollarına göre dağılımı cari fiyatlarla Tablo 60'da, sabit fiyatlarla Tablo 61'de verilmiştir.

TABLO 60 : İLİN GAYRİ SAFİ YURTİÇİ HASILASININ SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI(Cari Fiyatlarla)

SEKTÖRLER	1990		1991		1992		1993		1994		1995		1996		1997	
	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)
1. TARIM	165.544	32,1	253.489	31,4	410.976	30,0	749.344	31,0	1.265.536	29,7	2.945.747	34,6	4.686.334	30,0	9.415.358	30,0
a)Çiftçilik ve Hayvancılık	152.314	29,5	240.136	29,8	374.347	27,3	691.748	28,6	1.175.672	27,5	2.794.372	32,8	4.440.046	28,4	8.963.990	28,6
b)Ormancılık	12.760	2,5	12.815	1,6	36.097	2,6	56.864	2,4	88.046	2,1	146.418	1,7	228.453	1,5	392.901	1,3
c)Balıkçılık	470	0,1	539	0,1	533	0,0	732	0,0	1.818	0,0	4.957	0,1	17.835	0,1	58.467	0,2
2. SANAYİ	11.504	2,2	22.693	2,8	57.267	4,2	90.681	3,8	224.247	5,3	161.072	1,9	253.701	1,6	558.260	1,8
a)Madencilik ve Taşocaklığı	162	0,0	0	0,0	5.120	0,4	53	0,0	26.664	0,6	48.571	0,6	62.590	0,4	183.681	0,6
b)İmalat Sanayii	3.475	0,7	5.558	0,7	9.500	0,7	16.774	0,7	34.452	0,8	71.323	0,8	123.237	0,8	237.677	0,8
c)Elektrik, Gaz ve Su	7.867	1,5	17.135	2,1	42.647	3,1	73.854	3,1	163.131	3,8	41.178	0,5	67.874	0,4	136.902	0,4
3. İNŞAAT	20.317	3,9	32.323	4,0	57.152	4,2	101.990	4,2	146.311	3,4	272.248	3,2	1.049.605	6,7	1.762.872	5,6
4. TİCARET	52.639	10,2	72.866	9,0	110.513	8,1	200.284	8,3	420.429	9,9	873.475	10,3	1.527.125	9,8	2.852.330	9,1
a)Toptan ve Perakende Ticaret	48.395	9,4	66.857	8,3	100.572	7,3	183.563	7,6	382.308	9,0	801.737	9,4	1.391.983	8,9	2.558.438	8,2
b)Otel, Lokanta Hizmetleri	4.244	0,8	6.009	0,7	9.941	0,7	16.721	0,7	38.121	0,9	71.738	0,8	135.142	0,9	293.892	0,9
5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME	144.189	28,0	215.544	26,7	361.366	26,4	611.601	25,3	1.199.099	28,1	2.522.920	29,6	4.828.497	30,9	9.942.195	31,7
6. MALİ KURULUŞLAR	11.564	2,2	15.796	2,0	22.956	1,7	38.504	1,6	56.818	1,3	154.163	1,8	289.308	1,8	595.388	1,9
7. KONUT SAHİPLİĞİ	15.192	2,9	29.091	3,6	45.767	3,3	76.788	3,2	137.594	3,2	214.962	2,5	323.265	2,1	491.606	1,6
8. SERBEST MESLEK VE HİZM.	4.009	0,8	5.915	0,7	9.685	0,7	16.855	0,7	30.856	0,7	63.227	0,7	115.167	0,7	218.202	0,7
9. (EKSİ) İZAFİ BANKA HİZM.	5.563	1,1	10.432	1,3	18.076	1,3	28.572	1,2	72.970	1,7	114.799	1,3	231.987	1,5	358.394	1,1
10. SEKTÖRLER TOPLAMI (1-9)	419.395	81,3	637.285	79,1	1.057.606	77,1	1.857.475	76,9	3.407.920	79,9	7.093.016	83,3	12.841.015	82,1	25.477.817	81,3
11. DEVLET HİZMETLERİ	93.263	18,1	164.563	20,4	303.898	22,2	544.401	22,5	833.315	19,5	1.354.211	15,9	2.725.672	17,4	5.723.348	18,3
12. KAR AMACI OLMAYAN ÖZEL HİZM.KUR.	980	0,2	1.022	0,1	1.779	0,1	1.854	0,1	905	0,0	1.472	0,0	0	0,0	0	0,0
13. ARA TOPLAMI (10 + 12)	513.637	99,2	802.869	98,6	1.363.282	99,4	2.403.730	99,5	4.242.140	99,4	8.448.699	99,3	15.566.687	99,5	31.201.165	99,5
14. İTHALAT VERGİSİ (Alıcı Fiy.)	2.109	0,4	3.190	0,4	7.935	0,6	13.140	0,5	25.290	0,6	63.587	0,7	74.326	0,5	154.646	0,5
15. GAYRİ SAFİ YURTİÇİ HASILA (13 + 14)	515.746	100,0	806.059	100,0	1.371.218	100,0	2.416.870	100,0	4.267.429	100,0	8.512.286	100,0	15.641.013	100,0	31.355.811	100,0
(Alıcı Fiyatlarıyla)																

Kaynak : DİE

**TABLO 61 : İLİN GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILASININ SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI
(1987 Üretici Fiyatlarıyla MİLYON TL)**

SEKTÖRLER	1990		1991		1992		1993		1994		1995		1996		1997	
	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)	Milyon TL.	(%)
1. TARIM	29.380	30,2	29.881	31,0	29.429	29,6	25.704	25,8	27.094	27,5	28.763	28,9	29.539	28,0	30.582	28,4
a)Çiftçilik ve Hayvancılık	26.389	27,1	27.400	28,4	26.569	26,8	23.156	23,2	24.176	24,6	25.983	26,1	26.716	25,3	27.783	25,8
b)Omançılık	2.926	3,0	2.426	2,5	2.819	2,8	2.505	2,5	2.875	2,9	2.700	2,7	2.706	2,6	2.576	2,4
c)Balıkçılık	65	0,1	55	0,1	41	0,0	43	0,0	43	0,0	80	0,1	117	0,1	223	0,2
2. SANAYİ	2.727	2,8	3.368	3,5	4.922	5,0	5.044	5,1	7.528	7,6	3.200	3,2	3.346	3,2	4.292	4,0
a)Madencilik ve Taşocaklığı	33	0,0	0	0,0	232	0,2	2	0,0	1.559	1,6	1.452	1,5	1.437	1,4	2.054	1,9
b)İmalat Sanayii	750	0,8	764	0,8	810	0,8	893	0,9	820	0,8	937	0,9	988	0,9	1.086	1,0
c)Elektrik, Gaz ve Su	1.944	2,0	2.604	2,7	3.880	3,9	4.149	4,2	5.149	5,2	811	0,8	921	0,9	1.152	1,1
3. İNŞAAT	3.979	4,1	3.910	4,1	4.452	4,5	4.789	4,8	4.169	4,2	4.088	4,1	7.411	7,0	3.899	3,6
4. TİCARET	11.357	11,7	9.938	10,3	9.177	9,2	10.575	10,6	10.079	10,2	10.805	10,9	11.361	10,8	12.761	11,9
a)Toptan ve Perakende Ticaret	10.251	10,5	9.051	9,4	8.268	8,3	9.657	9,7	9.049	9,2	9.822	9,9	10.324	9,8	11.555	10,7
b)Otel, Lokanta Hizmetleri	1.106	1,1	887	0,9	909	0,9	918	0,9	10.030	1,0	983	1,0	1.037	1,0	1.206	1,1
5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME	30.532	31,4	29.935	31,1	31.639	31,9	33.653	33,8	29.966	30,4	32.574	32,7	34.782	32,9	36.649	34,0
6. MALİ KURULUŞLAR	2.323	2,4	2.155	2,2	2.250	2,3	2.201	2,2	2.387	2,4	2.284	2,3	1.920	1,8	2.012	1,9
7. KONUT SAHİPLİĞİ	6.565	6,7	6.635	6,9	6.686	6,7	6.756	6,8	6.818	6,9	6.835	6,9	6.964	6,6	7.014	6,5
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	501	0,5	491	0,5	495	0,5	521	0,5	480	0,5	502	0,5	515	0,5	534	0,5
9. (EKŞİ) İZAFİ BANKA HİZMETLERİ	2.427	2,5	2.244	2,3	2.343	2,4	2.278	2,3	2.473	2,5	2.347	2,4	1.936	1,8	1.977	1,8
10. SEKTÖRLER TOPLAMI (1-9)	84.937	87,3	84.069	87,2	86.707	87,3	86.965	87,3	86.048	87,4	86.704	87,1	93.902	88,9	95.766	88,9
11. DEVLET HİZMETLERİ	11.117	11,4	11.080	11,5	11.249	11,3	11.310	11,3	11.272	11,5	11.067	11,1	11.015	10,4	11.043	10,3
12. KAR AMACI OLMAYAN ÖZEL HİZ.KUR.	782	0,8	826	0,9	668	0,7	635	0,6	570	0,6	886	0,9	0	0,0	0	0,0
13. ARA TOPLAMI (10 + 12)	96.836	99,5	95.975	99,6	98.623	99,3	98.910	99,2	97.890	99,5	98.657	99,1	104.917	99,3	106.809	99,2
14. İTHALAT VERGİSİ (Alıcı Fiyatlarıyla)	442	0,5	415	0,4	677	0,7	757	0,8	539	0,5	855	0,9	752	0,7	873	0,8
15. GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (13 + 14) (Alıcı Fiyatlarıyla)	97.278	100,0	96.390	100,0	99.301	100,0	99.666	100,0	98.429	100,0	99.512	100,0	105.669	100,0	107.682	100,0

Kaynak: DİE

Gümüşhane ili cari fiyatlarla GSYİH'sının faaliyet kollarına göre dağılımı incelendiğinde; 1990 yılında en yüksek payın tarım sektörüne ait olduğu görülmektedir. Tarım sektörü içinde ise en yüksek payı çiftçilik ve hayvancılık oluşturmaktadır. 1997 yılı itibariyle ise en yüksek hasıla ulaştırma ve haberleşme sektörü (%31.7) tarafından yaratılmıştır. Ulaştırma ve haberleşme sektörü tarafından yaratılan hasıla 10 trilyon TL. civarındadır.

1997 yılı il GSYİH'sı içindeki payı açısından ikinci sırayı tarım sektörü almaktadır. Tarım sektörü tarafından yaratılan hasıla 9.4 trilyon TL. olup, il GSYİH'sının %30'unu teşkil etmektedir. Tarım sektörü içinde ise en yüksek payı çiftçilik ve hayvancılık oluşturmaktadır. İl tarım sektörü içinde çiftçilik ve hayvancılık tarafından yaratılan hasıla 9 trilyon civarında olup, tarım sektörü tarafından yaratılan hasılanın %95.2'sini oluşturmaktadır. Tarım sektörü içinde ormancılığın payı %4.2, balıkçılığın payı ise %0.6 civarındadır.

1997 yılı il GSYİH'sı içinde %18.3 ile üçüncü sırayı devlet hizmetleri, dördüncü sırayı %9.1 ile ticaret sektörü almaktadır. Ticaret sektörü tarafından yaratılan hasıla 2.9 trilyon TL. civarında olup, bunun %89.7'sini (2.6 trilyon TL.) toptan ve perakende ticaret, %10.3'ünü otel ve lokanta hizmetleri oluşturmaktadır.

Gümüşhane ili sanayileşmemiş bir ilimizdir. İl GSYİH'sı içinde, sanayi hasılasının payı ancak %1.8'dir. 1997 il sanayi sektörü tarafından yaratılan hasıla 558 milyar TL. olup, bunun %42.6'sını (183.6 milyar TL.) imalat sanayi, %32.9'unu (183.7 milyar TL.) madencilik ve taşocakçılığı, %24.5'ini (136.9 milyar TL.) elektrik, gaz, su alt sektörleri oluşturmuştur.

Gümüşhane ili GSYİH'sı ilçeler itibariyle incelendiğinde; 1996 yılı cari fiyatlarla en yüksek payın %40.8 ile merkez ilçeye ait olduğu dikkat çekmektedir. 1996 yılında merkez ilçe tarafından yaratılan GSYİH 6.4 trilyon TL. civarındadır. Merkez ilçeden sonra ikinci sırayı Kelkit ilçesi almakta olup, Kelkit ilçesi

tarafından 1996 yılında cari fiyatlarla 4 trilyon TL civarında GSYİH yaratılmıştır. Bu da il GSYİH'sının yaklaşık %26'sına tekabül etmektedir. İl GSYİH'sı içindeki payı açısından üçüncü sırayı Şiran ilçesi almaktadır. Şiran ilçesinin il GSYİH'sı içindeki payı %12.9 olup, 1996 yılı cari fiyatlarla bu ilçe tarafından yaratılan GSYİH'nın değeri yaklaşık 2 trilyon TL.'dir. Gümüşhane ili GSYİH'sının ilçeler itibariyle dağılımı Tablo 62'de görülebilir.

**TABLO 62 : GÜMÜŞHANE İLİ GSYİH'NIN İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI
(Cari Fiyatlarla)**

İlçe Adı	1995		1996		1996	
	GSYİH (Milyon TL)	İl İçindeki Payı (%)	GSYİH (Milyon TL)	İl İçindeki Payı (%)	Ülke GSYİH İçindeki Payı (%)	Türkiye Sıralaması
Merkez	2.955.381	34,72	6.380.846	40,80	0,04	357
Kelkit	2.467.405	28,99	4.060.819	25,96	0,03	460
Köse	566.335	6,65	1.024.780	6,55	0,01	795
Kürtün	603.143	7,09	856.320	5,47	0,01	825
Şiran	1.197.939	14,07	2.011.716	12,86	0,01	628
Torul	722.083	8,48	1.306.533	8,35	0,01	739
TOPLAM	8.512.286	100	15.641.014	100	0,11	

Kaynak : DİE

Tablodan görülebileceği gibi Gümüşhane'nin en gelişmiş ilçesi olan Merkez ilçe, Türkiye'de sıralamaya konu olan 918 ilçe arasında 357. sırada bulunmaktadır. İlçeler arası sıralamada; Kelkit ilçesi 460. Şiran ilçesi 628. Torul ilçesi 739. Köse ilçesi 795. Kürtün ilçesi 825. sıradadır.

Gümüşhane ilinin Türkiye ve Karadeniz Bölgesi içindeki yeri incelendiğinde ise, ilde yaratılan GSYİH'nın bölgenin yaklaşık %1 ve Türkiye GSYİH'sının yaklaşık %0.1'ini oluşturduğu dikkat çekmektedir. 1990 yılında sabit fiyatlarla il GSYİH'sının Karadeniz Bölgesi içindeki payı %1.2 iken, 1997 yılında %1.06'ya gerilemiştir. İl GSYİH'sının ülke içindeki payında da gerileme olmuş, 1990 yılında il GSYİH'sı Türkiye GSYİH'sının binde 1.16'sını oluştururken, 1997 yılında binde 1'in altına düşmüş ve %0.096 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 63'de Gümüşhane ili GSYİH'sının bölge ve ülke içindeki payının yıllar itibariyle gelişimi görülebilir.

TABLO 63 : İL GSYİH'SININ BÖLGE VE ÜLKE İÇİNDEKİ PAYI (1987 Üretici Fiy.)

YILLAR	GÜMÜŞHANE (A)		KARADENİZ BÖL (B)		TÜRKİYE (C)		İL GSYİH'İN PAYI	
	Milyon TL	Gelişme Hızı(%)	Milyon TL	Gelişme Hızı(%)	Milyon TL	Gelişme Hızı(%)	A/B (%)	A/C (%)
1990	97.278	-21,4	8.128.834	5,0	83.578.464	9,3	1,20	0,12
1991	96.390	-0,9	8.156.575	0,3	84.352.830	0,9	1,18	0,11
1992	99.301	3,0	8.742.594	7,2	89.400.745	6,0	1,14	0,11
1993	99.666	0,4	8.896.011	1,8	96.590.370	8,0	1,12	0,10
1994	98.429	-1,2	8.601.680	-3,3	91.320.722	-5,5	1,14	0,11
1995	99.512	1,1	8.952.445	4,1	97.887.800	7,2	1,11	0,10
1996	105.669	6,7	9.774.242	10,3	104.745.151	7,0	1,08	0,10
1997	107.682	1,9	10.184.398	4,2	112.631.203	7,5	1,06	0,10

Kaynak : DİE

Kişi başına düşen gelir açısından Gümüşhane ili değerlendirildiğinde, 1990 yılında 574 \$ olan kişi başına GSYİH 1990-1997 döneminde 2.3 kat artarak 1997 yılında 1.324 dolar seviyesine gelmiştir. Tablo 64'de Gümüşhane ili kişi başına GSYİH'sının yıllar itibariyle gelişimi bölge ve ülke ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

TABLO 64 : GÜMÜŞHANE'DE KİŞİ BAŞINA GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA(Cari Fiyatlarla)

YILLAR	GÜMÜŞHANE			KARADENİZ			TÜRKİYE		
	Bin TL	GELİŞME HIZI (%)	(\$)	Bin TL	GELİŞME HIZI (%)	(\$)	Bin TL	GELİŞME HIZI (%)	(\$)
1990	3.030	-	1.150	4.704	-	1.786	6.994	-	2.655
1991	4.800	58,4	1.136	7.478	59,0	1.770	10.996	57,2	2.603
1992	8.290	72,7	1.188	13.180	76,3	1.888	18.722	70,3	2.682
1993	14.859	79,2	1.330	23.854	81,0	2.134	33.314	77,9	2.981
1994	26.727	79,9	909	45.308	90,0	1.542	63.861	91,7	2.173
1995	54.417	103,6	1.178	88.448	95,2	1.915	125.924	97,2	2.727
1996	102.547	88,4	1.257	172.155	94,6	2.110	235.611	87,1	2.888
1997	202.296	97,3	1.324	355.475	106,5	2.327	461.522	95,9	3.021

Kaynak : DİE

Tablodan'da görüldüğü gibi 1990 yılında 1.150 dolar olan il kişi başına GSYİH'sı, 1993 yılına kadar yükselerek 1993 yılında en yüksek değeri olan 1.330 dolara ulaşmış, 1994 yılında 909 dolara düşmüştür. Bilindiği üzere 1994 yılında ülkede yaşanan ekonomik kriz nedeniyle döviz kurlarında aşırı bir yükselme olmuştur. Dolayısıyla cari fiyatlarla ilde kişi başına GSYH %79.9 artmasına rağmen dolar bazında kişi başına GSYİH %31.7 oranında düşmüştür.

İlde kişi başına düşen GSYİH bölge ve ülke açısından incelendiğinde; Gümüşhane ili kişi başına GSYİH'nın 1990-1997 döneminde devamlı olarak bölge ve ülke rakamlarının altında seyrettiği gözlenmektedir. 1997 yılında 1.324 dolar olan il kişi başına GSYİH'sı, 2.327 dolar olan Karadeniz Bölgesi GSYİH'sından %75.7 oranında, 3.021 dolar olan ülke GSYİH'sından ise 2.28 kat daha düşük gerçekleşmiştir. 1997 yılında 1.324 dolar olan kişi başına GSYİH ile Gümüşhane ili, ülke genelinde 80 il arasında 65. 17 il bulunan Karadeniz Bölgesi içinde ise 15. sıradadır.

4.10. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu

1970'li yıllara kadar gelişmenin temel göstergesi olarak görülen kişi başına gelir; toplumsal gelişmişliği yeterince açıklayamayan, yalnızca talep genişlemesini açıklayabilen dar kapsamlı bir göstergedir. Gerçekte gelişme kavramı; fiziki kapasite büyüklüğü ve gelir artışı gibi iktisadi gelişmeler yanında, bunların gelir grupları ve bölgeler arası dağılımı ile sosyal ve kültürel birikimlerin yansıtılabildiği toplumsal gelişme düzeyini ifade etmektedir. Bu anlayışla gelişme; ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılarındaki ilerlemeyi kapsamakta ve bir bütün oluşturmaktadır. Bu bakımdan, illerin ve bölgelerin gelişmişlik sıralamasında; kişi başına düşen milli gelirin artırılması şeklinde özetlenebilecek iktisadi büyüme kavramıyla beraber, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve ölçülebilen bütün sosyal değişkenleri de içeren bir “sosyo-ekonomik gelişme” ölçütü daha anlamlı olabilmektedir.

DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından yapılan “İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996)” temel bileşenler analizi yöntemini kullanarak illeri beş grup gelişmişlik derecesine ayırmıştır. Araştırma Aralık 1993'teki idari yapıyı esas aldığından 76 ili kapsamaktadır. 1990-1993 yıllarına ait il ölçeğinde 58 gösterge kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan göstergeler; demografi, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı ve

illerde on bin kişiye düşen özel otomobil, motorlu kara taşıtı ve faks aboneliği ile fert başına düşen telefon kontör değeri ve elektrik tüketim miktarının içerildiği diğer refah göstergelerinden oluşan Sosyal Göstergelerle, imalat sanayi, inşaat, tarım ve mali göstergelerden oluşan Ekonomik Göstergelerdir. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, ekonomik ve sosyal yapıları temsil eden 58 değişkenin ortak bileşkesi olarak ve temel bileşenler analiziyle ortaya çıkarılan temel bileşen değerleri esas alınarak oluşturulmuştur. Sıralama ve sıralamaya esas teşkil eden endeks değerleri, orijinalinden aynen alınarak Tablo 65’de verilmiştir.

TABLO 65 : İLLERİN SOSYO – EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

SIRA	İL ADI	ENDEKS	SIRA	İL ADI	ENDEKS
1.	İSTANBUL	4,879015	39.	AMASYA	-0,193947
2.	ANKARA	3,324472	40.	KARAMAN	-0,225250
3.	İZMİR	2,707983	41.	AFYON	-0,228109
4.	KOCAELİ	1,745641	42.	NİĞDE	-0,280378
5.	BURSA	1,561681	43.	KASTAMONU	-0,331970
6.	ESKİŞEHİR	1,010243	44.	ÇORUM	-0,338263
7.	ANTALYA	0,979019	45.	GİRESUN	-0,342129
8.	TEKİRDAĞ	0,912105	46.	ARTVİN	-0,361540
9.	ADANA	0,825002	47.	ERZINCAN	-0,369077
10.	İÇEL	0,692054	48.	SİVAS	-0,408015
11.	MUĞLA	0,625896	49.	AKSARAY	-0,449240
12.	AYDIN	0,572214	50.	KAHRAMANMARAŞ	-0,450686
13.	BALIKESİR	0,566499	51.	BARTIN	-0,472164
14.	KIRKLARELİ	0,554468	52.	TOKAT	-0,481332
15.	KAYSERİ	0,530593	53.	ÇANKIRI	-0,506919
16.	DENİZLİ	0,501473	54.	SİNOP	-0,512526
17.	BİLECİK	0,474944	55.	ORDU	-0,535689
18.	EDİRNE	0,408019	56.	ERZURUM	-0,550649
19.	ZONGULDAK	0,362269	57.	DİYARBAKIR	-0,614462
20.	ÇANAKKALE	0,351583	58.	YOZGAT	-0,639394
21.	ISPARTA	0,337425	59.	ŞANLIURFA	-0,657586
22.	MANİSA	0,308470	60.	TUNCELİ	-0,694920
23.	UŞAK	0,249609	61.	ADIYAMAN	-0,752853
24.	KONYA	0,220072	62.	KARS	-0,754675
25.	GAZİANTEP	0,199953	63.	GÜMÜŞHANE	-0,783385
26.	HATAY	0,189559	64.	BAYBURT	-0,798578
27.	SAKARYA	0,154779	65.	BATMAN	-0,869404
28.	BOLU	0,147192	66.	MARDİN	-0,916083
29.	BURDUR	0,144998	67.	VAN	-0,955459
30.	KIRIKKALE	0,141061	68.	SİİRT	-0,970848
31.	KÜTAHYA	0,093397	69.	İĞDIR	-0,980015
32.	NEVŞEHİR	0,006389	70.	HAKKARİ	-1,053626
33.	ELAZIĞ	-0,024586	71.	BİTLİS	-1,056951
34.	TRABZON	-0,034803	72.	ARDAHAN	-1,057505
35.	SAMSUN	-0,042239	73.	BİNGÖL	-1,060746
36.	KIRŞEHİR	-0,116527	74.	AĞRI	-1,134534
37.	RİZE	-0,122267	75.	ŞIRNAK	-1,224524
38.	MALATYA	-0,179552	76.	MUŞ	-1,244671

Kaynak : DPT, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması

İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasını ve endeks değerlerini belirleyen temel faktörler; illerin sahip oldukları nüfus büyüklüğü, yüzölçümü ya da şehirleşme oranı gibi bir takım yüzeysel büyüklükler değildir. Sıralamayı belirleyen başlıca faktörler; illerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve her şeyden önemlisi gelir düzeyinin il nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada sağladıkları başarı olmaktadır. Tablodan da görüldüğü gibi illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında İstanbul ili birinci, **Gümüşhane 63.** sırada Muş ili ise sonuncu sırada yer almaktadır. Araştırmanın diğer amaçlarından birisi de, eşdeğer gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve ülke genelinde homojen alanların saptanmasıdır. Yapılan çözümlenmeler ve değerlendirmeler sonucunda ülke; farklı gelişmişlik düzeylerinde 5 ayrı gruba ayrılmıştır. Bu ayrıma göre birinci grupta 5, ikinci grupta 11, üçüncü grupta 26, dördüncü ve beşinci grupta ise 17’şer il yer almaktadır. Gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarının dağılımı orijinal çalışmadan aynen alınarak Tablo 66’da verilmiştir.

TABLO 65 : GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE KADEMELİ İL GRUPLARI

1.DERECEDE GELİŞMİŞ İLLER	2.DERECEDE GELİŞMİŞ İLLER	3.DERECEDE GELİŞMİŞ İLLER	4.DERECEDE GELİŞMİŞ İLLER	5.DERECEDE GELİŞMİŞ İLLER
1. İstanbul	1. Eskişehir	1. Bilecik	1. Kastamonu	1. Tunceli
2. Ankara	2. Antalya	2. Edirne	2. Çorum	2. Adıyaman
3. İzmir	3. Tekirdağ	3. Zonguldak	3. Giresun	3. Kars
4. Kocaeli	4. Adana	4. Çanakkale	4. Artvin	4. Gümüşhane
5. Bursa	5. İçel	5. Isparta	5. Erzincan	5. Bayburt
	6. Muğla	6. Manisa	6. Sivas	6. Batman
	7. Aydın	7. Uşak	7. Aksaray	7. Mardin
	8. Balıkesir	8. Konya	8. Kahramanmaraş	8. Van
	9. Kırklareli	9. Gaziantep	9. Bartın	9. Siirt
	10. Kayseri	10. Hatay	10. Tokat	10. Iğdır
	11. Denizli	11. Sakarya	11. Çankırı	11. Hakkari
		12. Bolu	12. Sinop	12. Bitlis
		13. Burdur	13. Ordu	13. Ardahan
		14. Kırıkkale	14. Erzurum	14. Bingöl
		15. Kütahya	15. Diyarbakır	15. Ağrı
		16. Nevşehir	16. Yozgat	16. Şırnak
		17. Elazığ	17. Şanlıurfa	17. Muş
		18. Trabzon		
		19. Samsun		
		20. Kırşehir		
		21. Rize		
		22. Malatya		
		23. Amasya		
		24. Karaman		
		25. Afyon		
		26. Niğde		

Kaynak : DPT, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması

Tablodan da görüldüğü gibi **Gümüşhane** ili bu çalışmaya göre **beşinci derecede gelişmiş iller grubunda yer almaktadır**. Çoğunluğunu Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan illerin oluşturduğu beşinci derecede gelişmiş iller grubu; Tunceli, Kars, Batman, Iğdır, Hakkari, Bitlis, Ardahan, Bingöl, Ağrı, Muş Şırnak, Batman, Adıyaman, Mardin, Siirt, Bayburt, Van ve Gümüşhane illerinden oluşmaktadır. Gümüşhane'nin içinde yer aldığı coğrafi bölge olan Karadeniz Bölgesi illerinin 8'i dördüncü derecede gelişmiş iller grubunda, 6'sı ise üçüncü derecede gelişmiş iller grubunda yer almıştır.

Araştırmaya göre Gümüşhane ilinin de içinde yer aldığı beşinci derecede gelişmiş illerin ortak özellikleri şöyle sıralanabilir;

Grupta yer alan illerin tamamı göç vermektedir. Nüfus artış hızı ve yoğunluğu ülke ortalamasının altında, doğurganlık oranı ve ortalama hanehalkı büyüklüğü ülke ortalamasının üstündedir. Ülke geneli için nüfus artış hızı binde 21.71, nüfus yoğunluğu 73 kişi, doğurganlık oranı binde 2.65 ve ortalama hanehalkı büyüklüğü 4.97 iken, grubu oluşturan illerin tamamı için, nüfus artış hızı binde 11.06, nüfus yoğunluğu 40 kişi, doğurganlık oranı binde 4.90 ve ortalama hanehalkı büyüklüğü 7.35 kişidir. Gümüşhane ili için ise nüfus artış hızı binde - 8.62, nüfus yoğunluğu 26 kişi, doğurganlık oranı binde 2.98 ve ortalama hanehalkı büyüklüğü 5.98'dir.

Grubu oluşturan illerdeki nüfusun önemli bir bölümü geçimini tarımdan sağlamaktadır. Toplam istihdamın %75.5'i tarım sektöründe çalışmaktadır. Buna karşılık sanayi sektöründeki istihdam ise ancak %3 seviyesindedir. Ülke genelinde istihdamın %53.66'sı tarım sektöründe, %12.80'i sanayi sektöründe çalışırken, Gümüşhane ili iktisaden faal nüfusun %74.73'ü tarım sektöründe, %2.63'ü ise sanayi sektöründe çalışmaktadır.

İstihdamın büyük bir kısmı tarım ve bu sektör içinde de büyük ölçüde hayvancılıkta yoğunlaşmış olmasına rağmen, kırsal nüfus başına düşen tarımsal ürünler üretimi, ülke ortalamasının altında bulunmaktadır. Bunun başlıca nedeni tarımsal verimliliğin düşük olmasıdır. Başka bir deyişle, tarım sektöründe önemli ölçüde gizli işsizlik sorunu yaşanmaktadır. Grubu oluşturan illerdeki tarımsal üretimin ülke tarımsal üretimine oranı % 9.807, Gümüşhane tarımsal üretiminin ülke tarımsal üretimine oranı ise % 0.389'dur.

Grubu oluşturan illerde Orta ve büyük ölçekli üretim yapan işyeri sayısı 68 olup söz konusu tesislerin büyük bir kısmı kamu sektörüne aittir.

Temel sosyal göstergelerden, okur-yazar nüfus oranı nispi olarak düşüktür. Benzer şekilde, kadın nüfusun okur-yazarlık oranıyla beraber, okullaşma oranları da düşüktür. Ülke genelindeki okur-yazar nüfus oranı %80.5 iken, grubu oluşturan illerde genel olarak %60.73 seviyesinde kalmaktadır. Gümüşhane ili okur-yazar nüfus oranı %78.52, kadın nüfus okur-yazar oranı ise %69.34'dür.

Ülke topraklarının %17'sine, nüfusun %9' una sahip beşinci derecede gelişmiş iller grubunun GSYİH'dan aldığı pay %3.5 düzeyindedir. Dolayısıyla kişi başına düşen GSYİH değeri ülke için 100 kabul edildiğinde, bölge illeri için bu rakam 39'dur. 1997 yılı itibariyle ülke geneli için kişi başına düşen GSYİH 3.021 dolar iken, Gümüşhane ilinde kişi başına düşen GSYİH 1.324 dolardır.

Grubu oluşturan illerde gelirin düşük olması nedeniyle, tasarruf ve kredi imkanları yeterli düzeyde değildir. Toplam banka mevduatı içindeki payı %1.22 iken, toplam banka kredileri içindeki payı %0.79'dur.

Bu gruptaki iller genel olarak değerlendirildiğinde; beşinci derecede gelişmiş iller grubunun kademeli il grupları arasında en düşük değerlere sahip olduğu görülmektedir. Gelişmişlik düzeyi görece olarak düşük coğrafi olarak da dağlık ve

engebeli bir yapıya sahip olan bu gruptan diğer gruplara yoğun bir göç yaşanmaktadır. Göç olgusu grupta yer alan illerin ekonomik durgunluğuna ve gerilemesine de neden olmaktadır. Dolayısıyla bu grubu oluşturan illerde refah seviyesinin yükseltilerek, diğer gruplarla olan gelişmişlik farklarının azaltılması gerekmektedir. Sosyo-ekonomik farklılıkların giderilmesinde atılacak en önemli adım, göçü durduracak politikalar ve uygulamalar olacaktır.

Gümüşhane ili sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından, ilçeler itibariyle değerlendirildiğinde ise; Merkez ilçenin, Türkiye genelinde incelenen 858 ilçe içerisinde 175. sırada, il içerisinde ise birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Kürtün ilçesi il içerisinde son sırada bulunurken, Türkiye genelinde 797.sırada yer almaktadır. Gümüşhane'nin ilçeler itibariyle gelişmişlik sıralaması Tablo 67'de verilmiştir.

TABLO 67 : İLÇELER İTİBARIYLA SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

İLÇE ADI	858 İLÇE İÇİNDE GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI	İL İÇİNDE GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI
Merkez	175	1
Köse	518	2
Kelkit	539	3
Torul	551	4
Şiran	562	5
Kürtün	767	6

5. YÖRENİN EKONOMİK GELİŞME YÖNÜNDEN ANALİZİ

İnsan faaliyetlerinin belirli alanlarda toplanması, nüfusun gelişi güzel dağılmak yerine asıl faaliyetler çerçevesinde topluluklar meydana getirmesi, merkezi yerleşim birimlerinin (kentlerin) oluşmasına neden olmuştur. Bu yerleşim birimleri tarih boyunca çeşitli sosyal ve ekonomik değişkenlerin etkisi altında sürekli değişmiştir. Kent ekonomilerinin ulaştıkları seviyeleri, ülke ve bölgenin gelişmişlik derecesine olduğu kadar kendi özel koşullarına yani sahip oldukları üretici güçlerin gelişme eğilimleriyle de yakından ilişkilidir. Her iki kesimden gelen kümülatif etkiler, bir şehrin çekim merkezi olup olmamasında belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bazı şehirler kamunun özel desteğine rağmen yeterli bir gelişme gösteremezken, bazı şehirler sahip oldukları üretici güçlerin kendi iç dinamizmiyle gelişme başarısını gösterebilmektedir. Bu anlamda şehir dinamiğini oluşturan unsurların incelenmesi özel bir önem taşımaktadır. Söz konusu unsurlar bir şehrin sosyo-ekonomik gelişmesinin alt ve üst yapı donanımları tarafından belirlenmektedir. endüstri devrimiyle birlikte ortaya çıkan yeni teknik süreçte, alt ve üst yapı donanımlarının birbirleriyle uyumuna göre hızlı, yavaş statik ve gerileyen tipte şehir yapıları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda; doğal altyapı, maddi altyapı, kurumsal altyapı ve beşeri altyapı birbirini tamamlayarak geliştiği ölçüde, gelir düzeyi ve sosyal düzeyi artan bir şehir tipi ortaya çıkmaktadır. Bu olgu şehir gelişimini, entegre bir sosyo-ekonomik süreç ve bunun getirdiği “yığılma ekonomisi” olarak düşünmeyi gerektirmektedir. Söz konusu yığılma ekonomilerinin büyüklük, yoğunluk ve sahip olduğu nitelikler; bir yandan şehrin sahip olduğu altyapı ve üstyapı donanımlarına, diğer yandan da bunlar arasındaki bileşim, etkileşim ve üretim sürecinde oluşan ileri ve geri bağlantılar ile yerleşim yeri faktörlerine bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla devlet yatırımlarının dışsal etkileri, belediyelerin kent planlaması, meslek kuruluşlarının uyarıcı ve yönlendirici faaliyetleri şehirlerin sosyo-ekonomik düzeyine şekil vermektedir.

5.1. Mevcut durum

Bu bölümde yukarıda belirtilen bir şehrin gelişme dinamiklerini oluşturan altyapı ve üstyapı donanımı ile sahip olduğu üretici güçler açısından Gümüşhane ili değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bir başka deyişle yatırım ortamının unsurları olan coğrafi ve demografik yapıdan, kentsel altyapı ve gelir durumuna kadar sermaye birikim süreçlerini belirleyen, yatırım kararlarını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen bütün faktörler olumlu/olumsuz yönleriyle bu bölümde incelenecektir.

5.1.1. Coğrafi Konum

Karadeniz Bölgesinin doğu bölümünde, denize kıyısı olmayan ve iç kesimlerde yer alan Gümüşhane ili, 6.575 km²'lik bir alan üzerinde kurulmuş olup, il toprakları Karadeniz Bölgesinin %5.7'sini oluştururken Türkiye'nin %0.8'ini kaplamaktadır. Engebeli bir arazi yapısına sahip olan Gümüşhane il alanının, %60'ını dağlar, %29'unu platolar, %11'ini ise ovalar oluşturmaktadır. Dağlık bir bölgede bulunan ilde, tarım arazisinin payı doğal olarak oldukça düşüktür. Topraklarının %25'i orman ve fundalık, %33'ü çayır ve mera, %25'i tarım dışı araziden oluşan Gümüşhane il alanının ancak %17'sinde tarım yapılabilmektedir.

Denizden yüksekliği 1210 metre olan il arazisi, Yeşilırmak ve Doğu Karadeniz su toplama havzalarının kaynağı konumundadır. Doğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesini birbirine bağlayan il, iklim açısından hakim bir iklim karakterine sahip olmayıp geçiş iklimi özellikleri gösteren, mikro klima iklim koşullarına sahiptir. İlin Doğu Karadeniz Havzasında kalan bölümlerinde nispeten nemli ve ılık bir iklim yaşanırken, Kelkit, Şiran yöresinde karasal iklim hüküm sürmektedir.

5.1.2. Demografik Durum

Gümüşhane il nüfusu (1997 Genel Nüfus Tespit Sonuçları) 153.990 olup, nüfusun %41'i şehirlerde, %59'u köylerde yaşamaktadır. İl genelinde nüfus yoğunluğu 23 kişi/km² olup, Türkiye genelinde 81 kişi/ km² olan nüfus yoğunluğunun çok altında kalmaktadır. Nüfusun kırsal kesimde yoğunlaşmış olması, düşük tarımsal ve hayvansal hasıla sebebiyle ekonomik sıkıntılara yol açmakta ve diğer etkenlerle birlikte ilden göçe neden olmaktadır. Gümüşhane ili Karadeniz Bölgesi illeri içinde (-binde 148) net göç hızı en yüksek olan ildir.

İlde iktisaden faal nüfusun %74.73'ü tarım ve hayvancılık, %2.63'ü ise imalat sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Gümüşhane ilinde tarım sektöründe çalışanların oranı %75 civarında olmasına rağmen, tarımsal hasılanın il GSYİH'sı içindeki payı ancak %30'lar seviyesindedir.

İlde okuma yazma oranı %78.52 olup, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye geneli okuma yazma oranına yakındır. İlde okuma-yazma oranı %78.52 olup, Karadeniz Bölgesi ve Türkiye geneli okuma yazma oranına yakındır. İlde çalışan nüfusun %76.14'ü okuma yazma bilmekte olup, yaklaşık %55'i ilkokul mezunudur. Çalışan nüfus içinde üniversite mezunlarının oranı ise %3.24'tür.

1996 yılı itibariyle Gümüşhane'de SSK ile doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan nüfus 27.976 olup, il nüfusuna oranı %17.93'tür. İl SSK kapsamındaki nüfus bakımından gerek Karadeniz bölgesi (%38.17) gerekse Türkiye (%45.33) ortalamalarının çok altında kalmaktadır.

5.1.3. Altyapı Durumu

Gümüşhane ili gerek teknik altyapı (ulaşım, haberleşme, enerji, sulama) gerekse beşeri altyapı açısından önemli bir altyapı sorunu olmayan bir ildir.

İl ulaşım açısından karayolu ile sınırlı bir ulaşım olanağına sahip olmakla birlikte, 98 km uzaklıkta bulunan Trabzon ili vasıtasıyla havayolu ve deniz taşımacılığında yararlanabilecek durumdadır. İlin gerek ilçe ve köyleriyle gerekse diğer illerle olan ulaşımında herhangi bir sorun olmamakla birlikte, kırsal kesim ulaşım ağının kalitesi düşüktür. Nitekim 1996 yılı itibariyle Gümüşhane ili kırsal kesim asfalt yol oranı %11.64 iken bu oran Karadeniz Bölgesi'nde %14.43 Türkiye genelinde ise %26.50'dir. Kırsal kesim asfalt yol oranı bakımından Gümüşhane, iller sıralamasında 75. durumdadır.

İlde elektrik enerjisi ulusal enerji ağından sağlanmakta olup, 1996 yılında 42.399 mwh elektrik tüketilmiştir. Aynı yıl il kişi başına elektrik tüketimi 278 kwh iken, Karadeniz Bölgesi'nde 776 kwh, Türkiye genelinde ise 1.183 kwh'dır. İl elektrik üretimi açısından ciddi bir potansiyel taşımaktadır. Nitekim bu potansiyeli değerlendirmek amacıyla " Harşit Projesi" kapsamında dört adet baraj ve HES planlanmıştır. Proje tamamlandığında yılda 814 Gwh elektrik üretililecektir.

Gümüşhane iline bağlı köylerin tamamında elektrik mevcut olup, 275 köy ve 179 köy bağlısında yeterli içme suyu vardır. Kırsal kesim nüfusunun %81'i yeterli içme suyuna sahip olan Gümüşhane ili, içme suyu olanakları açısından Karadeniz Bölgesi (%73) ve Türkiye (%78) geneline göre daha şanslı bir il konumundadır.

Gümüşhane ili sağlık hizmetleri açısından, gerek nitelik gerekse nicelik açısından yetersiz durumdadır. İlde yataklı tedavi hizmetleri üç devlet hastanesi, bir sağlık merkezi tarafından yürütülmektedir. 325 yatağa sahip olan bu kurumlarda 1997 yılı yatak işgal oranı %32.9, onbin kişiye düşen yatak sayısı 20.9'dur.

Kamu yatırım harcamaları açısından değerlendirildiğinde; Gümüşhane ilinde 1997 fiyatlarıyla 1990-1996 döneminde toplam 9 trilyon TL. harcama yapıldığı görülmektedir. 17 ilin yer aldığı Karadeniz Bölgesi içinde, Gümüşhane'nin 1990-1996 dönemi kamu yatırım harcamaları içindeki payı %3.38'dir. 1990-1996

dönemi toplam kamu yatırım harcamaları açısından il, Türkiye genelinde 54. sırada, 1996 kişi başına kamu yatırım harcaması bakımından ise 22. sırada yer almaktadır. 1990-1996 döneminde Gümüşhane ili kamu yatırım harcamaları tutarı Karadeniz Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri Tablo 68’de görülebilir

TABLO 68 : 1990-1996 DÖNEMİ KAMU YATIRIM HARCAMALARININ GELİŞİMİ
(1997 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL.)

YILLAR	HARCAMA TUTARI			%	
	GÜMÜŞHANE(A)	KARADENİZ BÖL(B)	TÜRKİYE(C)	A/B	A/C
1990	2.830.471	58.970.647	1.466.941.000	4,80	0,19
1991	1.250.972	43.899.375	1.457.779.896	2,85	0,09
1992	1.973.233	46.477.328	1.477.661.638	4,25	0,13
1993	769.605	33.726.566	1.517.857.461	2,28	0,05
1994	458.844	19.361.058	976.944.201	2,37	0,05
1995	653.679	23.116.358	807.899.926	2,83	0,08
1996	1.123.446	42.619.066	936.976.536	2,64	0,12
1990-1996	9.060.250	268.170.398	8.642.060.658	3,38	0,10

Kaynak : İller ve Bölgeler İtibariyle Çeşitli Göstergeler, DPT

1998 yatırım programına göre; Gümüşhane ili kamu yatırım harcaması tutarı 3.6 trilyon civarında olup, bunun %63.4’ü tarım, %1.4’ü imalat, %13.5’i ulaştırma-haberleşme, %6.4’ü eğitim, %4.4’ü sağlık, %0.7’si konut, %10.2’si ise diğer kamu hizmetleri olarak planlanmıştır.

5.1.4. Tarımsal Yapı ve Hayvancılık

İl GSYİH’sının sektörel dağılımı ve faal nüfusun istihdam durumu açısından, Gümüşhane ilinde en önemli iktisadi faaliyet kollarından biri tarım ve hayvancılıktır. Buna rağmen il tarım sektörünün bölge ve ülke tarımı içinde çok az bir yer tuttuğu Karadeniz Bölgesi tarım hasılası içindeki payının %1.4, Türkiye tarımsal hasılası içindeki payının %0.23 seviyelerinde olduğu görülmektedir.

Gümüşhane ilinin 1996 yılı tarımsal hasılasının %95.21’ini çiftçilik ve hayvancılık, %4.17’sini ormancılık, %0.62’sini ise balıkçılık gelirleri oluşturmaktadır. İlde, çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerinin küçük aile

işletmelerine dayalı olarak yürütüldüğü, 1991 tarım sayımına göre ilde bulunan 20.368 tarımsal işletmeden 15.532'sinin 1-49 dekar araziye sahip olduğu dikkat çekmektedir. Gümüşhane'de dikkat çeken bir başka nokta, tarımsal işletmelerin büyük bir çoğunluğunda bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerinin (%87) birlikte yürütülüyor olmasıdır.

5.1.4.1. Bitkisel retim

Engibeli bir arazi yapısına sahip olan Gümüşhane il alanının ancak %17'si bitkisel üretim için uygundur. İl tarım arazisinin %98'inde tarla ürünleri üretimi yapılmakta olup, meyve bahçeleri ile sebze ekim alanlarının tarım arazisi içindeki payı ise %2 düzeyindedir. Bunun sonucu olarak bitkisel üretim değeri içinde en önemli unsuru tarla ürünleri oluşturmaktadır. 1996 yılında Gümüşhane'de pazarlanan bitkisel ürünlerden elde edilen gelirin %78.9'unu tarla ürünleri, %7.1'ini sebzeler, %14'n meyveler oluşturmaktadır. Tarla rnleri hasılası içinde tahıllar önemli bir yer işgal etmekte olup, yumru bitkilerin payı da azımsanmayacak bir düzeydedir. Meyve rnlerinde ise fazla çeşitliliğin görülmediği ilde; yumuşak çekirdekli meyvelerden elma, taş çekirdekli meyvelerden vişne, sert kabuklulardan ceviz, zms meyvelerden dut en çok üretimi yapılan meyvelerdir. Ceviz ve dut yetiştiriciliğinin gerek iklim, gerekse arazi yapısı nedeniyle Gümüşhane ili için çok uygun olduğu görülmektedir. İl sebze üretimi içinde ise lahana (baş), fasulye önemli bir yer tutmakta olup, az miktarda da diğer sebzelerden üretilmektedir.

Gümüşhane ilinde tarımsal yapının gerek coğrafi iklimsel, gerekse tarımsal modernizasyonunun yeterince sağlanmamış olması sebebiyle göreceli olarak geri kaldığı bitkisel üretimde verimliliğin düşük olduğu gözlenmektedir.

5.1.4.2 Hayvancılık

Gümüşhane ili iklim özellikleri ve arazi yapısı bakımından hayvancılık potansiyeli yüksek olan bir ildir. İlde tarım alanlarının kıt ve verimsiz olması, yüksek kesimlerde geniş yaylaların bulunması il iktisadi yaşamında hayvancılığın önemli bir faaliyet kolu olmasına zemin oluşturmaktadır. İlde çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelirin yaklaşık %55'ini hayvancılık sektörü oluşturmaktadır. Hayvancılığın il ekonomik yaşamında önemli bir yeri olmasına rağmen yeterince gelişmemiş olduğu, görece geri olduğu gözlenmektedir. İlde ağırlıklı olarak büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta, tavukçuluk ve arıcılık da giderek gelişmektedir. İlde büyükbaş hayvan varlığı içerisinde kültür ve kültür melezi sayısını artırma çabaları son yıllarda yoğunlaşmasına rağmen mevcut hayvan varlığının hala %71'i yerli ırk hayvandan oluşmaktadır. İl büyükbaş hayvancılığında gerek besi koşullarının yetersiz olması, gerekse yerli ırk hayvanın hayvan varlığının önemli bir kısmını teşkil etmesi nedeniyle et ve süt verimi Karedeniz Bölgesi ve ülke ortalamasının altındadır. Büyükbaş hayvan besiciliğinin yanısıra, koyunculuk da il hayvansal faaliyetlerinin önemli bir unsurudur. Arazisinin üçte biri çayır ve mera olan Gümüşhane'de koyunculuk faaliyetleri mer'aya dayalı olarak yapılmaktadır.

5.1.5. Sanayi

Gümüşhane sanayisi gelişmemiş, dolayısıyla ekonomik olarak görece geri kalmış illerimizden biridir. 1997 yılı itibariyle il imalat sanayi tarafından yaratılan hasıla, il GSYİH'sının ancak binde 8'ini oluşturmaktadır. İl iktisaden faal nüfusunun (1990 yılı) %2.63'ünün istihdam edildiği imalat sanayiinin il ekonomisine yeterince katkı sağlayamadığı dikkat çekmektedir. Mevcut durumda ilde önemli bir kısmı küçük orta boy işletme olan 14 sanayi tesisi bulunmaktadır. İlde bulunan tesislerin 10'u özel sektöre ait olup, 4'ü ise kamu iştiraki olan işletmelerdir.

Muhtelif sektörlerde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin 8'i merkez ilçede, 2'si Kelkit, 2'si Şiran, 1'i Köse, 1'i de Kürtün ilçesinde bulunmaktadır.

Gümüşhane'de 1'i merkez ilçe, 1'i de Kelkit ilçesinde olmak üzere iki küçük sanayi sitesi faaliyet bulunmaktadır. Merkez ilçedeki küçük sanayi sitesinde bulunan 120 iş yerinden 47'si, Kelkit ilçesinde bulunan 212 işyerinden 36'sı amaca uygun kullanılmaktadır. Sanayinin sağlıklı gelişmesi açısından önemli işlevleri olan Organize Sanayi Bölgesi bulunmayan ilde, OSB oluşturma girişimleri devam etmektedir.

5.1.6. Turizm

Gümüşhane ili sahip olduğu zengin kültürel ve doğa değerleri (mağaralar, yaylalar, bitki örtüsü vb.) ile turizm açısından cazibesi olan bir ildir. Merkez ilçede bulunan Roma-Bizans döneminden ve yörede egemenlik kurmuş Türk devletlerinden kalan tarihi eserler ile Kelkit ilçesinde bulunan Satala Antik Kenti ve ilin geneline yayılmış muhtelif tarihi eserler, doğa güzellikleri ilin önemli turizm varlıklarıdır. Ancak ülkemizde, turizm sektörünün kıyı turizmine dönük olarak planlanmış olması ve desteklenmesi nedeniyle il turizm potansiyeli yeterince değerlendirilememektedir. İlin gelişme perspektifleri içinde özellikle, Zigana Kayak Merkezinin kurulması halinde turizm sektörünün önemli bir işlevi olacağı ve turizm potansiyel iyi değerlendirildiği takdirde, il turizm gelirlerinin önemli boyutlara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

5.1.7. Bankacılık

Gümüşhane ilinde bankacılık faaliyetleri merkez ve Kelkit ilçelerinde yoğunlaşmıştır. İlde diğer tüm sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektörü de göreceli olarak geri kalmış durumda olup, halkın bankacılık hizmetlerinden yararlanma düzeyi oldukça düşüktür. 1997 yılı itibarıyla il genelinde kişi başına

düşen banka mevduatı 58.932.398 TL. (286 \$), kişi başına düşen banka kredisi 13.358.010 (65\$) ve kredi-mevduat oranı %23'dür. Kişi başına düşen banka mevduatı, kredi miktarı ve kredi-mevduat oranı açısından il verileri bölge ve ülke verilerinin altında kalmaktadır.

5.1.8. Teşvik Durumu

Bir yörede yatırımların özendirilmesinde uygulanan tedbirlerden en önemlisi yatırım teşvik tedbirleridir. Devletler bölgeler veya iller arasındaki gelişmişlik farkını gidermek amacıyla illere veya yörelere farklı yatırım teşvikleri uygulamaktadır. Yine, Devlet belirli sektörlerin gelişmesini sağlamak amacıyla, gelişmesini istediği sektörlerle (özel önem taşıyan sektörlerle) farklı teşvik tedbirleri uygulamaktadır. Yatırımların özendirilmesine yönelik olarak uygulanabilecek Devlet Yardımları açısından, Gümüşhane ili Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli İller kapsamında olup, ayrıca 4325 Sayılı Yasa ile belirlenmiş teşviklerden de yararlanmaktadır. 1990-1998 (Ekim) döneminde Gümüşhane iline verilen yatırım teşvik belgelerinin sayısı, toplam yatırım tutarı ve istihdam durumu Türkiye ve Karadeniz Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 69'da verilmiştir.

TABLO 69 : YILLAR İTİBARIYLA TÜRKİYE, KARADENİZ BÖLGESİ VE GÜMÜŞHANE İLINE VERİLEN YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN DAĞILIMI

Y I L L A R	TÜRKİYE			KARADENİZ BÖLGESİ			GÜMÜŞHANE		
	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı (Mil. TL)	İstihdam (Kişi)
1990	3.139	67.626.267	181.623	388	1.729.635	9.141	9	25.329	320
1991	1.775	96.067.960	171.681	181	2.674.342	11.662	8	99.995	375
1992	1.555	147.319.462	113.527	114	15.588.731	9.626	0	0	0
1993	3.052	583.359.992	498.174	245	38.057.590	16.263	2	26.181	73
1994	1.391	361.012.790	90.493	116	13.476.996	8.569	0	0	0
1995	4.953	2.998.615.508	376.042	249	74.589.977	19.185	3	553.536	115
1996	5.025	2.659.337.368	271.870	347	120.766.404	19.489	3	496.872	109
1997	5.144	3.498.264.569	335.647	381	128.055.922	42.523	2	3.701.777	210
1998*	3.214	2.872.612.850	224.155	329	231.341.533	19.577	3	958.000	110
TOPLAM	29.248	13.284.216.766	2.263.212	2.350	626.281.130	156.035	30	5.861.690	1.312

Not (*): 30 Eylül İtibariyle

Kaynak : Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

Tablodan da görüldüğü gibi, Gümüşhane ilinde yatırım yapmak amacıyla 1990 yılında 9, 1991 yılında 8 teşvik belgesi alınmıştır. Takip eden yıllarda ise giderek azalan teşvik belgeli yatırımların sayısı 1998 yılında 3 adet olarak gerçekleşmiştir. 1990-1998 döneminde ile yönelik olarak toplam yatırım tutarı 5.9 trilyon T.L. olan 30 adet teşvik belgeli yatırım projesi ile 1.312 kişiye istihdam öngörülmüştür. Söz konusu dönemde, Karadeniz Bölgesi belge sayısı 2.350, ülke genelinde alınan belge sayısı ise 29.248'dir. Gümüşhane iline yönelik olarak 1990-1998 döneminde alınan teşvik belgeleri toplam yatırım tutarı açısından, Karadeniz Bölgesinin %0.94'ünü, Türkiye'nin ise %0.04'ünü oluşturmaktadır. İlde 1990-1998 döneminde alınan 30 adet yatırım teşvik belgesinin 9'u tarım sektörüne, 12'si imalat sanayine, 5'i hizmetler sektörüne, 4'ü madencilik sektörüne aittir. Söz konusu dönemde, enerji sektöründe hiç teşvik belgesi alınmadığı dikkat çekmektedir. 1990-1998 döneminde Gümüşhane'ye verilmiş teşvik belgelerinin sektörel dağılımı Tablo 70'de verilmiştir.

TABLO 70 : 1990-1998 DÖNEMİ İTİBARIYLA GÜMÜŞHANE'YE VERİLEN TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)
Tarım	9	335.174	96
Madencilik	4	100.622	350
İmalat Sanayi	12	3.883.127	704
Enerji	-	-	-
Hizmetler	5	1.542.767	162
T O P L A M	30	5.861.690	1.312

Not (*) : 30 Eylül İtibariyle

Kaynak : Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

5.1.9. Gelir ve Sosyo-Ekonomik Durum

1997 yılı itibariyle Gümüşhane ili tarafından yaratılan GSYİH(1987 yılı üretici fiyatlarıyla) 107.682 milyon TL olup, Karadeniz Bölgesi Hasılasının %1.06'sını, Türkiye GSYİH'sının %0.10'unu (binde 1) oluşturmaktadır. Gümüşhane ili 1997 GSYİH'sı içinde (1987 üretici fiyatlarıyla) en fazla payı %34 ile Ulaştırma ve

Haberleşme sektörünün aldığı, Tarım sektörünün %28.4 ile ikinci, Ticaret sektörünün %11.9 ile üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Sanayi sektörünün payı ise ancak %4.0 seviyesindedir.

Gümüşhane ili 1996 GSYİH'sının ilçeler itibariyle dağılımına göz atıldığında, Merkez ilçenin payının %40.8, Kelkit ilçesinin payının %25.96 olduğu görülmektedir. Diğer ilçelerin GSYİH içindeki payları düşük olmakla beraber, Şiran ilçesi %12.86, Torul ilçesi %8.35, Köse ilçesi %6.65, Kürtün ilçesi %5.47 paya sahiptir. Bir başka ifadeyle il GSYİH'sının üçte ikisi merkez ilçe ve Kelkit tarafından oluşturulmaktadır.

Kişi başına düşen gelir düzeyi açısından bakıldığında, 1990 yılında 1.150 \$ düzeyinde olan kişi başına düşen GSYİH'nin 1993 yılında en yüksek değer olan 1.330 \$'a ulaştığı ve 1994 yılında 909 \$'a gerilediği görülmektedir. 1995 yılında 1.178 \$'a yükselen kişi başına düşen GSYİH 1996 yılında 1257 \$, 1997 yılında 1.324 \$ seviyesine gelmiştir. İlde kişi başına düşen GSYİH değerleri, her dönemde bölge ve ülke değerlerinin altında kalmıştır.

Gümüşhane ili sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında ise; 76 il içerisinde 63. sırada yer almıştır. İlçeler itibariyle değerlendirildiğinde ise; 858 ilçe arasında Merkez ilçenin 175.sırada, Köse ilçesinin 518. ve Kelkit ilçesinin 539,Torul ilçesinin 551. Şiran ilçesinin 562. Kürtün ilçesinin 767. sırada yer aldığı görülmektedir.

5.2. Tarım ve Hayvancılıkta Üretimi Arttırıcı Faktörler ve Öneriler

İl ekonomisinde önemli bir yer tutan tarımsal gelirlerin arttırılması, bitkisel üretimin ve hayvancılık faaliyetlerinin maksimum verim esasına dayalı çağdaş tekniklerin kullanılması ile mümkündür. İlde bitkisel üretim ve hayvancılığı

geliştirmeye dönük uygulamalar ile ülkemizde hayvancılık sektörünün geliştirilebilmesi için neler yapılması gerektiği aşağıda verilmiştir.

5.2.1 Bitkisel Üretim

İl bitkisel üretiminde, zirai ilaçlama ve gübrelemenin verimi esas alan bir bilinçle yapılması, çiftçi eğitiminin sağlanarak üretimde uygun tekniklerin kullanılması bitkisel üretimde artış sağlayacaktır. Ayrıca yöre üreticilerinin üretim, pazarlama ve finansman konularında karşılaştıkları sorunların çözümü, üreticilerin kooperatifler veya üretici birlikleri şeklinde örgütlenmesi, hem ekonomik potansiyelin hem de yerel inisiyatifin harekete geçirilmesini sağlayacaktır.

İl meyveciliğindeki geleneksel üretim yöntemine dayalı mevcut yapının değiştirilerek, meyve bahçelerinin ıslah edilmesi, yarı budama ve tam budamaya dayalı meyveciliğin geliştirilmesi, üretim ve hasılayı olumlu yönde etkileyecektir. İlde meyvecilik merkez ilçe başta olmak üzere Harşit Çayı Havzasında gelişmiş olup, aileler tarafından geleneksel usullerle dut ve cevizden pestil, küme, pekmez, sirke vb. üretilmektedir. Genellikle iç tüketim ve hediye amaçlı üretilen bu ürünlerin yerel pazarların dışına çıkarılması, büyük tüketim merkezi olan kentlere pazarlanması olanaklıdır. Bu olanağın değerlendirilmesi durumunda ceviz ve dut yetiştiriciliği gelişecek, bu işi yapan ailelerin gelirleri yükselecektir. Ayrıca Gümüşhane'de, doğal olarak yetişen, kuşburnu, böğürtlen, kızılılık ve alıç, merkez ilçede bulunan Gümüşsu A.Ş. tesislerinde değerlendirilmekte, meyve suyu, marmelat hammaddesi olarak kullanılmaktadır. Özellikle kuşburnunun kültür bitkisi haline getirilerek, engebeli yapısı nedeniyle hali hazırda değerlendirilemeyen tarım dışı arazide dikiminin sağlanması, ilin tarımsal potansiyelini arttıracaktır.

İl ekonomisi içinde önemli bir faaliyet kolu olan hayvancılığa sağlayacağı katkılar sebebiyle ilde yem bitkileri ekim alanı genişletilip, çiftçiler bu konuda eğitilerek yem bitkileri üretimi arttırılmalıdır.

İl sebze üretimi mevcut durumda ilin ihtiyacını karşılayamayacak düzeydedir. Bunda sebze üretimine tahsis edilen tarım alanlarının azlığı kadar, kullanılan tohumların verimsiz olması önemli bir etkindir. Bu nedenle çiftçilerin sebze tohumu ve sebze fidelerini çiftçilerin ucuz, zahmetsiz temini sağlanmalıdır. Bu konuda Valilik tarafından gerek meyvecilik (ceviz, dut vb.) gerek yem bitkileri, gerekse sebze üretimi konularında çiftçiye yardımcı olacak çalışmalar yürütülmektedir. Ancak sınırlı imkanlara sahip olan Valiliğin yanı sıra Gümüşhane ve hatta Bayburt'u içine alan "kırsal kalkınma projesi"nin hazırlanarak uygulamaya konulması, yöre bitkisel üretimini arttıracak, göç olgusunu hafifletecektir.

5.2.2 Hayvancılık

Gümüşhane'de hayvancılık temel iktisadi faaliyet kollarından biridir. Gerek kırsal nüfusun iç tüketimi, gerekse, hayvansal ürünlerden elde edilen gelirin sağlayacağı yaşam standardı nedeniyle, nüfusu kırsal kesimde tutan, göçü azaltıcı bir rolü olan hayvancılık, il açısından son derece önemli bir faaliyet koludur.

İlde temel geçim kaynağını oluşturan hayvancılık, gerek barınak ve yetiştiricilik gerekse besleme teknikleri açısından geleneksel yapısını büyük ölçüde korumaktadır. Bu yapının değişmesi hayvan ırkının ıslahı ve kültür ırkının yaygınlaştırılması amacıyla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na 2066 adet kültür ırkı büyükbaş hayvan dağıtılmıştır. Ayrıca Kelkit Kaymakamlığı'na oluşturulan Köylere Hizmet Götürme Birliği aracılığıyla 3.150 adet kültür ırkı süt ineği dağıtılmıştır. Büyükbaş hayvancılık, özellikle süt inekçiliği Kelkit Havzasında gelişmiştir. Arazi yapısı itibariyle daha uygun olan bu yörede damızlık süt

inekçiliğinde sağlanan gelişmeler sonucu Şiran'da bir süt işleme tesisi kurulmuştur. Ancak yeterli süt bulamayan bu işletme, düşük kapasite kullanım oranıyla çalışmaktadır. Dolayısıyla yörede hayvancılığın teşviki gerekmektedir.

Gümüşhane'de hayvancılık sektöründe karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler ülkenin bir çok yöresiyle benzeşmektedir. Bu nedenle 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hayvancılık Özel İhtisas Komisyon Raporu aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Hayvansal Üretimi Geliştirmede Etkili Olan Faktörler ve Önlemler

Türkiye, hayvan varlığı bakımından dünyada ilk sıralarda yer almakla birlikte, hayvan başına elde edilen verim itibariyle gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Bunun başlıca nedenleri olarak; mevcut hayvan popülasyonunun büyük bir kısmının genetik yapı bakımından düşük verimli ırktan oluşması ile çevre faktörleri ve bakım-besleme koşullarının yeterli olmaması sayılabilir. Gerçi uzun yıllardır yapılan ıslah çalışmaları ve uygulamaya konulan teşvik tedbirleri sonucu birim başına verimde önemli gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte, henüz istenen düzeye ulaşılammış, hayvansal ürünler arz ve talebi arasında bir denge kurulamamıştır. Nüfus artış hızının %2'ler seviyesinde olduğu ülkemizde, eğer gerekli önlemler alınmazsa bu dengesiz durum daha da artacaktır. Bu nedenle, ülke nüfusunun yeterli ve dengeli bir şekilde beslenmesi bakımından, hayvancılığın gelişmesi büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan, Türkiye'de tarım işletmelerinin çoğunda bitkisel ve hayvansal üretim organik bir bütün olarak (1991 yılı tarım sayımı sonuçlarına göre 4.1 milyon tarım işletmesinde %72.14'ü bu şekildedir.) yürütülmektedir. 1997 yılı itibariyle cari fiyatlarla tarım sektörünün (Çiftçilik-Hayvancılık-Ormancılık ve Balıkçılık) GSYİH içindeki payı %14.5'dir. Bunun yıllara göre %33-38 arasında değişen kısmı hayvansal üretimden elde edilmektedir. Hayvancılığın GSYİH'ya olan bu katkısı yanında

yerli sanayiye hammadde temininde ve ihracat olanakları açısından küçümsenmeyecek döviz katkısı da bulunmaktadır.

Türkiye’de (gerekse il bazında) hayvancılık sektöründe üretimi geliştirmek için etkili olan faktörler ile kısa ve orta-uzun dönemde alınması gerekli önlemler ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir.

a) Hayvan Varlığı ve Yapısı

Türkiye’de mevcut hayvan varlığının büyük kısmı genetik yapı bakımından verim düzeyleri düşük yerli ırktan oluşmaktadır. Diğer taraftan ülke hayvancılığı, doğal, sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak bölgelerimize göre farklılıklar göstermektedir.

Son 20 yıllık dönemde Türkiye hayvan varlığındaki gelişmeler incelendiğinde, hayvan sayılarında önemli bir artış gözlenmemekte, hatta 1984 yılından itibaren sığır, koyun ve keçi sayılarında dikkati çekecek düzeyde azalma görülmektedir. Bu durum 1984 yılı hayvan sayımında uygulanan yöntemle, daha önceki yıllarda uygulanan sayım yönteminin farklılığından veya hayvan popülasyonumuzda daha yüksek verimli kültür ırkları ile bunların melezlerinin giderek artması sonucu, yerli ırk hayvan sayısının azalmasından kaynaklanmaktadır. Sığır popülasyonundaki kültür ırkı ve bunların melezlerinin %56’ya (1996 yılı itibariyle) yaklaşması ikinci nedeni, koyun ve keçi popülasyonunda ise bu oranın %2.6-8.6 düzeylerinde bulunması ise birinci nedeni kuvvetlendirmektedir. Sonuç olarak her iki nedenin de, bu azalmada etkili olduğu söylenebilir.

Ülke genelinde dikkati çeken diğer bir husus, koyun sayısında yıllar itibariyle önemli sayılabilecek farklılıktır. Daha çok mera ve anıza dayalı bir görünüm arzeden koyunculukta, nadas alanlarının giderek daralması ve mera alanlarında ıslah çalışmalarının yavaş gidişi olumsuz etki yapmaktadır. Bu olumsuzluğu

giderebilmek için koyun popülasyonunda da sığır popülasyonunda olduğu gibi, daha yüksek verimli kültür ırkı ve melezlerinin artırılması yönünde gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunun yanı sıra tiftik geçişinde oldukça yüksek düzeyde olan azalmanın durdurulması için başta teşvik tedbirleri olmak üzere çeşitli önlemler alınmalıdır.

Ülkede arıcılık, daha çok aile işletmesi niteliği taşımakta olup, gezici ve sabit arıcılık şeklinde bu faaliyet sürdürülmektedir. Mevcut üretim potansiyeli tam olarak değerlendirilememektedir. Bunu sağlamak için, gerekli arı üretimine ve damızlık seçimine önem verilmeli, kovan başına bal verimi artırılmalı, arıcılık ürünleri iyi bir pazar organizasyonuna kavuşturulmalı ve üreticilerin eğitilmeleri ve örgütlenmeleri sağlanmalıdır.

Ülkenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları çerçevesinde; yüksek verimli hayvan sayısı artırılmalı, ıslah, daha iyi bakım, beslenme ve hastalıklarla mücadele gibi önlemler alınmalıdır. Bu arada yem bitkileri üretimine, tarım işletmelerinin üretim paterninde daha geniş ölçüde yer verilmeli, hayvan ve hayvansal ürünlerin fiyatlarında üreticiyi olumsuz yönde etkileyen dalgalanmalar azaltılmalıdır. Özellikle besicilikte, optimal besi süresini gereksiz yere uzatan, geç alımlar önlenmeli ve bir sanayi işletmesi niteliğini taşıyan tavukçulukta, pazarlama bordları kurulmalıdır.

b) Hayvansal Üretim Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Türkiye tarım işletmelerinde, genellikle bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri birlikte yürütülmektedir. Nitekim 1991 yılı Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına göre, mevcut 4.068.032 tarım işletmesinin %72.14'ü hem bitkisel hem de hayvansal üretim faaliyetine birlikte yer vermekte, %3.43'ü ise yalnız hayvancılıkla uğraşmaktadır (Gümüşhane ilinde bulunan 20.368 tarımsal işletmenin %87.4'ünde bitkisel ve hayvancılık faaliyetleri birlikte yürütülürken, %7.7'sinde

yalnızca bitkisel üretim faaliyetleri yapılmakta, %4.9 gibi oldukça düşük bir bölümünde ise yalnızca hayvancılık faaliyeti yapılmaktadır). Bitkisel üretimle birlikte yürütülen hayvancılık, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki işletmelerde büyükbaş ağırlıklı olmak üzere, daha ziyade meraya dayalı olarak yapılmaktadır. İç Anadolu ve Trakya Bölgesindeki işletmelerde ise koyun ve keçi yetiştiriciliği daha büyük ölçüde yer almakta olup Ege, Marmara, Karadeniz ve Güney Bölgelerindeki işletmelerde süt sığırcılığı, sığır besiciliği ve tavukçuluk daha entansif olarak yürütülmektedir. Türkiye’de mevcut büyükbaş hayvanların işletmeler itibariyle dağılımı 1991 sayım yılı itibariyle incelendiğinde, 1-4 büyükbaş hayvana sahip işletmelerin oranının en yüksek olduğu görülür. Nitekim bu oran %71.85 olarak tespit edilmiştir. 5-9 arasında büyükbaş hayvana sahip işletmeler %20,08, 10-19 hayvana sahip olan işletmeler ise %6.57’dir.

Küçükbaş hayvan sayısındaki dağılım incelendiğinde, 50-100 baş arasında hayvana sahip işletmeler %33.46 ile ilk sırada yer almakta, bu işletmeleri %31.55 ile 1-19 arasında hayvana sahip olanlar ve %26.39 ile 20-49 arasında hayvana sahip işletmeler izlemektedir. Buna göre, 100 hayvandan fazla hayvana sahip işletmelerin payı %8.9 gibi düşük bir orandadır. Küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi bakımından işletmelerde sürü mevcudunun artırılması gereklidir. Bunun yanısıra, yapılacak ıslah çalışmaları ile popülasyondaki hayvanların daha verimli hale getirilmesi de ihmal edilmemesi gereken bir husustur.

Bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürüten işletmeler incelendiğinde; işletmelerde mevcut hayvan varlığının %70.87’si büyükbaş, %28’i küçükbaş ve %1.13’ü de kümes hayvanlardan oluşmaktadır. Bu işletmelerin toplam aktif sermayeleri içinde hayvan sermayesi oranı ise ortalama %9.26’dır. Bitkisel ve hayvansal üretimle, tarım teknolojisini bir arada yürüten işletmelerde bu oranın %25 olması gerektiği dikkate alınır, incelenen işletmelerde hayvan sermayesinin düşük olduğu, bu durumun da işletme faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Genel bir değerlendirme ile, işletmelerde yem bitkileri üretimine daha fazla yer verilmeli, işletmelerin hayvan varlığı içinde, yüksek verimli ırklar ile melezlerinin oranı arttırılmalı, üreticilere girdi sübvansiyonları ve projeli yatırım teşvikleri, sağlanmalıdır. Ayrıca üreticiler, taban fiyat uygulaması gibi fiyat istikrarı sağlayacak uygulamalarla desteklenmeli etkin bir pazarlama organizasyonu kurulması hususunda teşvik edilmelidir.

c) Çayır-Mera ve Yem Bitkilerinin Gelişim Durumu

Ülke hayvancılığının geliştirilmesi için yem bitkileri tarımına ve çayır-mera kültürüne gereken önemin verilmesi zorunludur. Çünkü hayvancılık ve yem bitkileri tarımı ile çayır-mera kültürü birbirleri ile sıkı ilişkileri olan ve daima beraber düşünülmesi gereken konulardır.

Tarla tarımı içinde yem bitkileri yetiştiriciliği yeterli düzeyde değildir. Tarımda ileri ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de yem bitkileri üretimi yüksek bir düzeye çıkarılmalı ve mevcut çeşitlerin yerine daha verimli, yani ıslah edilmiş kültür çeşitleri yetiştirilmelidir.

Türkiye, doğal çayır-mera alanı bakımından büyük bir alana sahip olmakla birlikte yanlış ve kötü kullanım nedeniyle bu alanların büyük bir kısmı bozulmuş ve zayıflamış durumdadır. Hayvan yetiştiriciliği bakımından büyük bir öneme sahip olmasına rağmen mera amenajmanı teknik prensipleri olan otlatma mevsimi, otlatma kapasitesi, üniform otlatma ve yem tipine uygun hayvan türü ile otlatma kurallarına uyulamadığından, çayır-meralar günden güne yıpranmış ve birçok bölgede erozyona açık hale gelmiştir.

d) Hayvan Sağlığı ve Hastalıklarının Durumu

Hayvancılığın gelişme devresinde bulunduğu ülkemizde, verim düzeyinin yükseltilmesi, istenilen düzeyde verim alınmasını sağlayacak unsurlardan biri de hayvan hastalıklarının kontrol altına alınmasıdır. Koruyucu hekimlik hizmetleri ile görevli devlet kuruluşlarının eleman, araç, sıhhi donanım ve mali olanaklar yönünden yetersiz olduğu ülkemizde, veteriner hekimlik hizmetlerinin tam ve sağlıklı bir biçimde sunulduğunu söylemek zordur. Bu nedenle veteriner hekimlik hizmetleri gereksinmelerinin planlanıp, düzenlenmesi zorunluluğu gözden uzak tutulmamalıdır. Hayvansal retiminki gelişmesi üzerinde diğer faktörlerin yanısıra, çeşitli infeksiyöz ve paraziter hastalıkların kontrol altına alınamaması da hayvancılığın gelişmesi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Günümüzde hayvan hastalıkları ile savaş yöntemleri oldukça büyük ilerlemeler kaydetmiş ve çeşitli hastalıkların teşhisi, dağıtım ve profeksi metodları üzerinde yapılan çok sayıda çalışmalardan büyük lde yararlar sağlanmıştır. Diğer yandan, bu hastalıkların yanısıra büyükbaş ve kümes hayvanlarına zarar veren çeşitli hastalıklarda bulunmakta olup, bunlar büyük ekonomik zararlara neden olmaktadır. Hayvan hastalıkları ile etkin mücadele için, Veteriner Sağlık ve Araştırma Enstitülerine ayrılan denekler arttırılarak, bu kurumlar günün koşullarına göre alet ve ekipmanla donatılmalı, mevcut aşı, serum ve diğer biyolojik madde üretimi arttırılarak ülke ihtiyaına cevap verecek düzeye getirilmeli ve ihtiyaç duyulan yeni aşıların üretimine başlanmalıdır.

e) Hayvan ve Hayvansal rnlerin Pazarlanması

Hayvansal rnlerin üretildikleri yerden tüketildikleri veya işlendikleri merkezlere kolay ve bol miktarda taşınabilmesi, hayvansal ürünlerin pazar organizasyonlarının iyileştirilmesi ile mümkündür. Türkiye’de hayvansal ürünlerin retiminki teşvik edici, ürün kalitesini yükseltici ve pazarlama hizmetlerini iyileştirici bir pazarlama politikasının izlendiği söylenemez.

Hayvansal ürünlere yapılacak pazarlama hizmetlerini düzenleyici teknik kurallar yetersizdir. Hayvansal ürünler, destekleme fiyat politikasının kapsamı dışında tutulmuştur.

Türkiye’de toplam tarım işletmelerinin %72.14’ünde bitkisel ve hayvansal üretim birlikte yapılmakta, toplam işletme sayıları için 1-10 baş hayvana sahip olan işletmeler toplam işletmeler içinde oldukça büyük pay almakta, üreticilerin yeterince örgütlenememesi, aracı sayısının bazı ürünlerde 7-9’a kadar yükselebilmesi gibi etkenler, tüketicinin ödediği fiyatın ancak çok az bir kısmının üreticinin eline geçmesine neden olmaktadır. Sadece bu husus bile hayvansal ürün pazarlamasının düzenlenmesinin ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

Hayvansal ürünlerin ihracatını geliştirebilmek için ürün standardının AB normlarına çıkarılması ve zorunlu hale getirilmesi gereklidir. Ayrıca ambalajlama, kalite kontrol, etiketleme gibi hizmetlere gereken önem verilmeli, hayvansal ürünler işleme sanayi geliştirilmeli ve işlenmiş hayvansal ürünler üretimi arttırılmalıdır.

Hayvan ve hayvansal ürünler pazarlamasında;

- 1) Düzenli işleyen bir pazarlama sistemi ve ihtisaslaşmış, optimum büyüklüğe sahip hayvancılık işletmeleri kurulmalı,*
- 2) Et ve süt sanayinin istikrarlı bir biçimde hammadde temini için, üreticilere pazar ve fiyat garantisi sağlayacak, sözleşmeli yetiştiricilik uygulamasına geçilmeli,*
- 3) Hayvancılığın desteklenmesinde optimal işletme büyüklüğü esas alınmalı ve kredilendirilmede hayvancılık deneyimi olanlara kredi verilmeli,*
- 4) Hayvansal ürünlerde düzenli bir pazar ağının kurulabilmesi açısından vazgeçilmez bir öneme sahip olan üreticilerin örgütlenmesi teşvik edilmeli,*

5) *Standart kalitede hayvansal üretimin gerçekleştirilebilmesi için hayvancılık işletmelerinden başlamak üzere pazarlama ve işletme aşamalarındaki tesislerin asgari teknik ve hijyenik özelliklere sahip olması sağlanmalıdır.*

f) Hayvan ve Hayvansal Ürün Fiyatları

Türkiye’de canlı hayvan ve hayvansal ürün fiyatları genel olarak arz ve talebe göre oluşmaktadır. Özellikle canlı hayvan fiyatlarının oluşumunda büyük pazarlardaki cari fiyatlar ve ticaret borsalarındaki canlı hayvan borsaları etkili olmaktadır.

Hayvansal ürünlerden süt ve mamüllerinde, üretilen sütün %90-95’i üreticiden tüketiciye intikal ederken birkaç defa el değiştirdiğinden serbest piyasada farklı fiyatlar ortaya çıkmaktadır.

Deri ve yapağı fiyatları serbest piyasada oluşurken, tavukçulukta da benzer bir durum sözkonusu olup tavuk eti ve yumurta fiyatları da genel olarak arz ve talebe göre serbest piyasada oluşmaktadır.

İşletmelerin büyük kısmının küçük işletme olması, güçlü alıcılar karşısında üreticilerin pazarlık gücünü zayıflatmakta, böylece fiyatların normal koşullar altında oluşması çoğu kez mümkün olmamaktadır.

Hayvan ve hayvansal ürünlere ait fiyatlar (endeksler) ile yem fiyatları (endeksleri) karşılaştırıldığında, çeşitli yem fiyatlarına ait endeksler, hayvan ve hayvansal ürünlerin fiyatlarına ilişkin endekslerin üzerinde seyretmektedir. Bu durum, üreticiyi ve dolayısıyla üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

g) Hayvancılık Sektöründe Örgütlenme

Türkiye’de hayvancılık genellikle küçük aile işletmelerinde, diğer tarımsal faaliyetlerle bir bütünlük içerisinde yürütülür. Türkiye’nin genel ekonomik ve demografik yapısı göz önüne alındığında, bu durum daha uzun süre değişmeyecektir. Dolayısıyla yetiştiricilerin her türlü girdiye en uygun şartlarda erişebilmesi ve ürünlerin pazarlanmasında daha güçlü duruma gelmesi için aralarında birleşmeleri veya örgütlenmeleri gerekmektedir. Küçük ve dağınık görünümde bulunan hayvancılık işletmelerinin örgütlenmeleriyle rasyonel yapıya dönüştürülmesi mümkün olabilmektedir.

Hayvancılık sektörünün örgütlenmesinde; dernekler, birlikler, kooperatifler ve bordlar gibi modeller bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde hayvancılık sektörünün genel tarım sektörü içindeki payının bitkisel üretime göre büyük olmasında yetiştiricilerin bu tip örgütlenmeler yoluyla güçlenmenin büyük etkisi bulunmaktadır.

Üreticilerin örgütlenmesinde dünyada en fazla görülen ve yaygın olan örgütlenme modeli kooperatiflerdir. Kooperatifler, üreticilerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi şekilde maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmek için gönüllü olarak oluşturdukları ve yönetimde söz sahibi oldukları kuruluşlardır. Kooperatifleşme, küçük işletmelerin toplumsal değerlerini ve kimi üstünlüklerini koruyarak, onları büyük işletmelere, avantaj sağlayan ekonomik ölçek büyüklüklerine ulaştırmanın başka bir yoludur.

Gelişmiş ülkelerde hayvancılık kesiminde kooperatiflerde örgütlenen üreticiler, kooperatifler aracılığı ile özellikle ürünlerin toplanması, işlenmesi, satışı gibi pazarlamanın tüm alanlarında dikey bütünleşmelerini sağlayan yatırımları

gerçekleştirmişler ve böylece pazarda çok etkin bir konuma gelmişlerdir. Türkiye’de ise hayvancılık kesimi üreticilerin en örgütsüz olduğu kesimdir.

Türkiye’de hayvancılık sektörünün gelişmesinde, kooperatifleşmeye mutlak ihtiyaç açıkça görülmektedir. Ancak kooperatifleşme hareketine üreticilerin sahip çıkması ve kooperatiflere bağlı olmaları sağlanmalıdır. Bunun için de ülkemiz tarımsal kooperatiflerin genel sorunları olan, halkın bilinçlendirilmemiş olması, finansman, mevzuat, yönetim, yatay ve dikey entegrasyona gidilememiş olması, eğitim ve araştırmaların yeterince yapılamamış olması ve kooperatifler arası işbirliğinin sağlanamaması gibi konuların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Böylece;

- 1. Öncelikle, sektörde üretim alt sektörlerini hedef alan ihtisas kooperatiflerine yönelinmelidir. Bu anlamda işletmelerin teknik, ekonomik ve yapısal farklılıkları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.***
- 2. Kooperatif, iyi işleyen, kaynak yaratan, sorunları çözecek, bilimsellik ve gerçekçilikte olmalıdır.***
- 3. Kooperatifler üreticilerin özkaynakları ve girişimleriyle kurulmalıdır.***
- 4. Sürekli mesleki ve sektör içi eğitim yaptırabilecek şekilde örgütlenmeli, yayın yapmalıdır.***

Yetiştiricilerin örgütlenmesinde diğer bir modelde, malı üretenler ile ticaretini yapanları, işleyenleri ve devleti bir araya getiren ve bunları karşılıklı olarak uzlaştırmak suretiyle arzı, fiyatları ve ürünün dağılımını kontrol eden, böylece toplumun çeşitli kesimleri arasında denge kuran pazarlama bordlarıdır. Hayvancılık kesiminde öncelikle çabuk bozulabilen ürünlerin pazarlanmasında bu örgütlenme modelinden yararlanma düşünülebilir.

h) Hayvancılık Sektöründe Kredi ve Finansman

Hayvancılıkta kalkınma ve atılımın gerçekleşmesinde, devletin kredi ve finansmanda öncülük etmesi en başta gelen görevleri arasındadır. Hayvancılık işletmelerin oto-finansmanındaki yetersizlikler devletin bu konuda öncülüğünü daha da zorunlu hale getirmektedir.

Türkiye genelinde ekstansif bir yapı gösteren hayvancılık işletmeleri çağdaş gelişme ve ihtisaslaşmanın gereği olarak giderek entansif bir yapı kazanmaktadır. Özellikle sığır ve koyun besicilik işletmeleri, süt sığırcılığı işletmeleri ile sanayi tipi üretim yapısı kazanmış broiler (et tavuğu) ve yumurta tavukçuluğu işletmeleri entansif karakterli olmaları nedeniyle önemli ölçüde sabit ve döner sermayeye gereksinim duymaktadırlar. Dolayısıyla sektör ve onu oluşturan hayvancılık işletmelerinde uzun, orta ve kısa vadeli krediye gereksinim vardır.

Ülkemizde bitkisel ve hayvansal üretim sektörlerinin kredi ve finansman gereksiniminin büyük bir bölümü Ziraat Bankası'nca karşılanmaktadır. Ancak, banka mevzuatı çerçevesi içinde karşılık gösteren veya teminat verebilen üreticiye bankaca uygun görülen miktarda kredi sağlanmaktadır. Bunun yanısıra, kooperatifleşmeyen, karşılık veya teminat gösteremeyen üreticiler mevcut kredilerden yararlanamamaktadır.

Sonuç olarak; hayvancılık sektörüne yönelik sorunların giderilmesi ve hayvancılığın arzu edilen hedeflere ulaşabilmesi bakımından, aşağıda tespit edilen önlemlerin dikkate alınmasında fayda görülmektedir;

- 1. Mera alanlarının kalite ve kantite yönünden iyileştirilmesi ve üreticilere, meraya bakım yükümlülüğünün getirilmesi,*
- 2. Bitkisel üretim paterninde yem bitkileri oranının artırılması,*
- 3. Yüksek verimli kültür ırkı hayvanlar ile melezlerinin sayısının artırılması,*

4. *Suni tohumlama çalışmalarının yoğunlaştırılması,*
5. *Hastalıklarla mücadelenin gereken ölçüde sağlanması,*
6. *Üreticilerin hayvancılık kredisini yeterli ve uygun faizle temin etmelerinin sağlanması,*
7. *Üreticilerin kooperatifleşmesinin teşvik edilmesi ve kooperatiflerin iyi işleyen, kaynak yaratan ve sorunları çözebilecek seviyeye ulaştırılması, çabuk bozulabilen hayvansal ürünlerin pazarlanmasında bordların tesisi ve standart uygulamasının gerçekleştirilmesi,*
8. *Canlı hayvan ihracatının et ihracatı haline dönüştürülmesi gayretlerinin teşvik edilmesi,*
9. *Hayvan beslemede optimal yem kullanım seviyesinin tespiti ve uygulamasının sağlanması,*
10. *Üreticilerin sosyal güvenliğinin temini ve tarımsal faaliyetlerle ilgili sigortacılığın geliştirilmesi,*
11. *Kuzu ve dana besiciliğinde hayvanların optimal ağırlık kazanıncaya kadar beside bırakılması.*

5.3. İlde Sanayi Üretimini Geliştirmeye Etkili Faktörler ve Öneriler

Gümüşhane konum itibariyle, sermayenin yöneldiği, sanayi yatırımlarının yoğunlaştığı bölgelerin dışında kalan bir ilimizdir. İl coğrafi olarak Doğu Karadenizi Doğu Anadoluya bağlayan bir aks üzerinde bulunmasına rağmen, bölgesel gelişme dinamikleri, Gümüşhane doğrultusunda bir yayılma etkisi gösterememiştir. Esas itibariyle ilin karşılıklı etkileşimi, kendisi gibi sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi vasat olan illerle olmuştur. Ayrıca çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan sosyal ve fiziki altyapı yatırımları sosyal ve ekonomik yönden etkin bir kalkınmayı hızlandıracak nitelikte olmamıştır.

Sosyal ve ekonomik açıdan öngörülen bir gelişmenin hızı, yönü ve sürekliliğinin tayininde, kamu (merkezi-yerel) ve özel sektörün, ayrı ayrı ya da birlikte

gerçekleştirecekleri çalışmaların önemi büyüktür. Gelişme sürecinde kamu sektörü; eğitim, sağlık, ulaşım, tarımsal sulama, Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri gibi sosyal ve fiziki altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde önemli işlevler üstlenmektedir. Özel sektörün ise; kamu sektörünce gerçekleştirilecek yatırımlara, uyumlu bir işbirliği çerçevesinde azami düzeyde ekonomik ve sosyal katılımı sağlaması önem taşımaktadır.

Ayrıca yerel ekonomik ve sosyal faaliyetleri geliştirme doğrultusunda; özel sektörcce yapılacak ortak girişimler, dayanışma tarzları ve üniversite-sanayi işbirliği gibi faaliyetler ilin ekonomik ve sosyal gelişmesinde önemli adımlar olacaktır.

Gümüşhane'nin ekonomik ve sosyal yapısının geliştirilmesi konusunda önemli olabilecek hususlar şöyle sıralanabilir:

Gelişme aşamasında olan bir yörede, il dışından gelecek sermaye en kısa sürede en fazla kar etmeyi hedeflemektedir. Oysa yerel sermaye için hedef hemen kara geçmek olmamaktadır. Bu bakımdan ildeki yerel sermayenin sanayi yatırımlarına girişmesi özendirilmeli ve ilgili kuruluşlar birbirine destek olmalıdır.

İlin ve yörenin karşılaştırmalı üstünlükleri yatırım kararlarında dikkatlice değerlendirilerek, tarımsal sanayi ürünleri dışında diğer sektörlerde de yatırımlar artırılmalıdır.

Gelişmekte olan yörelerde şirketleşmenin artmasına ihtiyaç vardır. Bu şirketleşmeler aile, arkadaşlık veya hemşehrilik ilişkilerinden çok, ekonomik fayda unsuruna öncelik verilerek oluşturulmalıdır.

Mevcut müteşebbislerin ve girişimlerin kamu desteklerinden zamanında ve yeterince yararlanması sağlanmalıdır.

İnsan kaynağına olan yatırımın önemi bilinmeli, gelecek kuşakların bilgi birikiminin işletmelere yeni ufuklar açacağı unutulmamalıdır. Bilgi ve eğitime, araştırma geliştirme faaliyetlerine önem verilmelidir.

Gümüşhane’de kazanılan gelirlerin yine Gümüşhane’de yeni yatırımlara kaynak olması teşvik edilmeli ve sağlanmalıdır.

Gümüşhane’de yerel kaynaklara dayalı işletmelerin en fazla katma değer yaratacak şekilde gelişmeleri sağlanmalı, ayrıca ürün çeşitlemesine gidilmelidir.

Genel anlamda ülkelerin, dar anlamda bölgelerin ekonomik gelişmelerini belirleyen temel öge, sahip olunan ekonomik kaynaklardır. Gümüşhane’nin sahip olduğu en önemli ekonomik kaynaklar; yeraltı zenginlikleri, tarihi-kültürel değerleri ve insan kaynaklarıdır. Bu değerlerin bölge ekonomisine istenilen ölçülerde katkı sağlaması ve finansal bir birikim meydana getirebilmesi açısından miktar ve niteliğine yönelik tespitlerin zenginleştirilmesinde büyük yarar vardır.

Yatırımcılar kendilerini piyasa güçlerinin serbest işleyişine alıştırmak, özellikle Gümrük Birliği sürecinde, kamu desteklerinin sınırlı kalacağını göz önünde bulundurmalı, Devletin rolünün fiziki ve sosyal altyapının tamamlanması olacağını bilmeleri gerekmektedir.

İhracatın önemi dikkate alınarak dış pazarlara açılmada olabildiğince çaba harcanmalıdır.

Kurulması yönünde girişimlerin devam ettiği Organize Sanayi Bölgesi ve diğer devam etmekte olan sosyal ve fiziki altyapı yatırımlarının kısa sürede hayata geçirilmesi ekonomik ve sosyal yönden kalkınmayı hızlandıracaktır.

5.4. Yatırım Ortamını İyileştirici Önlemler

Bir ülke ya da yöreye girişimcileri yönlendirmek ve yatırımların özendirilmesi amacıyla kullanılan araçlardan en önemlisi yatırım teşvik tedbirleridir. Devlet bölgeler ve/veya iller arasındaki gelişmişlik farkını gidermek amacıyla farklı illere farklı yatırım teşvikleri sağladığı gibi, aynı zamanda belirli sektörlerin gelişmesini teşvik etmek amacıyla da o sektörlerle yönelik olarak farklı destek unsurlarını uygulamaktadır.

5.4.1. Yatırımlarda Devlet Yardımları

Ulusal ekonomilerin ayakta durabilmesi, yeni nesillere istihdam yaratılabilmesi, üretim, ihracat ve refah düzeyinin artırılabilmesi için yatırım yapılması zorunlu olurken, özellikle Devletin ekonomideki payının azaltılmasının her kesim tarafından kabul gördüğü bir dönemde, ihtiyaç duyulan sanayi yatırımlarının Özel Sektör tarafından gerçekleştirilmesi bir mecburiyet haline gelmektedir.

Yatırım; getirisi uzun vadede oluşan ve değişen ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik şartlar nedeniyle yüksek risk taşıyan bir faaliyettir. Söz konusu yüksek riski azaltmak ve müteşebbisleri ülkenin ihtiyaç duyduğu yatırımlara yönlendirebilmek için, gelişmiş ülkeler dahil tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de yatırımların Devlet tarafından desteklenmesi kaçınılmaz bir mecburiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Gümrük Birliği, Dünya Ekonomisine Entegrasyon ve yabancı sermayenin Ülkemize çekilmesi gibi hususlar dikkate alındığında Yatırımlarda Devlet Desteklerinin önemi daha da artmaktadır.

Esasen, Avrupa Birliği üyesi ÷lkeler dahi, tüm ÷lkelerde bölgesel ve sektörel amaçlara yönelik olarak mali kaynaklar nispetinde;

- Nakit destek ve hibeler,
- Vergisel destekler,
- Kredi destekleri,
- Sermayeye iştirak,
- Arazi-Arsa tahsisi,
- Eğitim, pazar araştırması ve AR-GE yardımları

gibi Devlet Destekleri yaygın bir biçimde uygulanmaktadır.

Ülkemizde yatırımlara uygulanan Devlet Yardımlarını;

- a- Yatırımlarda Devlet Yardımları,
- b- KOBİ (Küçük ve Orta Boy İşletmeler) Yatırımlarında Devlet Yardımları

olmak üzere iki farklı sistemde ele almak mümkündür. KOBİ Yatırımları ile ilgili Devlet Yardımları belli büyüklüğe kadar olan İmalat Sektörü yatırımlarını hedef alırken, Teşvik Belgesi Sistem çerçevesinde yürütülen ve genel anlamda Yatırımlarda Devlet Yardımları adı altında ifade edilen destekler, belli bir büyüklüğün üzerindeki her tür sektör yatırımını kapsamaktadır.

a- Yatırımlarda Devlet Yardımları

Yatırımlarda Devlet Yardımları ile ilgili Mevzuat, 13 Ocak 1995 tarih ve 22170 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 26/12/1994 tarih ve 94/6411 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" 10 Mart 1995 tarih ve 2223 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 8/3/1995 tarih ve 95/6569 sayılı "Ek Karar" ve 4 Nisan 1995 tarih ve 22248 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 95/2 Sayılı Hazine Müsteşarlığı Tebliği ile düzenlenmiştir. Ayrıca, söz konusu Mevzuatta 8

Aralık 1996 tarih ve 22841 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 19/9/1996 tarih ve 96/8639 sayılı "Ek Karar" ,19 Mart 1997 tarih ve 22938 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 97/2 Sayılı Hazine Müsteşarlığı Tebliği ve YPK'nun 22 Temmuz 1997 tarih ve 97/41 Sayılı kararı, 6 Ağustos 1997 tarih ve 97/45 Sayılı kararı ve 16 Ekim 1997 tarih ve 97/88 Sayılı kararı ile ihtiyaçtan doğan bazı değişiklikler yapılmıştır. Daha sonra, 23 Ocak 1998 tarih ve 23239 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 4325 No'lu Kanunla Olağanüstü Hal Bölgesinde ve KÖY'lerde istihdam yaratılması ve yatırımların teşvik edilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Son olarak da, 25 Mart 1998 tarih ve 23297 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, 23/2/1998 tarih ve 98/10755 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Esasları Hakkında Karar" ile;

Daha önceki Karar hükümlerine göre düzenlenmiş bulunan yatırım teşvik belgeleri ile ilgili uygulamalar, istinad ettiği Karar hükümlerine tabi olmak ve Ancak, talep edilmesi halinde 98/10755 sayılı Karar'la lehe gelen hükümler 26/12/1994 tarihli ve 94/6411 sayılı Karar ve bu Karar'da değişiklik yapan Kararlar hükümlerine göre düzenlenmiş olan yatırım teşvik belgelerine tatbik edilebilir olmak kaydıyla; 26/12/1994 tarih ve 94/6411 sayılı, 8/3/1995 tarih ve 95/6569 sayılı, 19/9/1996 tarih ve 96/8639 sayılı, 31/7/1997 tarih ve 97/9688 sayılı Kararlar yürürlükten kaldırılmıştır.

Son kararın uygulanmasına ilişkin esas ve usuller 6 Mayıs 1998 tarih ve 23334 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 98/1 sayılı Hazine Müsteşarlığı tebliği ile düzenlenmiştir.

Daha önceki Karar hükümlerine göre düzenlenmiş bulunan yatırım teşvik belgeleri ile ilgili uygulamalar, istinad ettiği Karar hükümlerine tabi olmak ve

saklı kalmak kaydıyla, 25 Mart 1998 tarihinden sonra yürürlükte olan Karar çerçevesinde destek unsurlarının uygulanması açısından;

Gelişmiş Yörelere: İstanbul ve Kocaeli il sınırları ile Ankara, İzmir, Bursa, Adana ve Antalya Büyükşehir Belediye sınırları dahil,

Normal Yörelere: Gelişmiş Yörelere ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere dışında kalan iller,

Kalkınmada Öncelikli Yörelere: Bakanlar Kurulu Kararı ile Kalkınmada Öncelikli Yöre olarak belirlenen iller, olarak tespit edilmiştir.

23/2/1998 tarih ve 98/10755 sayılı karar çerçevesinde Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan "Teşvik Belgesi" kapsamında gerçekleştirilen yatırımlar için, yatırım veya işletme dönemlerini kapsayan aşağıdaki destek unsurları uygulanmaktadır;

Gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnası,
Yatırım indirimi,
İthalde Katma Değer Vergisi erteleme,
Yerli makine ve teçhizat alımında Katma Değer Vergisi desteği,
Vergi, resim ve harç istisnası,
Enerji desteği,
Arsa tahsisi,
Yatırımları Teşvik Fonu'ndan kredi tahsisi.

Yukarıda sayılan destek unsurlarının ne şekilde uygulanacağı Hazine Müsteşarlığı'nca belirlenmektedir.

Destek Unsurlarından Yararlanma

Destek unsurlarından yararlanabilmek için esas ve usulleri Müsteşarlıkça belirlenecek Yatırım Teşvik Belgesinin temin edilmesi zorunludur. Yatırımın, teşvik belgesine bağlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde 25 Milyar Türk Lirası, diğer yörelerde ise 50 Milyar Türk Lirası olması gerekmektedir.

Yatırım teşvik belgesi kapsamında, Gelişmiş Yörelerde aşağıda belirtilen sektörlerdeki yatırımlar ile bu yörelerde Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen Organize Sanayi Bölgelerindeki yatırımlar, Normal Yörelere ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki yatırımlar ve KOBİ kapsamına giren işletmelerce gerçekleştirilecek yatırımlar, yukarıda sayılan destek unsurlarından yararlanabilir.

Gelişmiş Yörelerde gerçekleştirilecek yatırımlardan teşvik belgesine bağlanabilecek ve destek unsurlarından yararlandırılacak yatırımlar aşağıda verilmiştir;

Elektrik enerjisi üretimi yatırımları (otoprodüktör yatırımları dahil), Altyapı yatırımları, Yap-işlet ve/veya yap-işlet-devret modeli çerçevesinde yapılacak yatırımlar, Ar-Ge, tasarım, yeni ürün ve model geliştirmeye yönelik yatırımlar, Çevre korumaya yönelik yatırımlar, Bilim Teknoloji Yüksek Kurulunca belirlenen öncelikli teknoloji yatırımları, Elektronik sanayi yatırımları, Gemi ve yat inşa yatırımları, Tersane yatırımları (gemi inşa ve onarımını sağlayan tesisler), Teknopark, bilişim teknolojisi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları dahil olmak üzere Müsteşarlıkça belirlenecek diğer hizmet yatırımları,

Mevcut yatırımın Kalkınmada Öncelikli Yörelere ile yurt dışına nakli sonucunda aynı mahalde gerçekleştirilmesi kaydıyla, Müsteşarlıkça uygun görülecek

yatırımlar, Tevsi, modernizasyon, yenileme, kalite düzeltme, darboğaz giderme, entegrasyon ve tamamlama yatırımları, İleri teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden bir veya birden fazlasını içeren ve sabit yatırım tutarı 50 Milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerindeki komple yeni yatırımlardan Müsteşarlıkça uygun görülecek yatırımlar.

Yatırımlara Sağlanan Destek Unsurları

Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası: Yatırım teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizat (hammadde, aramalı ve işletme malzemeleri hariç) ithalatı, yürürlükteki İthalat rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu'ndan istisna tutulmaktadır.

Teşvik belgesi ve buna bağlı liste kapsamındaki makine ve teçhizatın ithaline ilişkin işlemler, gümrük mevzuatı çerçevesinde gümrük idaresince yerine getirilir. Uygulamaya ilişkin usuller, Müsteşarlık ve Gümrük Bakanlığı'nca (Gümrük Kontrol Genel Müdürlüğü) müştereken tespit edilir.

Yatırım İndirimi: 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun ek 3. Maddesi hükmü uyarınca yatırım indirimi uygulaması açısından, yatırım teşvik belgesi kapsamında Gelişmiş Yörelere ve Normal Yörelere gerçekleştirilecek yatırımlar (Organize Sanayi Bölgelerinde gerçekleştirilecek yatırımlar ile KOBİ'lerce yapılacak yatırımlar dahil) Özel Önem taşıyan sektör yatırımlarıdır.

Yatırım indirimi, Normal Yörelere ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere ile yukarıda izah edilen şekildeki Gelişmiş Yörelere yapılacak yatırımlara %100 oranında uygulanır. Yatırım indiriminin artırılması halinde, Kalkınmada Öncelikli Yörelere için azami oran uygulanır. Yatırım indirimi uygulaması yönünden yatırımcının Müsteşarlığa müracaat tarihinden itibaren yapacağı harcamalar dikkate alınır.

İthalde KDV Ertelemesi: Teşvik Belgesi kapsamında ithal edilecek makine ve teçhizat, 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Kanun'da öngörüldüğü şekilde Katma Değer Vergisi ertelemeinden yararlanır. İlgili mevzuatta öngörülen istisna hükümleri saklıdır.

Müsteşarlık tarafından verilen teşvik belgesinde yer alan yatırım mallarının ithalinde ödenmesi gereken Katma Değer Vergisi, bu verginin fiilen indirilmesinin mümkün olacağı tarihe kadar ertelenir. Erteleme süresince zaman aşımı işlemez.

Yerli Makine ve Teçhizat KDV Desteği: Teşvik belgesi kapsamında yurt içinden satın alınan ve yerli katkı oranı %50'nin (gemi ve yat inşa yatırımlarında %30) üzerinde bulunan makine ve teçhizata ilişkin Gelişmiş ve Normal Yörelerdeki yatırımlarda Katma değer vergisi oranındaki değer, Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Yatırımlarda ise Katma Değer Vergisi oranına 10 puan eklenmek suretiyle bulunacak değer üzerinden yatırımcılara Fon'dan ödeme yapılır. Bu ödeme, gemi ve yat inşa yatırımlarında sabit yatırım tutarı üzerinden yatırımcılara ödenir.

KDV desteği ile ilgili olarak yatırımın bulunduğu il valiliğine veya yatırımcının kendisinin tayin edeceği yeminli mali müşavire doğrudan başvurularak işlemler yürütülür.

Vergi, Resim ve Harç İstisnası: 3/12/1988 tarihli ve 3505 sayılı Kanun'un Geçici 2'nci maddesine göre yatırımcının, yatırımın tamamlanmasına müteakip 2 yıl içinde 10.000 ABD Doları tutarında ihracat yapacağına dair taahhütte bulunması kaydıyla;

Şirket kuruluşu, Yatırım termin süresi içinde kalınmak kaydıyla teşvik belgesinde öngörülen özkaynak tutarını geçmemek üzere sermaye tezyidi, Teşvik belgesinde öngörülen yabancı kaynak tutarını geçmemek üzere bir yıl ve daha uzun vadeli

olarak yurt içinden ya da dışından sağlanacak yatırım kredileri, Teşvik belgeli yatırıma ilişkin gayrimenkul ve gayrimenkule müteferri aynı hakların aynı sermaye olarak konulması halinde bunların şirket adına tapuya tescili, işlemleri ve bu işlerle ilgili olarak düzenlenecek kağıtlar 1/7/1964 tarihli ve 488 sayılı Kanuna göre Damga Vergisinden ve 2/7/1964 tarihli ve 492 sayılı Kanuna göre harçlardan istisna edilir.

Enerji Desteği: İlgili mevzuatla belirlenen esas ve usuller çerçevesinde teşvik belgeli yatırımlara enerji desteği sağlanır.

Yatırımları Teşvik Fonu'ndan Kredi Tahsisi : Fon'dan sadece, yatırımlarda Devlet yardımları ile ilgili teşvik mevzuatı çerçevesinde araştırma-geliştirme (Ar-Ge), teknopark, çevre korumaya yönelik Bilim Teknoloji Yüksek Kurulunca belirlenen öncelikli teknolojik yatırımlar ile KOBİ yatırımlarının teşviki, desteklenmesi ve yönlendirilmesi amacıyla Müsteşarlıkça belirlenecek limitler dahilinde kredi tahsisi yapılabilmektedir.

Ayrıca, Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde vergi teşvikleri uygulamak ve yatırımlara kamu arsa ve arazisi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmayı amaçlayan, 4325 No.lu Kanun kapsamında çeşitli teşvikler getirilmiştir.

Bu Kanunda geçen Olağanüstü Hal Bölgesi; 4325 No.lu Kanunun yürürlüğe girdiği 1 Şubat 1998 tarihinde, Olağanüstü Hal Bölgesi ve mücavir alanına dahil iller ile Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca belirlenen fert başına GSYİH miktarları 1.500 ABD Doları veya daha az ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi -0.5 ve daha düşük bulunan illerden Bakanlar Kurulunca tespit edilen; Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Bayburt, Erzurum, **Gümüşhane**, Iğdır, Kars, Ordu, Şanlıurfa ve Yozgat illerini kapsamaktadır.

Bu Kanun kapsamında getirilen teşvikler ise şöyledir;

Gelir ve Kurumlar Vergisi İstisnası: 1.1.1998 tarihi ile 31.12.2000 tarihi arasında; Olağanüstü Hal Bölgesi kapsamında sayılan illerde yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu illerdeki işyerlerinde fiilen ve sürekli olarak 10 ve daha fazla işçi çalıştırmaları şartıyla, münhasıran bu iş yerinden elde ettikleri kazançları işe başlama tarihinden itibaren yatırım dönemi dahil 5 vergilendirme dönemi gelir ve kurumlar vergisinden müstesnadır.

Çalışanlardan Kesilen Vergilerin Ertelenmesi: 31.12.2002 tarihine kadar uygulanmak üzere; Olağanüstü Hal Bölgesi kapsamında sayılan illerde, 1.2.1998 tarihini izleyen aybaşından itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu illerdeki işyerlerinde çalıştırdıkları işçiler ile 1.2.1998 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 31.10.1997 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları en son 4 aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri işçi sayısına ilave olarak yeni işe aldıkları ve bu işyerlerinde fiilen çalıştırdıkları işçilerin, ücretlerinden kesilen ve beyan edilerek tahakkuk ettirilen gelir ve damga vergileri, beyanname verme süresini izleyen ikinci yılın aynı döneminde ödenir.

İşletmelerde Vergi, Resim, Harç İstisnası: 1.2.1998 tarihinden 31.12.2002 tarihine kadar uygulanmak üzere; Olağanüstü Hal Bölgesi kapsamında sayılan illerde yapılacak teşvik belgeli yatırımlarla ilgili olarak; Arazi veya arsa tedariki ile ilgili olarak ivazlı veya ivazsız devir, temlik, kamulaştırma, satış vaadi sözleşmesi, intifa ve iştirak hakkı, alım, satım, kira, geri alma, geri verme, ifraz, tevhid, tescil, cins değişikliği, rehin ve ipotek tesis ve terkini, ıslah ve değişiklik işlemleri ile bu işlemler dolayısıyla düzenlenen kağıtlar, Kredi verilmesi ile ilgili işlemler, bu konuda düzenlenen kağıtlar ve kredi işlemleri nedeniyle her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben alınan paralar, Veraset ve intikal vergisi, damga vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, emlak vergisi ve harçlar ile

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununa göre alınan vergi, resim ve harçtan müstesnadır.

Sigorta Primi İşveren Payları: 31.12.2002 tarihine kadar uygulanmak üzere; Olağanüstü Hal Bölgesi kapsamında sayılan illerde, 1.2.1998 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu illerdeki işyerlerinde çalıştırdıkları işçiler ile 1.2.1998 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 31.10.1997 tarihinden önce idareye vermiş oldukları en son 4 aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri işçi sayısına ilave olarak yeni işe aldıkları ve bu işyerlerinde fiilen çalıştırdıkları işçiler için, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 72 ve 73'ncü maddeleri uyarınca prime esas kazançları üzerinden tahakkuk ettirilecek primlerin işveren hissesi Hazinece karşılanmaktadır.

Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi: 23 Ocak 1998 tarih ve 23239 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4325 Sayılı Kanunun 8'inci maddesiyle Kalkınmada Öncelikli Yörelerde; organize sanayi bölgelerine öncelik verilmek üzere en az 10 kişilik istihdam öngören teşvik belgeli yatırımlar için gerçek ve tüzel kişilere, Hazineye ait arazi ve arsaların mülkiyeti bedelsiz olarak devredilebilir hükmü getirilmiştir. Bu maddenin uygulanması ile ilgili hükümler Maliye Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenecektir.

Yatırımın Finansmanı

Teşvik belgesi kapsamındaki yatırımların finansmanında uygulanabilecek asgari özkaynak oranları aşağıda belirtilmiştir;

Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yapılacak yatırımlarda	%20,
Normal ve Gelişmiş Yörelerde yapılacak yatırımlarda	%40,
Ro-Ro taşımacılığı, havayolu kargo taşımacılığı yatırımları	%25,
Gemi inşa, yat inşa, gemi ithali ve uçak ithali yatırımları	%15,
Finansal kiralama şirketlerinin yapacağı kiralama yatırımları	%10,

Teşvik belgeli yatırımlar kapsamında dış kredi ve yurtiçinden döviz kredisi (iç kredi ile birlikte kullanılması dahil) temin edilmesi halinde, özkaynak oranları %20'ye kadar indirilebilir. Ayrıca, ihraç edilmek üzere inşa edilen gemi ve yatlar (deniz araç ve gereçleri dahil) ile Müsteşarlıkça uygun görülen Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde gerçekleştirilecek yatırımlarda bu sınırlara bağlı kalınmaz.

Yatırıma Fon kaynaklarından kredi desteğinin öngörülmesi halinde, bu kredi ile dış kredi yukarıda belirtilen %80 limitlerini aşmamak üzere birlikte kullanılabilir. Yatırımların finansmanında; yeniden değerlendirme fonu, özkaynak olarak mütalaa edilmez.

Madencilik yatırımları (Görünür rezerve oturtulmuş istihraç yatırımları, maden istihracı ile beraber entegrasyon yatırımları ve maden aramaya yönelik yatırımlar dahil), kalkınmada öncelikli yörelerde uygulanan destek unsurlarından yararlanmaktadır.

b- KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları

Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Teşvik Belgeli olarak Devlet Yardımlarından yararlanmaları ilk kez, 16 Ekim 1996 tarih ve 22789 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 19/9/ 1996 tarih ve 96/8615 sayılı "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar" ve 31 Ekim 1996 tarih ve 22803 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 96/3 sayılı Hazine Müsteşarlığı Tebliği ile sağlanmıştır. Son olarakda, 7 Mart 1998 tarih ve 23279 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 23/2/1998 tarih ve 98/10669 sayılı Kararla KOBİ yatırımlarına ilişkin Devlet yardımları yeniden düzenlenmiş ve 96/8615 sayılı Karar yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu Karar kapsamında; imalat sanayi sektöründe faaliyette bulunan, işyerinde en fazla 150 işçi çalıştıran, kanuni defter kayıtlarında arsa ve bina hariç, makine ve

teçhizat, tesis, taşıt araç ve gereçleri, döşeme ve demirbaşları toplamı 50 Milyar Türk Lirasını aşmayan işletmeler KOBİ kapsamında değerlendirilmiş ve Devlet Yardımlarından faydalanmaları imkanı yaratılmıştır.

KOBİ'lere Sağlanan Başlıca Destek Unsurları;

Yatırımları Teşvik Fonundan Kredi,

Gümrük Vergisi ve Fon İstisnası,

Yatırım İndirimi,

Makine ve Teçhizat Alımında Katma Değer Vergisi (KDV) Desteği,

Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında yurt içinde imal edilmiş makine ve teçhizatın satın alınması halinde, makine ve teçhizata ilişkin Katma Değer Vergisi, Fon'dan KDV desteği olarak yatırımcılara ödenir. Bu ödeme; Kalkınmada Öncelikli Yörelerde, Katma Değer Vergisine 10 puan ilave edilerek yapılır. KDV desteğinden yararlanabilmek için satın alınan makine ve teçhizatın yeni ve kullanılmamış olması gerekmektedir.

Acil Destek kapsamında yer alan; Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kahramanmaraş, Kars, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Rize, Siirt, Sinop, Van, Şanlıurfa, Şırnak, ve Tunceli illerindeki KOBİ'lere öncelikli olarak Yatırımları Teşvik Fonu'ndan kredi tahsis edilmektedir.

Fon kaynaklı krediler sadece makine ve teçhizat ile hammadde (enerji hariç) alımlarına yönelik olarak kullanılabilir. Yurtiçinden kullanılmış olarak temin edilecek makine teçhizat için Fon'dan kredi tahsisi yapılmaz.

KOBİ'lere Fon'dan, Acil Destek Kapsamındaki illerde 30 Milyar TL., Kalkınmada Öncelikli Yörelerde 20 Milyar TL., diğer yörelerde 15 Milyar TL.'na kadar olmak üzere Fon kaynaklı yatırım kredisi tahsis edilebilir. Ayrıca, KOBİ'lere Fon'dan 10 Milyar TL.'na kadar Fon kaynaklı işletme kredisi de tahsis edilebilir.

Fon kapsamındaki kredilerin kullanımında yatırımcının krediye konu toplam yatırımın Acil Destek Kapsamındaki illerde en az %10'unu, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde en az %20'sini, diğer yörelerde en az %30'unu öz kaynaklardan karşılaması gerekmektedir.

KOBİ'lere Fon kaynaklarından kullanılan kredilerin faizleri; Acil Destek Kapsamındaki illerde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde %20 , diğer yörelerde yapılacak yatırımlarda ise %30'dur. KOBİ'lere kullanılacak Fon kaynaklı yatırım kredilerinde azami vade 4 yıl, işletme kredilerinde 2 yıldır. Yatırım kredilerinde 1 yıl ödemesiz dönem uygulanır.

KOBİ Desteklerinden Yararlanılması

KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları Hazine Müsteşarlığı ve Türkiye Halk Bankası (Halkbank) tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. KOBİ Teşvik Belgesi alınabilmesi için, yatırımcı kendisi için en uygun olan Halkbank Şubesine başvurmakta, şube tarafından talebin uygun görülmesi halinde kendisinden istenen bilgi ve belgeleri yine ilgili şubeye vermektedir. Fon kaynaklı kredi kullanılmasına yönelik alınacak teminata ait esaslar Halkbank tarafından belirlenmektedir. Halkbank tarafından Teşvik Belgesi talebi olumlu karşılanan Yatırımcılara, Bankanın başvurusu üzerine, Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nce Teşvik Belgesi verilmektedir. Yatırım Teşvik Belgesi şart ve karakteristiklerinin gereği gibi yerine getirilememesi halinde,

Hazine Müsteşarlığı destek unsurlarının kısmen veya tamamen kaldırılarak, yararlanılan desteklerin geri alınmasını sağlama yetkisine sahiptir.

Yatırımın gerçekleşmesi ile ilgili takip, kontrol ve sorumluluk Halkbank'a aittir. Yatırımın, Yatırım Teşvik Belgesinde kayıtlı destek unsurlarından birinin uygulanmasını müteakip en geç 6 ay içerisinde tamamlanması esastır. Yatırım süresi Teşvik Belgesinde kayıtlı destek unsurlarından birinin uygulanmasını müteakip başlamakta ve verilen süre içinde tamamlanamayan yatırımlarla ilgili olarak ise, Müsteşarlıkça KOBİ Teşvik Belgesi iptal edilerek, sağlanmış olan destek unsurları 6183 sayılı Kanun çerçevesinde ilgililerden geri alınmaktadır.

Yatırımların gerçekleşmemesi veya Yatırım Teşvik Belgesinin iptal edilmesi halinde, yararlanılan Fon kaynaklı kredi faiz oranı; Fon kaynaklı kredinin ilk kullanıldığı tarihten, yatırımcının kredi anapara ve faizlerini vadelerinde ödenmemesi halinde ise temerrüde düşülen tarihten itibaren, Halkbank'ın kısa vadeli ticari kredilere uygulayacağını ilan ettiği faiz oranına yükseltilerek, anaparanın (kredinin), buna göre hesaplanacak faizi ile birlikte yatırımcıdan Halkbank tarafından tahsili söz konusudur.

5.4.2 Organize Sanayi Bölgeleri

Yatırımların özendirilmesinde yatırım teşvik tedbirlerinin yanı sıra önemli sayılabilecek diğer teşvik unsurları arasında; Organize Sanayi Bölgesinin kurulması, Serbest Bölgenin oluşturulması, kara, hava ve deniz yolu ulaşımının sağlanması, altyapı yatırımlarının yeterli düzeye getirilmesi vb. gibi uygulamalar da yer almaktadır.

Organize Sanayi Bölgesi (OSB); birbiriyle işbirliği halinde üretim yapan orta ve küçük ölçekli işletmelere planlı bir alanda ve ortak altyapı hizmetlerinden yararlanarak daha kolay ve ucuz üretim yapma olanağı veren bir sistemdir. Bu nedenle, bu bölgeler sınai yatırımların teşvik edilmesinde, planlı sanayi

yerleşiminin sağlanmasında, düzenli şehirleşme ve istihdamın geliştirilmesinde etkili bir kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır. Başlı başına bir teşvik unsuru olan Organize Sanayi Bölgelerinde yapılan (ve/veya yapılacak) yatırımlara bazı ek teşvikler de sağlanmaktadır.

Altyapı tesislerinin genellikle yüksek yatırım harcamaları gerektirmesi nedeniyle, bu yatırımların bizzat teşebbüs tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla belirli bir bölgede (örneğin Organize Sanayi Bölgesinde) altyapı tesislerinin yeterli derecede mevcut olması önemli bir kuruluş yeri avantajıdır. Ayrıca belirli bir konuda altyapı tesislerinden faydalanabilme düzeyi, buraya yerleştirilecek ölçek büyüklüğünün (özellikle üst kapasite sınırı olarak) belirlenmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirmeye dahil edilmelidir.

Organize Sanayi Bölgelerinde aynı veya farklı sektörlerdeki birçok işletmelerin toplanması sonucunda yatay ve dikey uzmanlaşmaya gitmek ve işletmeler arası işbölümü derecesini artırmak için uygun şartlar ortaya çıkmaktadır. Aynı bölgede toplanmış aynı sektöre dahil işletmeler arasında işbirliğine giderek tek tek işletmelerin ürün programlarını daraltmaları yanında (yatay uzmanlaşma), artan girdi ve hizmet talebini karşılamak üzere uygun ölçekli birçok yan sanayi ve hizmet işletmelerinin bu bölgede faaliyet göstermeleri mümkün olur. Ayrıca aynı veya farklı sektörlerdeki işletmeler arası işbölümü derecesini artırarak işletmelerin üretim derinliklerinin azaltılması yoluna gidilebilir (dikey uzmanlaşma).

5.4.3 Altyapı Yatırımları

Gerek sanayi sektöründe gerekse diğer sektörlerde yatırımların ivme kazanmasında önemli olan bir diğer unsur ulaşım, enerji, haberleşme vb altyapı imkanlarının çeşit ve nitelik bakımından yeterli düzeyde olmasıdır. Ulaşım

şebekesinin ve burada kullanılabilen taşıma araçlarının nitelikleri, enerjinin kolay, ucuz ve kesintisiz sağlanması, tarımsal sulama olanaklarının geniş olması, iletişim araçlarının çeşit ve nitelik bakımından yeterli olması, beşeri sermayenin üstün vasıflarda olması gibi hususlar bir yöreyi yatırımlar açısından cazip hale getirmektedir. Teknik ve beşeri altyapı diyebileceğimiz bu hususların tekemmülünde kamuya çok büyük bir görev düşmektedir. Bu bağlamda, ilde altyapı eksiğini gidermek ve altyapı iyileştirme maksadıyla 1998 yılı itibariyle çeşitli kamu kuruluşları tarafından 20 grupta toplam 454 proje uygulanmaktadır. DSİ Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, İller Bankası, TEDAŞ, Türk Telekom, Karayolları Genel Müdürlüğü gibi yatırımcı kamu kuruluşları, ilgili Bakanlıklar ve Mahalli İdareler tarafından yürütülen bu projelerin toplam yatırım tutarı 142.3 trilyon Türk Lirasıdır. 1998 yılı itibariyle projelerin nakdi gerçekleşme oranı %32, 1998 yılı için tahsis edilen toplam ödenek tutarı 21.9 trilyon Türk irasıdır.

Gümüşhane ilinde devam etmekte olan kamu yatırımlarının sektörel bazda proje dağılımına bakıldığında 203 projeye ulaştırma sektörünün ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ulaştırma sektörünü 60 projeye tarım, 39 projeye içme suyu, 33 projeye haberleşme, 24 projeye eğitim, 18 projeye enerji yatırımları izlemektedir.

Tablo 71'de Gümüşhane ilinde devam etmekte olan kamu yatırımlarının sektörel dağılımı görülebilir.

TABLO 71 : DEVAM ETMEKTE OLAN KAMU YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

SEKTÖR ADI	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI	YIL ÖDENEĞİ	FİZ.GER.(%)
ULAŞTIRMA	203	33.000.900.000	2.632.904.000	31
ENERJİ	18	77.852.674.000	14.219.918.000	22
HABERLEŞME	33	147.435.195	102.000.000	24
EĞİTİM	24	902.534.000	539.973.000	54
İÇME SUYU	39	1.732.860.000	331.080.000	20
TARIM	60	21.490.711.000	3.029.066.000	30
ORMANCILIK	21	210.110.000	210.110.000	61
SPOR	3	375.313.000	165.000.000	24
KONUT	2	204.000.000	25.500.000	50
GENEL İDARE	2	450.000.000	1.100.000	
KAMULAŞTURMA	4	3.617.000.000	51.000.000	1
HİZMET	2	145.000.000	4.000	
İNŞAAT	5	298.100.000	129.832.645	85
GÜVENLİK	1	86.010.000	55.000.000	94
SAĞLIK	6	462.300.000	160.000.000	33
İNŞAT-İSKAN	12	10.425.000	10.425.000	
MADENCİLİK	1	17.500.000	17.500.000	60
ŞEBEKE ARITMA	1	1.188.000.000	115.000.000	39
İDAME YENİLEME	1	90.000.000	50.000.000	
HARİTA	16	24.509.000	12.170.000	12
TOPLAM	454	142.305.381.195	21.857.582.645	32

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

İl Planlama Müdürlüğünden alınan bilgilere göre kamu yatırımlarının kuruluşlara göre dağılımında ilk sırada Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü 260 projeye yer almaktadır. Tablo 72’de ilde devam eden kamu yatırımlarının kuruluşlara göre dağılımı verilmiştir.

TABLO 72 : DEVAM ETMEKTE OLAN KAMU YATIRIMLARININ KURULUŞLARA GÖRE DAĞILIMI

KURULUŞUN ADI	PROJE SAYISI	PROJE TUTARI	YIL ÖDENEĞİ	FİZ. GER.
T.C.Ziraat Bankası	1	145.000.000	105.000.000	20
Tekel Genel Müd.	1	90.000.000	50.000.000	
Gençlik Spor İl Müd.	3	375.313.000	165.000.000	24
Tapu Kadastro Gn. Müd.	13	6.509.000	4.170.000	12
Köy Hizmetleri İl Müd.	260	2.180.630.000	1.603.514.000	4
Özel İdare Müdürlüğü	2	153.100.000	24.832.645	68
Milli Eğitim Müdürlüğü	22	634.034.000	478.073.000	25
Sağlık Müdürlüğü	3	20.000.000	-	5
Bayındırlık ve İsk. Müd.	10	1.450.810.000	303.500.000	65
Karayolları Bölge Müd.	12	31.728.100.000	1.360.104.000	57
İller Bankası Bölge Müd.	10	2.872.900.000	307.804.000	39
DSİ Şube Müdürlüğü	37	101.411.416.000	16.862.000.000	32
Türk Telekom Başmüdürlüğü	33	147.435.195	102.000.000	24
Bakanlık İl Müdürlüğü	13	24.057.000	24.057.000	50
MTA Bölge Müdürlüğü	1	17.500.000	17.500.000	60
TEDAŞ Müessese Müd.	10	838.467.000	219.918.000	12
Orman Bölge Müdürlüğü	13	62.760.000	62.760.000	50
D.K.Z. Bölge Müdürlüğü	8	147.350.000	147.350.000	71
TOPLAM	452	142.305.381.195	21.857.582.645	34

Kaynak : T.C. Gümüşhane Valiliği

6. ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

6.1. Değerlendirme Kriterleri

Gümüşhane ili için önerilen yatırım konularının değerlendirilmesinde; Tarım ve Hayvancılık, İmalat Sanayi ve Turizm sektörlerine yönelik olmak üzere üç ayrı değerlendirme kriteri uygulanmıştır.

Tarım sektörü için önerilen yatırım konuları; Pazar Olanakları, Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık, Taşıma, İşgücü, Enerji, Yakıt ve Su, Arazi Durumu, Sosyal ve Kültürel Çevre, İklim Koşulları, Özendirme Önlemleri ve Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları olmak üzere 10 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Her yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

Sanayi sektörü için önerilen yatırım konuları; Pazar Olanakları, Yakınlık, Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık, Taşıma, İşgücü, Enerji ve Yakıt, Su, Arazinin Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti, Sosyal ve Kültürel Çevre, İklim Koşulları, Artıkların Atılması, Özendirme Önlemleri, Yan Sanayiye Yakınlık, Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması, İletişim İmkanları, Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı, Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma ve Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.) gibi 16 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Yine Her yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

Turizm sektörü için önerilen yatırım konuları ise; Ulaşım Olanakları, Arsa Temini ve İmar Durumu, Altyapı Olanakları, Turizm Sezonu, Üst Düzey Yönetici ve Personel Temini, Çevre Kirliliği, Özendirme Önlemleri, Sosyal ve Kültürel Çevre, Finansman Olanakları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma ve Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.) olmak üzere 11 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Yine her yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

Ayrıca önerilen yatırım konuları kendi içlerindeki görece üstünlüklerini yansıtmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir;

A Grubu: Gerek talep-pazar-kaynak, gerekse yatırım boyutları, karlılık ve risk derecesi bakımından sorunlu bulunmadığı düşünülen girişim alanlarını kapsamaktadır.

B Grubu: Bölgesel olanaklar ve hazırlık derecesine göre birinci gruptaki yatırımlar gibi sorunsuz konular olarak düşünülmeyle birlikte kuruluş yeri, pazarlama, kapasite, işgücü vb. unsurlar açısından daha ayrıntılı çalışmayı gerektiren girişim alanlarını kapsamaktadır.

C Grubu: Bölge ve ülkenin gereksinim duyabileceği, girdi-çıktı değerlendirilmesi bakımından anlamlı potansiyel gösteren yatırım alanlarıdır. Ancak, bölgede belirli bir altyapı ile ekonomik oluşum ve gelişmelere bağlı olarak öteki gruplara oranla daha ciddi hazırlık dönemi gerektiren girişim alanlarını kapsamaktadır.

Buna göre,

Tarım Sektörü için;

- *0 – 120 arası puan C Grubu*
- *121 – 160 arası puan B Grubu*
- *161 – 200 arası puan A Grubu*

Sanayi Sektörü için;

- *0 – 150 arası puan C Grubu*
- *151 – 200 arası puan B Grubu*
- *201 – 250 arası puan A Grubu*

Turizm Sektörü için;

- *0 – 100 arası puan C Grubu*
- *101 – 150 arası puan B Grubu*
- *151 – 200 arası puan A Grubu*

yatırım konularını ifade etmektedir.

6.2. Uygun Yatırım Konuları

Gümüşhane ili için yatırım konuları önerilirken, öncelikle ildeki doğal kaynak potansiyeli göz önünde tutulmuştur. Tarım, hayvancılık, maden ve orman varlığından meydana gelen doğal kaynak potansiyeli, öncelikle ve kolaylıkla değerlendirilebilecek kaynakları oluşturur. Gümüşhane ili ekonomisinde sanayi sektörü ile birlikte tarım ve hayvancılığın ağırlığı da dikkate alındığında, doğal kaynak potansiyeline öncelik verilmesinin gerekliliği çok açıktır.

Ön araştırmalar sonucunda Gümüşhane'ye yönelik olarak 22 yatırım konusu önerilmiştir. İl için önerilen yatırım konuları aşağıda verilmektedir.

6.2.1. Doğal Kaynak ve Hammadde Potansiyelini Değerlendirmeye Yönelik Yatırımlar

Gümüşhane'de doğal kaynak potansiyeline dayalı olarak; tarım ve hayvancılık, imalat sanayi ve turizm sektöründe yapılabileceği düşünölen yatırım konuları aşağıda verilmiştir.

Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Yapılabilecek Yatırımlar

Gümüşhane'de tarım ve hayvancılık sektörüne yönelik olarak 9 yatırım konusu önerilmiştir. Bu yatırım konuları ise şöyledir:

- *Su ürünleri üretimi(Alabalık)*
- *Damızlık süt inekçiliği*
- *Et besiciliği*
- *Seracılık*
- *Arıcılık*
- *Ceviz ve Dut Yetiştiriciliği*
- *İpek Böcekçiliği*
- *Tavukçuluk*
- *Bağcılık (Teras Usulü Üzüm Yetiştiriciliği)*

Bu bölümde önerilen yatırım konularından Alabalık Üretim Tesisi, başta Kelkit ve Harşit Çayları olmak üzere ilde bulunan çok sayıda kaynak suyundan yararlanmak amacıyla önerilmiştir. Damızlık Süt İnekçiliği, büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin hayli yaygın olduğu Kelkit Havzasındaki Kelkit, Şiran ve Köse ilçelerinden birinde yapılmasının uygun olacağı düşünölmektedir. Mevcut

durumda yörede hayvancılık geleneksel yöntemlerle yapılmakta, hayvan varlığı içinde yerli ırk hayvan sayısı hâlâ önemli oranlardadır. Geçmiş yıllarda yörede kültür ırkı hayvan varlığını artırmak üzere damızlık gebe düve ithal edilmiştir. Ancak ithal düveler, gerek fiyatlarının yüksekliği gerekse iklim koşullarına adaptasyon sağlayamaması nedeniyle çiftçiler tarafından fazla tercih edilmemektedir. Bu nedenle yörede damızlık süt inekçiliği, gerekli bir yatırım konusu olup süt üretim ve verimini arttıracaktır. Gerek yöre potansiyelinin değerlendirilmesi gerekse ülke genelindeki et tüketiminin düşüklüğü ve gelecekte et talebinde artış beklentisi, Et Besiciliğini uygun bir yatırım konusu haline getirmektedir. Büyükbaş veya küçükbaş besiciliği ilin her yerinde yapılabilecek bir yatırım konusu olmakla birlikte Kelkit Havzası daha uygun koşullara sahiptir. Son yıllarda ülkemizde yaygınlaşan seracılık konusunda ilde denemeler yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır. İlde Örtü Tipi Seracılık ile turfanda sebze üretilebilir. Arıcılık ve Tavukçuluk, Gümüşhane'de yapılabilecek yatırım konuları olup, özellikle arıcılık il arazi yapısı açısından rahatlıkla uygulanabilecek bir yatırım konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Ceviz ve Dut Yetiştiriciliği ile Bağcılık il arazisinin engebeli yapısını değerlendirmek bakımından önem arzeden yatırım konularıdır. İpek Böcekçiliği ise özellikle Torul yöresine yönelik bir yatırım konusu olup, yöre halkının ipek böceği yetiştirme konusundaki önyargıları değiştirildiği takdirde uygulanabilecek bir yatırım konusu olarak görülmektedir.

İmalat Sanayiinde Yapılabilecek Yatırımlar

Gümüşhane ilinin doğal kaynak potansiyelini (3'ü tarım ve hayvancılık 2'si orman 2'si maden potansiyelini) değerlendirmeye, ve bu ürünlerin katma değerinin artırılmasına yönelik olarak imalat sanayiinde 7 adet yatırım konusu önerilmiş olup, bu yatırım konuları aşağıdaki gibidir:

- *Su Ürünleri ve Sebze Konservesi*
- *Nişasta ve Glikoz Üretim Tesisi*

- *Kontrplak*
- *Yonga Levha*
- *Kök Boya İle El halıcılığı veya İpek halıcılık*
- *Alçı Üretim Tesisi*
- *Suni Mermer Üretim Tesisi*

Bu bölümde önerilen; Kontrplak ve Yonga Levha üretim tesisleri il orman potansiyelini değerlendirmek amacıyla önerilmiştir. Su Ürünleri ve Sebze Konservesi ile özellikle, yörede bulunan ve kurulacak alabalık tesislerinde canlı alabalık tüketiminden artacak balığın değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Nişasta ve Glikoz Üretim tesisi ilde bol miktarda üretilen patatesin değerlendirilmesi amacıyla önerilmiştir. Suni Mermer Tesisi, ilde blok vermeyen granit ve mermerin değerlendirilebileceği bir tesis olarak ortaya çıkmaktadır. El halıcılığı ise büyük miktarda istihdam yaratacak, dağlık ve ormanlık bölgelerde bulunan köylerde uygulanabilecek bir yatırım konusudur.

Turizm Sektöründe Yapılabilecek Yatırımlar

- *Zigana Dağı Kayak Tesisi*

Turizm alanı olarak ilan edilmiş bölgede yapılan imar planında yer alan iki adet turistik tesis alanı değerlendirilerek bu bölge kayak merkezi haline getirilebilirse il ekonomisinde ciddi bir canlanma süreci başlayacaktır. Ancak bu alana yatırım yapacak kuruluşların turizm konusunda deneyimli, ulusal ve uluslar arası düzeyde pazarlama yapabilecek niteliklerde olması gerekmektedir.

6.2.2. Talebi Karşılamaya Yönelik Yatırımlar

Gümüşhane coğrafi konum itibariyle, Doğu Karadeniz Bölgesinin iç kesimlerinde Trabzon-İran transit yolu üzerinde bulunmaktadır. İlde, doğal kaynak

potansiyelinin değerlendirilmesi yanında özellikle bölgesel ve yurtiçi talep ile ihracatı karşılamaya yönelik olarak, gelişme potansiyeli yüksek olan belli alanlarda yatırımların yapılması da il ekonomisinin gelişimine katkı sağlayabilecektir.

Talebi karşılamaya yönelik olarak Gümüşhane ili için önerilen yatırım konuları aşağıda verilmiştir.

- *Teneke Ambalaj*
- *Soğuk Lastik Kaplama*
- *Güneş kolektörü*
- *Cerrahi El Aletleri*
- *Otel (3 Yıldız)*

6.3. Değerlendirme Kriterlerine Göre nerilerin Sınıflandırılması

Yrenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak belirlenen 22 yatırım konusunun 1'i C grubunda, 18'i B grubunda, 3' A grubunda yer almaktadır.

A grubunda yer alıp daha sorunsuz gerçekleştirilebilecek yatırım konularının 3' de tarım ve hayvancılık sektöründe bulunmaktadır.

B grubundaki belirli koşullara ve n hazırlıklara bağımlı yatırım konularından 5'i tarım ve hayvancılık sektöründe, 11'i imalat sanayiinde ve 2'si turizm sektöründe bulunmaktadır.

Temel koşulların ve yatırım ortamının gelişmesine bağımlı gerçekleştirilebilecek C grubunda 1 yatırım konusu bulunmakta olup, o da tarım hayvancılık sektöründe yer almaktadır.

Gümüşhane ili ve için önerilen A, B ve C grubu yatırım konuları, ön değerlendirme niteliğinde olup, uygulanabilirlikleri, teknik, ekonomik ve mali yapılabirlik çalışmalarının sonucunda netleşecektir.

Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz ki, potansiyel yatırımcıların Gümüşhane ili ve yöresinde yatırım yapmaya motive edilmesine bağlıdır.

Gümüşhane ili için önerilen yatırım konularının görelü üstünlüklerine göre sınıflandırılması ve önerilen yatırım konularının kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi Tarım ve Hayvancılık Sektörü, İmalat Sanayi ve Turizm Sektörü için Tablo 73, Tablo 74 ve Tablo 75’de verilmiştir.

**TABLO 73: TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ
KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Su Ürünleri		Damızlık Süt İnekçiliği		Et Besiciliği		Seracılık		Arıcılık	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	5	15	8	24	9	27	6	18	8	24
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	8	16	8	16	6	12	8	16
3. Taşıma	1	7	7	8	8	8	8	8	8	6	6
4. İşgücü	1	7	7	8	8	8	8	9	9	9	9
5. Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14	9	18	9	18	4	8	9	18
6. Arazi Durumu*	3	7	14	8	24	8	24	5	15	8	24
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	6	6	7	7	7	7	7	7	8	8
8. İklim Koşulları	3	7	21	8	24	8	24	5	15	8	24
9. Özendirme Önlemleri	2	5	10	8	16	8	16	6	12	6	12
10. Top. Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	7	14
Toplam Faktör Puanı			124		161		164		120		155
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		A		A		C		B	

Not (*) : Güvenlik durumu burada değerlendirilmiştir.

TABLO 73'ÜN DEVAMI

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör	İpek Böcekçiliği		Ceviz ve Dut Yetiştiriciliği		Bağcılık		Tavukçuluk	
	Ağırlığı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	6	18	8	24	7	21	6	18
2. Yardımcı Malz. ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	8	16	8	16	6	12
3. Taşıma	1	6	6	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	1	7	7	8	8	8	8	9	9
5. Enerji, Yakıt ve Su	2	7	14	9	18	7	14	8	16
6. Arazi Durumu*	3	7	14	8	24	7	21	8	24
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	6	6	7	7	7	7	7	7
8. İklim Koşulları	3	6	18	8	24	7	21	7	21
9. Özendirme Önlemleri	2	5	10	8	16	7	14	6	12
10.Top.Yatırım Tutarı,İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16
Toplam Faktör Puanı			121		161		146		143
Yatırımın Yer Aldığı Görelî Üstünlük Grubu		B		A		B		B	

Not (*): Güvenlik durumu burada değerlendirilmiştir.

TABLO 74 : İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Su Ürünleri ve Sebze Konservesi		Nişasta ve Glikoz		Kontrolplak		Yonga Levha		Halçelik	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	6	18	6	18	6	18	6	18	6	18
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	7	14	7	14	7	14	6	12
3. Taşıma	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
4. İşgücü	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7	7	7	7	7	7	7	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	7	7	7	7	7	7	7	7	8	8
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
8. İklim Koşulları	1	8	8	8	8	7	7	7	7	8	8
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
10. Özendirme Önlemleri	2	8	8	8	16	8	16	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	7	7	7	7	6	6
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14	8	16
13. İletişim İmkanları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	7	14	7	14	5	10	8	16
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Millî Savunmaya Uygunluk vs.)	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
Toplam Faktör Puanı			178		184		183		179		187
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		B		B		B		B	

TABLO 74'ÜN DEVAMI

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Alçı		Suni Mermer		Teneke Ambalaj		Soğuk Lastik Kaplama		Cerrahi El Aletleri	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	6	18	6	18	7	21	7	21	6	18
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	6	12	6	12	6	12	6	12
3. Taşıma	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
4. İşgücü	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	6	6	6	6	7	7	7	7	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
8. İklim Koşulları	1	7	7	6	6	7	7	7	7	7	7
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14	6	12	7	14	7	14	7	14
10. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	6	6	6	6	6	6	6	6
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
13. İletişim İmkanları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	6	12	8	16	6	12	6	12
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
Toplam Faktör Puanı			180		172		183		179		177
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		B		B		B		B	

TABLO 74'ÜN DEVAMI

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Güneş Kolektörü	
		Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12
3. Taşıma	1	7	7
4. İşgücü	2	8	16
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	7	7
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7
8. İklim Koşulları	1	7	7
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14
10. Özendirme Önlemleri	2	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14
13. İletişim İmkanları	1	8	8
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	9	18
Toplam Faktör Puanı			181
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu			B

TABLO 75 : TURİZM SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Zigana Dağı Kayak Tesisleri		Şehir Oteli 3 Yıldızlı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Turizm Cazibesi Olan Kaynaklara Yakınlık	3	7	21	7	21
2. Ulaşım Olanakları	2	6	12	7	14
3. Arsa Temini ve İmar Durumu	1	8	8	7	7
4. Altyapı olanakları (Su, Elk., Hab., Yol, Arıtma vs.)	2	7	14	8	16
5. Turizm Sezonu	2	7	14	7	14
6. Üst Düzey Yönetici ve Personel Temini	2	6	12	6	12
7. Sosyal, Kültürel Ortam ve Güvenlik	2	7	14	7	14
8. Çevre Kirliliği	2	7	14	7	14
9. Özendirme Önlemleri	1	8	8	8	8
10. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10	7	14
11. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7
Toplam Faktör Puanı			134		141
Yatırımın Yer Aldığı Görelî Üstünlük Grubu		B		B	

Gümüşhane ili ve yöresinin ekonomik ve doğal koşulları dikkate alınarak önerilen yatırım konularının, belirlenmiş kurulu kapasitesine göre tahmini yatırım tutarı ve yaratacağı istihdam miktarı Tablo 76’da verilmiştir.

TABLO 76 : ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ TAHMİNİ YATIRIM TUTARI VE İSTİHDAM DURUMU

Sektörler	Kapasite	Top.Yatırım Tutarı (\$)	İstihdam (Kişi)
TARIM VE HAYVANCILIK			
Su Ürünleri (Alabalık)	150 Ton/Yıl	150.000	10
Damızlık Süt İnekçiliği	500 Baş/Dönem Süt Sığırı, 5 Baş/Dönem Boğa, 200.000 Doz/Yıl Dondurulmuş Sperm	1.885.700	30
Et Besiciliği	300 Baş/Gün	2.900.000	60
Seracılık	7.500 M ² Serada Sebze Yetiştiriciliği	200.000	20
Arıcılık	60 Kovanlık	9.000	2
Ceviz ve Dut Yetiştiriciliği			
İpek Böcekçiliği			
Bağcılık			
Tavukçuluk	45.000 Adet/Dönem Yumurta Tavukçuluğu, 1.200 Ton/Yıl Yem	851.690	17
İMALAT SANAYİİ			
Su Ürünleri ve Sebze Konservesi	336 Ton/Yıl Sebze, 382 Ton/Yıl Balık Konserve	158.183	9
Nişasta ve Glikoz Üretim Tesisi	1.950 Ton/Yıl Nişasta,	1.442.455	FAB
Kontrplak	6.480 m ³ /Yıl	1.451.006	83
Yonga Levha	45.000 m ³ /Yıl	8.020.002	50
El Halıcılığı	20.000 m ² /Yıl	2.592.016	850
Alçı Üretim Tesisi	10.800 Ton/Yıl	1.121.875	42
Suni Mermer			
Teneke Ambalaj	650.000 Adet/Yıl Teneke Kutu	125.500	58
Cerrahi El Aletleri			
Güneş Kolektörü	6.000 Adet (9.000 m ² Düz Toplayıcı 3.000 Adet/Yıl Toplama Tankı	287.769	
Soğuk Lastik Kaplama	9.550 Ad./Yıl Soğuk Kaplama	3.972.866	
TURİZM			
Zigana Dağı Kayak Tesisleri	1.000 Metre Lift	3.619.678	18
Üç Yıldızlı Otel	150 Yatak	2.250.000	52

NOT: Önerilen yatırım konuları ile ilgili kapasite, toplam yatırım tutarı ve istihdam miktarı verileri fikir vermek amacıyla verilmiş olup, tahmini tutarlardır. Dolayısıyla fizibilite aşamasında kapasite ve maliyetlerde değişiklik olabilir.

7. ÖNERİ GELİŞTİRME AŞAMASINDAKİ FAALİYETLER

7.1. Öneri Hazırlayan Danışman Hakkında Bilgi

Mehmet Ali KAFALI, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Uzmanı

7.2. Bilgi Alınan Kişi ve Kuruluşlar

Atilla ŞAHİN	Vali Yardımcısı
İsmail AKÇAY	Gümüşhane Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
İsa BULGUR	İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü
Resul VARLIK	MTA Kamp Şefliği
Bayram AKÇAY	İl Özel İdare Müdürlüğü
Veysel BAŞER	İl Planlama Müdürlüğü
Erol KARABİBER	Gümüşkale Kireç Sanayi A.Ş:
Engin ŞANLITÜRK	KÜSSAN Kürtün Sanayi ve Tic.A.Ş.
Alaattin ÇUBUKÇU	GÜDESAN Gümüşhane Un Sanayi
Yüksel DEMİR	Gümüşsuyu Gıda Sanayi ve T.A.Ş.
Murat KÖPRÜLÜ	GÜMÜŞPEN Ltd. Şti.
Mevlüt EREN	Erenler Orman Ürünleri Ltd. Şti
H. İbrahim NORŞON	Şiran Süt A.Ş.
Yasin BABUR	Köse Yem Fabrikası
Mehmet AYVAZOĞLU	Fırat Ahşap Mobilya Sanayi
İhsan KOCA	TEKEL Kelkit Kibrit Fabrikası

7.3. Yerel Ekonomik Gelişme Komitesi Hakkında Bilgiler

M. Cengiz YÜCEDAL	(Başkan) Vali Yardımcısı
İsmail AKÇAY	Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
İsa BULGUR,	Sanayi Ticaret İl Müdürü

Bayram AKÇAY	Özel İdare Müdür Yardımcısı
Temel YALÇIN	Turizm Müdür Vekili
Hasan GÜLER	İş ve İşçi Bulma Kurumu Şube Müdürü
Sıtkı IŞIK	Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi
Salih ÇUBUKÇU	Kültür Müdür Vekili
Veysel BAŞER	İl Planlama Müdür Vekili
Battal BAYAR	Belediye Temizlik İşleri Müdürü
Süleyman KÖPRÜLÜ	İş Adamı
Necati ÇİMEN	İş Adamı

7.4. Komitenin Yaptığı Toplantılar

Yerel Ekonomik Gelişme Komitesi 10.07.1998 tarihinde kurulmuştur. 17-20 Ağustos tarihleri arasında Türkiye Kalkınma Bankası Uzmanı Gümüşhane ilinde incelemelerde bulunmuş ve Yerel Ekonomik Gelişme Komitesi ile 20 Ağustos tarihinde komite başkanı olan Vali Yardımcısı Atilla Şahin'in de katılımıyla bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda komite üyeleri tarafından önerilen uygun yatırım konuları tartışılmıştır. Öneri geliştirme aşamasında Gümüşhane Yerel Ekonomik Gelişme Komitesi ile diyalog sürdürülmüştür.

8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye gelişmekte olan bir ÷lke olarak, gerek ekonomik gerekse sosyal sorunları olan ve bu sorunları sahip olduğu kıt kaynakları optimal şekilde kullanarak çözmeye çalışan bir ÷lkedir. ÷lke sorunları, doğal olarak coğrafi bölgelere ve tek tek bütün illere yansımaktadır. Üretim araçlarının kıtlığı ve dağılımındaki dengesizlikler ile diğer bazı ekonomik ve organizasyona yönelik sorunlar, bölgeler arası ve hatta iller arası dengesiz büyümeye neden olmaktadır.

Bölgeler ve iller arasındaki ekonomik ve sosyal alanda gör÷len bu dengesizlikleri gidermek amacıyla, devlet tarafından çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Bu politikaların başında da teşvik tedbirlerinin gelişmişlik derecesine göre yöresel olarak farklılaştırılmasıdır. Devlet, ekonomik ve sosyal yönden görece geri kalmış yörelere farklı yatırım teşvikleri uygulayarak (yatırım indirimini, gümrük muafiyeti, bedelsiz arsa temini, teşvik primi. Katma değer vergisi ertelemesi, vergi muafiyeti, düşük faizli kredi vb.) bölgeler ve/veya iller arası gelişmişlik farkını gidermeye çalışmaktadır.

Bir ÷lkede veya bölgede ekonomik gelişmenin en önemli şartlarından biri yatırımların rasyonel bir şekilde en verimli alanlara yapılmasıdır. Üretim faktörlerinin etkin ve verimli kullanımı en uygun zamanda gerekli olan yatırımların yapılması ile gerçeleşir. ÷lkelerin kalkınmasındaki temel faktörlerden biri de tasarrufların, başka bir ifadeyle finansal kaynakların kârlı ve verimli alanlara tahsis edilmesidir.

Bu anlamda yatırım projelerinin değerlendirilmesinde uygun yatırım alanları araştırmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Uygun yatırım alanları araştırması; İlin/ilçenin veya bölgenin kısa ve uzun dönemde beklenen gelişmeleri de dikkate alınarak önerilebilecek yatırım konuları

ile bunların olası kuruluş yerlerini tespit etmeye yönelik çalışmaları kapsamaktadır.

Bu çalışmaları yönlendiren birincil amaç, yöre kalkınmasına katkıda bulunacak, yöre kaynakları ile uyumlu ve pazarlama olanağı yüksek yatırım alanlarının belirlenmesidir.

Uygun yatırım alanları araştırmasının temel inceleme alanı ise “*kuruluş yeri faktörleri*” analizidir. Kuruluş yeri faktörleri, belirli bir üretim biriminin belirli bir coğrafi konuma yerleştirilmesi halinde, söz konusu üretim biriminin maliyeti, satış hasılatı ve sermaye yapısı üzerinde etkili olan tüm konumsal özellikleri kapsar. Başka bir ifadeyle kuruluş yerinin seçimi genellikle işletme giderlerinin en düşük, işletme gelirlerinin en yüksek olduğu yerin belirlenmesi sürecini içerir.

Yatırım projesinde belirlenecek kuruluş yeri, işletmenin amaçlarına ulaşması için gerekli koşulları gerçekleştirebilecek özellikleri taşımalıdır. Bu amaçla, kuruluş yerinin belirlenme sürecinde üç ekonomik unsur (prodüktivite-verimlilik; iktisadilik- ekonomik olma; kârlılık-rantabilite) göz önünde bulundurulmalıdır.

Kuruluş yeri seçimine ilişkin verilecek bir karar, tesisin faaliyeti süresince değiştirilmesi zor ve çoğu zaman mümkün olmayan, değiştirilmesi mümkün olduğunda ise çok yüksek maliyetlere katlanılması gereken bir karardır. Kuruluş yeri kararının bu özelliği, ciddi ve isabetli araştırmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, kuruluş yeri seçimine etki eden faktörlerin çok iyi bir şekilde tespit edilmesi ve bu faktörlerin kuruluş yeri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.

Genel olarak tarımsal karakterin ağırlıklı olduğu Gümüşhane ili, tarih boyunca sanayide geri kalmış bir ilimizdir. 1960'lara kadar durağanlığını koruyan Gümüşhane ilinde sanayiye ivme kazandırmak, il ekonomisini geliştirip bölgesel

dengesizliği giderebilmek amacıyla, Gümüşhane ili 1968 yılında Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli İller kapsamına alınmıştır. Ancak 1980'li yıllara kadar Gümüşhane sanayinde olumlu bir gelişme olmamış , il ekonomisine olumlu katkılar sağlayan ilk sınai tesis 1981 yılında kurulmuştur. 1980'lerde yurtdışında çalışan işçilerin katılımlarıyla kurulan kalkınma kooperatifleri ve halka açık anonim şirketler aracılığıyla yapılan yatırımlar, sanayide biraz canlanmaya sebep olmuşsa da il ekonomisini geliştirme açısından yeterli olamamıştır.

Ekonomik ve sosyal yapısı büyük ölçüde tarım ve hayvancılık potansiyeli tarafından belirlenen Gümüşhane'de iktisaden faal nüfusun %74,7'si tarım sektöründe çalışmaktadır. Ancak tarım arazisinin yetersiz, tarımsal verimliliğın düşük, sanayi sektörünün gelişmemiş olması ve özel sektörün yeterince istihdam sağlayamaması gibi nedenlerle oluşan işsizlik, ilden yoğun bir göç yaşanması sonucunu doğurmaktadır.

İlde, sanayi birimlerinin daha rasyonel çalışabileceği, verimliliğın yükselebileceği uygun bölgelerden biri olan Organize Sanayi Bölgesi yoktur. İlde bulunan Küçük Sanayi Sitelerindeki işyerlerinin önemli bir kısmı ise amaca uygun kullanılmamaktadır. Ancak Organize Sanayi Bölgesi kurulması yönündeki girişimler ve çeşitli sektörlerde yatırım yapmak için parsel talepleri özel sektör açısından umut vericidir. Bu nedenle her şeyden önce söz konusu sanayi yatırım bölgelerinin bir an önce tamamlanarak hayata geçirilmesi, ilin ekonomik kalkınmasını hızlandıracaktır.

İlde sanayinin gelişmesi açısından yatırıma yönlendirilecek sermayenin mevcudiyeti yanında bu sermayenin yatırım alanlarına özendirilmesi de ayrı bir önem taşımaktadır. Bu da ancak ile yönelik yapısal tedbirlerle mümkün olabilmektedir. Gümüşhane'nin de da içinde bulunduğu 4325 sayılı yasa kapsamındaki illerde yapılacak yatırımlara tanınan ve en yalın şekliyle; çeşitli vergi muafiyetleri, bedelsiz arsa tahsisi, sigorta priminin bir kısmının Devlet

tarafından karşılanması, ucuz girdi sağlanması gibi bazı teşvikler ilde sanayinin gelişmesi için umut verici uygulamalardır.

Bu çalışmada Gümüşhane ilinin mevcut ekonomik ve sosyal dengesizliklerine çözüm getirme çalışmaları kapsamında, kısa ve orta dönemde yapılabilirliği olası görülen, yeni istihdam alanları yaratabilecek yatırım konusu önerileri geliştirilmiştir. Gümüşhane ili ve yöresinin ekonomik ve sosyal koşulları dikkate alınarak yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda, belirlenen yatırım konuları öneri niteliğinde olup, uygulanabilirlikleri teknik, ekonomik ve mali yapılabilirlik çalışmalarının sonucunda netleşecektir.

Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz potansiyel yatırımcıların Gümüşhane yöresinde yatırım yapmaya motive edilmesine bağlıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- *İlgili Resmi Gazeteler.*
- KOSGEB, *Doğu Anadolu Bölgesinde Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Profili*, Ankara, 1997
- Sağlık Bakanlığı, *Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı*, 1997
- T.C. Başbakanlık DİE, *Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı*, 1992.
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, 1996.
- T.C. Başbakanlık DİE, *Genel Nüfus Sayım Sonuçları 1990*.
- T.C. Başbakanlık DİE, *Genel Nüfus Sayım Sonuçları 1997*
- T.C. Başbakanlık DİE, *Tarımsal Yapı*, 1996.
- T.C. Başbakanlık DİE, *Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Gümüşhane*
- T.C. Başbakanlık DİE, *Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri*, 1994
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, Gümüşhane İli Raporu, Haziran 1997
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, *İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler*, Kasım 1997.
- T.C. Gümüşhane Valiliği, Sayılarla Gümüşhane, Mayıs 1997
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Gümüşhane Sanayi Ticaret İl Müdürlüğü, *1997 Yılı Gümüşhane İlinin Yıllık Ekonomik Ticari ve Sanayi Durumu Hakkında Rapor*, Gümüşhane, Ekim 1998
- TEDAŞ, *Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri*, 1996.
- Türkiye Bankalar Birliği, *Bankacılar*, Haziran 1997
- Türkiye Bankalar Birliği, *Bankalarımız 1997*.
- Yörük, Sedat, *Yatırımlarda Devlet Yatırımları*, T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü,
- Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık